

34703, VII, 1, 9, 28

POVESTI

slovenskemu ljudstvu

v pouk in zabavo.

Zbral in uredil

ANDREJ KALAN

urednik »Domoljuba«.

Ponatis iz »Domoljuba«.

VII. zvezek. — Cena 20 kr.

v Ljubljani, 1894.

Založilo »Tiskovno društvo«.

Tisek »Katoliške Tiskarne«.

Dobiva se v »Katoliški Bukvarni«.

I.

Četrta božja zapoved.

(Resnična povestica.)

Anton Penko je bil krojaški mojster. Stanoval je na Starem trgu v jedni tistih visocih, starih hiš ljubljanskega mesta, kamor se navadno v podstrešne izbice naseljujeta reva in beda. Bil je bogat mož, a čudno njega bogastvo! Pokazal bi šestero malih otrok, ženico in starčka v kotu pri železnej pečici ter dejal: »to je moje bogastvo, vsem tem mi je Bog zaukazal z delom mojih rok služiti živež, obleko, stanovanje itd.« In res družega bogastva ni hranila mala izbica, vse bilo je tako tožno, tako zapuščeno, če tudi snažno in čisto. Godrnjal ali jezil se pa mojster nikdar ni, voljno prenašal je breme, katero si je naložil ter molil vsaki dan pobožno s svojimi otroci in iskreno prosil Boga, naj njega in družino njegovo ohrani zdravo, njemu pa dá dovolj dela. Žena njegova, pridna ženica, hči starčeka pomagala mu je zvesto, tešila ga, kedar se je žalostno zamislil in upanje na božjo pomoč mu je obujala v srcu.

Ko sta se poročila, seveda nista mislila, da bosta morala kedaj tako trdo živeti, saj mladi ljudje si sploh vse lepše slikajo življenje, kakor je v istini. Imela sta lepo pritlično stanovanje na prostoru, kjer se gospóda rada sprehaja, in tudi lepo sobico z vhodom s ceste,

kjer bi mojster svojim naročnikom mero jemal in jim prirezaval narejeno obleko. Priporočal se je krog gospôde za delo, obečali so mu sicer naročil, a teden za tednom, mesec za mesecem prošel je, a naročil bilo je malo, malo. Leto je prešlo, štoklja prinesla je majhno, ljubko dete, a dela bilo je vedno manj. Obiskavala je potem štoklja leto za letom krojača, a zaslužka vedno manj in manj. Stotaki, koje je kot doto priženil in lastni prihranjeni novci so se kot kafra zgubili tekom let, ust pa bilo je vedno več pri hiši, a zaslužkov nič. Molitev in zaupanje v Boga krepila sta trpeči srci mojstra in njega žene. Preselila sta se iz lepega stanovanja v manjše predmestno, mojster stopil je zopet kot pomagač v službo in šival često noč in dan, samo da se je deca njegova nasitila in čedno opravljena bila. Oče mojstrove žene imel je sicer kot večletni hišnik pri nekem baronu na Hrvaškem dobro službo, ljubil je svojo jedinko hčer in njenega moža, osivel je že v svojej službi, nikdar ni pozabil poslati za novo leto in godove mojstrovej vedno rastočej družini darove, a za denarno pomoč ga nista nikdar prosila, vedoč, da bo on sam rabil na stara leta prihranjene krajcarje. A prišlo je drugače!

Huda, mrzla zima je nastopila, krojač prehladil se je in obležal, a denarja nič pri hiši. Kdo zaupa dandanes siromaku, kdo se ga usmili in mu pomaga? Solze, žalost, glad, mraz in bolezen naselile so se v sirotnem domu. Malo pred božičnim večerom je bilo, da se je usela krojačica za noči, ko je svoje gladne črvičke k pokoju spravila, v kuhinji k mizi in jela mej solzami očetu pisati in razkladati svojo revo. Naenkrat začuje na hodniku teške stopinje in trkanje na njenih vratih.

Kdo pač more biti? — Oče bil je njen, a postaran in slaboten. Kmalu znano jej je bilo vse. Gospodar njegov je nagloma umrl, a mladi odpustil ga je iz službe. Pobratil moral je svoja kopita a knjižice v hranilnici naloženih prihranjenih novcev ni bilo. Tatú ni bilo dobiti, znanci so se mu pa škodoželjno rogali, ker bil je varčen in ni hotel nikdar ž njimi popivati in denarja zapravljati. Kaj sedaj? — Hči se je britko jokala, gledajoč svoje speče mraz in glad vživajoče otroke in sedaj še oče okraden in revež! A iz postelje oglasi se mož njen in mirno reče: »Oče, vi ostanete pri nas! Jaz trdno verujem, da mi bo Bog dal kmalo zdravje in kar bomo imeli mi, tudi vi dobite, Bog nas gotovo ne zapusti!« — In krojač je ozdravel, dobil zopet delo, zima je prešla, otroci so se veselili svojega ljubega dedeka, ubogali ga in ljubili neizmerno. Dedek pa lezel je hitro, hitro v dve gubi, tam je sedel za zapečkom, molil in negoval svoje unučke. Hči je vestno skrbela za njega, zet posilil ga je vsako nedeljo po krščanskem nauku v krčmo, kjer je pa le starčku natakal vino, a sebi le nekaj kapljic natočil ter jih mešal z vodo.

Pri revščini krojača bil bi izdavek za vino potrata, ko bi ne vedel, kako nad 70 letnemu starčku v krepilo močij hasni vsaj enkrat na teden požirek vina. Opustil je celó kadenje in prodal svojo pipo, samo da je zamogel očetu žene svoje privoščiti krepilo.

Zima je zopet bila. Delo je pošlo. Krojač ostal je zopet brez dela. Preselil se je za pozne jeseni v podstrešno ceno sobico na Stari trg, da je imela deca bližje v šolo. In zopet so mraz, glad in žalost stanovali v sirotnem stanovanju. Za zapečkom na mehkiem stolu se-

del je starček in dremal, prijela se ga je blagodejna lastnost starosti — pozabljivost. S solzami v očeh menila sta se često oba zakonska, kaj bo, kaj bo, ker pomoči ni od nikoder, od nikoder! Tiho je bilo v izbici, otroci so pospali in sanjali srečne otroške sanje, tudi starček je dremal, stara stenska ura bila je že polnoči, a krojač in njega žena sta še vedno budéla. Mislila sta jeden za drugega, da je že zaspal, a spanje bežalo je nju vzglavje. Globok vzdih izvil se je iz prsij tožne žene, roko dvignila je v solze.

»Ali ne spiš?« — tiho šepnil je krojač.

»Ne še, ljubi mož!« — odgovorila je istotako žena.

»Zakaj plačeš? saj nisva kriva najine nesreče! V Boga zaupaj, saj se bo že kakó spremenilo.«

»Oh, mož! otroci se mi smilijo, revčki gladni, premrti in oče! Njim bilo bi vendar bolje v mestnej ubožnici, jéla dobili bi in gorko stanovanje, česar jim pri nama manjka!«

»Res je to, ali bi ne šli v ubožnico, morda bi jih pa tudi ne sprejeli!«

»Meščanski sin so, sprejeti bi že bili, samo potov ne smeli bi imeti. Stopi Tone v mestno hišo in poprosi za njih sprejem.«

Minulo je nekaj tednov. Revščina bila je vedno večja. Dedek bil je sprejet v ubožnico, samo preseliti bi se mu bilo treba, a niti hči, niti mož njen se nista upala razodeti starčku, kaj sta učinila brez njega vednosti. Sila bila je grozna! Na pepelnico je bilo, ko je krojač za trdno sklenil dedeka prepeljati v ubožnico. Solnčni žarki posijali so skozi okno, poigravali se po belej častitljivej bradi starčka pri peči, poigravali se tudi po zgrban-

čenem obličju. Koščene suhe roke so prebirale jagode na molku, a ustnice so polglasno mrmrale. Gospodinja vprašala ga je, kaj mu je, a dedek se je srčno nasmehnil ter dejal:

»Zdelo se mi je, da zopet vidim tvojo mater, da vidim tebe, kako si se še malo dete igralo na grajskem vrtu, ko so mamica umrli in si ti brbrala: »Oče, kaj ne, da ne gredó zlata mamica od naju, kaj ne da naju nikdar ne zapusté? Tudi jaz vaju nikdar ne bom zapustila . . .« In zdelo se mi je, da te vidim tako srečno koračiti z ženinom tvojim k poroki, da vaju zopet obiskujem v tistem lepem stanovanju s prodajalnico . . . Bog vé, da vas bom moral kmalo zapustiti, dete moje . . .«

Tako je še dolgo govoril starec, a solze, bridke solze tekle so po upalem licu njegove hčere, ki se mu ni upala povedati, kam ga je namenil mož njen popeljati.

Popoldne je. Krojač je oblekel lepšo suktnjo in tudi očetu dali so novo perilo in lepšo obleko. Dedek se je čudil in vprašal, kak praznik je; vstregel je želji svojega zeta in šel na sprehod z njim. Otroci podajali so dedeku roko in jokali, kajti starejšim povedala je mati, da ga morda dalje časa ne bo domu, a zamolčala, kam gresta. Čudil se je starček jokajočim ter rekel: »Otroci, saj vendar ne grem za zmiraj od vas, čez uro sem pa nazaj!«

Počasno sta po Starem trgu koračila mej vrvečo in šumečo množico. Na sv. Jakoba trg dospevši kreneta v cerkev, potem pa po Florjanski ulici do mestne ubožnice. Ravno je hotel krojač za kljuko prijeti, ko ga starček tako čudno pogleda in vpraša: »Ni li to mestna ubožna hiša?«

Krojač pa se je obrnil preplašen v stran in molčal, a vprašujoči je nadaljeval: »Tudi mene že čaka postelja tu notri, če me Bog kmalu k sebi ne pokliče!«

Solza otrnila se je ubozemu rokodelcu z očesa, poprijel je krepko dedeka pod pazduho in peljal ga vselečega se solnčnih gorkih žarkov urno dalje po cesti do dolenske mitnice in tam v krčmo, kjer je zadnjo desetico dal za kozarec dobrega vina.

Domu prišedši z dedekom rekel je tiho ženi: »Ne gre in ne gre, dokler mi Bog le košček kruha dá, ne dam očeta od sebe!« —

Stanovanje treba je bilo plačati, a denarja ni bilo. Gospodar je tožil krojača in temeljem pravomočnega plačilnega povelja prosil pri sodnji za rubežen in cenitev premičnin svojega dolžnika. Žalost stanovala je v sirotnem domu, a še največ, ker je znal krojač, da ne bo mogel vzlic rubežni poplačati svojega dolga, saj ni imel ničesar vrednostnega.

Pobelil je zopet sneg strehe, a peč ni imela goriva, družina ne jéla in strah pred bodočnostjo, ko še celo stanovanja ne bo, stresal je nesrečnega moža.

Nekdo potrka in c. kr. sodni sluga vstopi.

»Tudi vam Bog daj dober dan!« odzdravi prišlec.

»Gospod! pri nas pač ni dober in tudi vi ga niste prinesli, saj znam, kak žalosten opravek privel vas je k meni!« reče krojač.

»Žalosten opravek? Mislím, da ne!« reče sluga.

»Ali ni rubežen žalosten opravek in radi te ste prišli vendar k meni?«

»Rubežen? kaj še! Srečo prinašam, srečo!«

»Gospod! motite se, tu ni sreča doma, ne poznam je!«

»Stojte! ne obupati nad previdnostjo božjo! Oni starček so oče vaše žene, mojster?«

»Da! ali kaj imajo oče z rubežnijo opraviti?«

»Pišejo se M. T. . . .?«

»Da!«

»Imeli so brata Maksa, ki je šel pred veliko leti v Ameriko?«

»Da, spominjam se, da so tako večkrat pravili, a pisal jim nikdar ni, moral je že davno umreti.«

»Umrli je res, a še le pred kratkim in zapustil bratu svojemu kot jedinemu dediču nad 5.000 gold. Poslan sem s pozivom, da se imajo oče s potrebnimi listinami oglasiti pri sodišču.«

Zopet nekaj tednov je prešlo. Krojač kot pooblaščenec dedeka prinesel jim je neki dan izplačano dedščino. Dedek je čudno gledal šop bankovcev. Hči ga vpraša: »Oče, kam boste pa s toliko denarjem?«

»Lesene konjičke in punčike bom kupil unukom in unučicam, ker si jih že davno želé!«

»Ali, oče, to je veliko več denarja!«

»No, naj pa Tone zopet najame tisto lepo stanovanje s prodajalnico!« — »A denarja je še veliko več!«

»Kaj ga bo več! Hvala Bogu! Tone naj ga ima, bo pa plačal še kak poliček za-me!«

In sedaj? Ker ima gospod mojster Anton Penko tudi denar, ima dela veliko in že več pomagačev in učencev, a dan na dan moli in uči otroke svoje:

»Spoštuj očeta in mater, da se ti bo dobro godilo na zemlji!«

II.

Štrama.

Črtica iz vojaškega življenja. — Spisal Skrovronek.

Ne trdim preveč, ako pravim: Bil je jedini mož, pred katerim je bilo našega stotnika strah. Bil je to nadloga, s katero se pokori vsaj vsaka kompanija: mladenič z dežele, ki je obupal nad svojo zmožnostjo, zato ves vne-maren, ob enem neroden in neumen, zraven pa precej trmast mož, prav pripraven, da skazi najlepši nastop vojaku, tudi ako ga spravijo globoko v sredo kompanije, vojak, ki je prestal že precej kazni, predno ga pošljejo h kompaniji, in ki prebije večino službenega časa v zaporu, — takega vojaka si predstavite, to je bil Štrama. Ljudi takega kroja navadno pošiljajo nazadnje v oni oddelek, kjer je zbran ves podoben nepoboljšljiv cvet iz cele vojne — v vojaško ječo. Štrame ta nesreča ni zadela. Z jednim samim dejanjem je zbrisal vse napake prejšnjega življenja, celo njegov stotnik ga je ohranil v hvalnejšem spominu, kakor vse najboljše vojake, kar jih je kdaj imel.

Več kompanij je imelo skupne vaje. Dobro smo se sukali do zadnjega. Druge kompanije so se že obr-nile z godbo na čelu z vežbališča proti mestu. Le naša je še stala na svojem mestu. Željno in nevoščljivo smo pogledovali za odhajajočimi. Kaj bi tudi ne! Če je pri vseh oddelkih še tako gladko slo, naša kompanija jo je navadno zavozila. Ali so bili naši možje vedno krivi, ali ni bilo majorjevo oko našemu stotniku prenaklonjeno, tega si nismo upali v prednji vrsti stoječi soditi. Tudi danes smo imeli nesrečo, dasi smo napeli vse moči, da

bi kar najmogočnejše in najponosnejše korakali mimo strogega majorja. Nekdo v srédi vrste — Štrama — se izpodtakne in s puško vred pomeri tla. Svojim sosedom je seveda pri tem zmedel korak, in ostremu majorju je bilo dosti.

»Gospod stotnik, prosim, poglejte si svojo četo, — pri vas je vedno sama zmešnjava!«

Naš stotnik je nemo položil svojo roko ob čelado, nato pa ustavil svojega vranca tik pred nami, ki smo stali v vrsti, ravni kot zid. Kar bliskale so se mu oči jeze. Nismo se mogli pritoževati o njem, bil je blaga duša, a včasih ga je tudi razgrela, in prav zadnje dni smo precej trpeli. Dolg je bil oni četrť minute, ko je zopet ukazoval:

»V oddelke! — Stoj!«

Dobro je šlo, le zadaj je še nekaj zašumelo, nekdo se ni dosti hitro zasuknil. Tudi puška je zašklepnila. Še bolj je zatemnel stotniku obraz. Napodil je svojega vranca naravnost pred oni oddelek ter zavihtel sabljo nad grešnikovo glavo! »Po njem je!« mislili smo, a le beseda »Štrama!« je prišla čudno poudarjena iz stotnikovih ust. Videlo se je, kako je siloma zatajeval svojo razburjenost. Obrnil in pognal je celo svojega vranca po vežbališču. Ko se je vrnil k nam, upokojil se je bil že toliko, da je precej mirno naročil naredniku kazen za Štramo — pet dnij zapora srednje vrste zaradi večkratne nemarnosti v službi. Nato je še nam izpregovoril nekoliko prav krepkih besedij, v katerih je imel namen dokazati, da stori Štrama najbolje, ako skoči z mlinskim kamnom za vratom v vodo, kjer je najglobokejša. Še parkrat smo se zasuknili, potem je pa odvedel tudi nas v mesto.

Ko je opoldne nastopila naša kompanija po ukazu, pogrešali so Štramo. Čudnega to ravno ni bilo nič, navadno so morali nanj čakati. Poslali so takoj ponj v sobo in kantino — njemu najpriljubljenejši kraj, — a ni ga bilo dobiti. Zgrbančilo se je naredniku čelo, ko je opomnil tovarišu: »Pa jo potepuh vendar menda ni zopet potegnil?«. A sum je bil opravičen, Štrama jo je potegnil; ne sicer zato, da bi pobegnil, bil je prezvit. Dobro je vedel, da ga prej ali slej kje dobé in priprt bode, naposled bode pa zamujeni čas treba še doslužiti. Take kazni si pa tudi Štrama ni želel. Le nekaj ga je priganjalo kakor že dostikrat prej, naj gre nekaj časa, in šel je ter se nekaj dnij potikal po bližnjih vaseh. Neko popoldne se je zopet ponižno oglasil »za službo«, ravno še o pravem času, da ga je čakala kazen le radi »nedovoljenega odhoda« ne pa radi »begunstva.«

S škodoželjnim nasmehom je sprejel narednik potepina: »No, ali si že tu, fante?«

Vse drugačen sprejem je pričakoval Štrama od svojih tovarišev, pri katerem je navadno na večer igrala precejšno ulogo trdo zvita brisavka. — Pozno popoldne smo imeli telovadbo, tudi Štrama je telovadil v svojem oddelku, kakor bi se ne bilo zgodilo nič posebnega. Skoro smo že nehali telovaditi, ko pride naš stotnik, za roko vodeč svojega sinka-jedinca, ki je veselo pogledoval znane vojake iz očetove kompanije. V beguna je stotnik le enkrat uprl pol zaničljivo, pol usmiljeno svoje oko, nato pa se obrnil k naredniku in dal povelje: »Štrama gre precej po telovadbi v preiskovalni zapor!«

A Štrama ni prišel v zapor.

Med razgovorom, ki ga je imel stotnik z narednikom, odtegnil se je stotnikov sinček na cesto poleg

vezbališča ter marljivo iz cestnega prahu začel zidati hiše. Nikdo ni pazil nanj, tudi sam je bil v delo tako zatopljen, da ni videl ne slišal mimogredočih.

V tem pa zavpije neki ženski glas iz odprtega okna nasproti ležečega poslopja: »Pes, pes!«

Stotnik se obrne na ono stran, od katere mu je prihajal glas na uho, in ugleda — kri mu je zastala v žilah — komaj dvajset korakov od svojega v igro zatopljenega sinka, — steklega psa. Dlaka na hrbtu mu je štrlela po koncu, jezik mu je visel iz široko odprtega gobca, oči so bile krvave, rep pa je stiskal med nogami. Grozno vikne stotnik, ko vidi, da pes divja naravnost nad njegovega sinka. Stotnik potegne v hipu sabljo iz nožnice ter skoči, da reši svoje ljubljeno dete, — a prehitel ga je že nekdo drugi, neki vojak je planil iz vrste, ki je bila najbližja ob cesti, pahnil dete na stran, vrgel se nad steklo žival, zgrabil jo za žrelo ter se z golo roko boril z njo. Grozni boj je končal stotnik s tem, da je prebodel psa.

Vojaško, krvaveče roke po predpisu držeč ob šivu pri hlačah, stal je — Štrama pred svojim stotnikom. Kdo bi bil neki mogel povedati, kaj se je godilo v tem trenutku v srcu zaničevanega revnega kmetskega sina? Ali je bil priskočil na pomoč, ker je upal, da ga oprosté potem kazni, ali se mu je bil morebiti deček, ki je bil skoro vsakdanji gost v vojašnici, tako prikupil? Ko sem ga vprašal nekaj dni pozneje o tem, odgovoril mi je: »Tako mi je bilo, kakor da moram na pomoč in planil sem.« Blago srce!

Kaj se je potem zgodilo, povedano je v malo besedah. Vojaka Štramo so prenesli v bolnišnico in skrbno

stregli. A zastonj je bil trud. V borbi ga je pes ogrizel in prijela se ga je steklina. Nekaj tednov pozneje so ga prenesli na oni tihi kraj zunaj mesta, kjer mine vsak razloček med stanovi. Zadnje dni se je v bolečinah vil in divjal, ko je prodiral strup po žilah. Vendar je zvedel še pri polni zavesti, da so mu spregledali vso kazen. Uslišali so mu tudi zadnjo prošnjo ter ga pokopali po vojaško, kapo vojaško in odlikovalno znamenje pa položili z njim v grob.

Za parado pri vojakih Štrama ni bil, a bil je junak, ko se je šlo za življenje, katero je rešil nedolžnemu detetu s svojo smrtjo.

III.

Logarjev Andrej.

(Povestica. Napisal A. V.)

Po mnogem trudu jaz, po mnogem boji
Počival skôraj v večnem bom pokoji,
In kakor jaz, ugasne moj spomin!

Kukavica kukala je neprestano v bližnjem bujno zelenem bukovji, škrjanček žgolet je visoko v zraku svojo zahvalno pesem Stvarniku, a v gosti séči vaškega pokopališča drobila je tihotožno tašica svojo milo pesmico, ko je črna prst votlo bobnela na krsto mirno v Gospodu zaspalega Logarjevega Andreja. Obile solze jadrnih pogrebcev svedočile so, da so tu déli k večnemu počitku človeka, koji je moral biti v življenju ljubljen in spoštovan od ljudij.

In radi imeli so ga vsi, mladi in stari, premožni in revni krog in krog, ker bil je rajnki tih, miren, po-strežljiv, blag in dobroten človek. Zdaj nehalo je bítí to plemenito srce, ugasnil je plamen njega milih očij, a želja iskrena, katero je često izrazil, spolnila se mu je! Angelj smrti prišel je po njega za krasne spomladi, ko so se njega ljubi znanci, ptički pevci iz svojega poto-vanja vrnili ter so mu pri pokopu žvrgoleli nagrobnice, a duhteče pomladne cvetke kinčale so mu zadnjo po-steljico v hladnem grobu . . .

V Belokrajini pasli smo na vaškem pašniku gosi, ko se je nekoč za jeseni na porobku bukovega gozdíča prikazal Logarjev »študent«. Knjigo držal je v roci ter zamišljeno mimo nas, plaho in spoštljivo ga gledajočih vaških paglavcev, koračil proti vasi. Nepopisno spošto-vanje polnilo je mlade glave do »študenta«, ki je ju-naško premagal vse razrede sosedne malomestne ljudske šole in zdaj v Novem mestu nadaljeval učenje svoje baje za »gospoda«.

Ne daleč od vasi sredi zelenih vitkoraslih smrek stal je njegov rojstni dom, hiša graščinskega logarja. Necega jesenskega večera vzel me je stric Tomaž s saboj na polhov lov. Ponosno dvigal sem pete noseč vrečo malih, lesenih škatljic na hrbtu. Pri logarju odpočila sva se; tačas sem se prvič seznanil z njegovim »študentom«. Ležal je v mehkem mahovji, a mlajši njegov brat pre-kucaval se je krog njega. Komaj pa me je ta zagledal, zapodil se je v mene in kmalu sem se moral rad ali nerad zlékniti po priprostem ležišču tik njegovega brata. — Na klopi pred hišo so sedeli v prijaznem pogovoru: logar, žena njegova, njuna mala hči in stric moj. A

že ko je stric drugo pipo tobaka nabasal in smrdeče listje zanetil s kresilno gobo ter so se gosti, rujavi oblački vili v somrák, pobrala sva kopita in šla dalje v gozd. Tako toraj seznanila sva se z Logarjevim »študentom«.

Dan pred božičnim večerom je bilo, ko so stric samotéž pripeljali butaro dračja iz gozda ter pri večernej molitvi dostavili: »Še en očenaš za dušo rajnega Logarja, katerega je danes Bog nenadno poklical k sebi!« Snežec belil je zemljo, ko so ga pokopavali, a čudno zdelo se mi je, da jedini iz mesta k pogrebu svojega očeta prihiteli »študent« ni se jokal, ko so vendar Logarica, hčerka in mlajši sinko njen in drugi ljudje tako srce pretresujoče ihteli in solzili se. Andrej stal je pa kot kip, blede bilo mu je lice, a nepremično zrl je v jamo in še-le, ko sta grobokopa odprtino zasula in nametala nekaj zemlje v hribček nad njo ter so že skóraj vsi drugi pogrebci odšli iz božjega vrta, ozrl se je čudno krog sebe, ko so ga gospod župnik prijeli za roko in odveli z drugimi Logarjevimi k sebi v župnišče.

In zopet bila je jesen! Jabolka in tepke so se raz drevje vablivo smejale, grôzdje je zorélo, listje bledelo a veter vrtil ga je v zraku in odnašal, kdo ve kam, ko sem prestopil prag malomestne ljudske šole ter začel premišljevati učenj A-B-C. Opoldne pa sva se sošla z Logarjevim »študentom«, a zdaj ni več tako slovel, temveč nazivali so ga ljudje »gosp. sodnijski pisar«. Dolgo, dolgo ni mi šla ta premena v glavo, čudil sem se, da mora »študent« tudi »pisar« postati, predno postane »gospod« in zapoje novo mašo. Sošolec moj bil je Andrejev brat, ni čuda toraj, da sem prišel semtertje tudi

v njih stanovanje. V mali, nizki hišici, ne, kočici, konec mesta stanovali so Logarjevi. Nenádnó urno osivela je Logarica, nekako čudno zlezlo je njeno telo skupaj, a lice postalo je suho, velo. Videl sem često, kako so se jej solze prikradle v medle oči, ko je rezala kruh mojemu sošolcu in sestri njegoví; če je pa Andrej domu prišel navadno s celo kopo pisem pod pazduho, si je pa urno brisala solze in bila vesela in šaljiva ž njim. On se je pa tiho usel za mizo, semtertje se je tožno nasmehnil njenim besedam, položil prinesena pisma in papir pred-se in pisal, pisal, pisal često pozno v noč. Brat njegov in jaz sva stala pri mizi in začudena gledala, kako brzo se je njegova suha roka premikala po belem papirju in črtala lepe, ravne slovke. Nekoč vprašal sem ga, bom li moral tudi jaz toliko pisati, da postanem »gospod«? Čudno se je nasmehnil in dejal: »Bog daj, da ne! Meni pa je ljubi Bog dal tak kruh in hvallim ga, ker mi je dal zdravje in zaslužek ter tako dobro mater, ljubega brata in sestro, katerim sem jaz zdaj oče!« . . .

»Mladosti leta, srečne sanje«, — pravi pesnik, a tudi lahko rečemo: »dijaška leta, srečne sanje«. Tudi jaz in Andrejev brat postala sva »študenta« ter hodila v Novomesto v šolo. Posebno bil je sošolec moj priden, izboren mladenič, vse ga je ljubilo, najbolj pa jaz, ker bil mi je najstarejši znanec. Bila sva še-le v drugi šoli, ko dobi pismo od Andreja, v katerem mu je ta naznanil, da so mati mirno v Gospodu zaspali in zadnja njih želja je bila, naj se rajnega očeta in njih v molitvi spominja pri daritvi sv. maše, ko postane »gospod«. Tešil sem jaderno siroto in dajal mu pogum. Z

molitvijo in pridnim učenjem polegla se je žalost njegova in o počitnicah se je že veselo vsel k meni na voz ter »hi!« dirjala sta naša konjiča s »študentoma« in kočijažem stricem Tomažem proti milemu domu. Pri stanovanji Logarjevih v mestecu vstavili smo se ter odložili sošolca mojega in njega prtlago, sestra je ljubeznivo objemala brata, a Andrej bil je tih, kakor zmiraj, samo še bolj vpal in suh zdel se mi je.

Leta urno tekó. Brat Logarjevega Andreja pel je že novo mašo in kaplanoval že več let na Gorenjskem, mene pa so poslali v Belokrajino ravno v mestece k ondotnemu sodišču, kjer je služboval moj stari znanec, sodit žive in razpravljat mrtve kljuge paragrafov. In postala sva prijatelja s »sodnim pisarjem«! Često sva popoldne za poletenskih nedelj korakala po senčnatih stezah in zelenem gozdu proti domači vasi. Jaz pohajal sem rad domu, ker imel sem še mnogo svojcev živih, a Andrej hodil je prerad v zeleni gozd k Logarjevi hiši, kjer je nekdam za svoje mladosti vžival toliko sreče in sanjal sanje zlate o svojej bodočnosti.

Nekoč, ko sem se zopet zléknil po zelenem mahovji pod znane smreke tik tam že počivajočega Andreja, vprašam ga, če se še spominja najinega prvega znanstva. Bridko se je nasmehnil ter prikimal z glavo. Zamislil se je in molčal. I jaz sem molčal in gledal na sinje nebo, kjer so se oblački podili ter stvarjali v otročjej domišljiji tako različne v oblake spojene podobe. Blagodejna tišina vladala je krog naju, le petje ptic čulo se je iz gostega drevesnega vejevja. Dolgo sva tako sedela. Globok bolesten vzdih vspjel se je iz prsij znanca mojega, pogledam ga in videl sem počasi, počasi po ble-

dem, upalem licu solzo za solzo padati iz otožnih očíj. Spomnim se pogreba njegovega očeta, ko ni imel solze, a v koliko se je od tačas spremenil! Bil je seveda nad 12 let stareji od mene, a kako star je izgledal! Zrak zaprašelih sodnijskih listin črtal mu je v lice neizbrisno znamenje prerano osivelega, sključenega, bednega človeškega bitja, katerega je osoda vklenila v trpljenje in ga nadela z imenom omilovanja vrednega sodnega pisarja! Prijel sem ga za suho roko in prosil ga, naj mi razodene svojo tajno žalost.

Žalostnim, zamolklim glasom pravil mi je: »Imam še-le 40 let, a zdi se mi, da za grob že dovolj. Če sem v uradu, ne občutim ravno tako hudo svoje reve, kajti delo mi ne pripušča družih mislij, a ko pridem semkaj, porajajo se mi spomini in vstajajo nekdanji obrazi, nekdanje sanje o mojej sreči iz grobov. Tu pod smrekami sanjal sem zlate sanje! Videl sem se jaz že, kako oznanjujem besedo božje vernim raz leco, predstavljal sem si tako živo, kako bodo oče, mati in sestra pri meni živeli, a brat obiskoval visoke šole . . . A kruta smrt pokosila mi je druzega očeta, komaj bil sem v šesti šoli! Kaj je bilo začeti?! Denarja ni bilo, sorodnikov ne pomočnikov imeti, graščina ne deli milostij, mati, bratec in sestra brez kruha! Popustil sem učenje in po milosti nekdanjega okr. sodnika postal sem sodni pisar. Nadejal sem se, da bom zasebno dalje študiral in napravil izpit, a prazno bilo je moje upanje. Plača ni bila velika, ker sta mi pa sodnik in beležnik bila naklonjena, služil sem si s postranskimi deli, prepisovanjem listin izvenslužbeno-denar. Živeli smo zadovoljno. Mati je gospodinjala, bratec in sestra sta hodila v šolo,

a jaz služil sem denar. Tudi prištedil sem nekaj ter mislil, da bo moč s tem i meni nadaljevati svoje pretrgane študije. »Človek obrača, Bog pa obrne!« Zlata mati so oboleli, leto dnij niso mogli iz postelje, denar je pošel in jaz moral sem pozno, pozno v noč prepisavati listine, da sem hranil nas vse. Bratec dovršil je ljudsko šolo. Bistra njegova glavica smilila se mi je, poslal sem ga v Novomesto v šolo, zato pa moral sem biti jaz še bolj priden. Drugo leto rešil je Bog mater trpljenja in združil jo z očetom v nebesih. Zdaj morala je sestra gospodinjiti. Delo moje bilo je duhomorno, a mislil nisem veliko ter le skušal ugoditi svojim predpostavljenim. Nekoč me sodnik pokliče k sebi in mi pravi, da naj le potolažen bom, kajti skrbel bode on, da bom v kratkem imenovan kancelistom. Tačas sprevidel sem, da res ne bo več misliti na nadaljevanje mojega učenja, saj prešlo je že skoraj 8 let, odkar sem zapustil šolo. Postaral sem se tudi. Pokopal sem toraj svoj nekdanji krasni sén in le želel, da bi brat namesto mene dosegel to, kar so mati želeli na smrtni postelji. Kako smo živeli pri skromnem zaslužku, to sam Bog zná, a šlo je in bili smo zadovoljni, tudi sestra jela je s šivanjem nekaj služiti. O počitnicah pa smo se menili z bratom »študentom«, kako bo on enkrat gospod župnik, sestra kuharica pri njem, a jaz prišel bom kot umirovljeni c. kr. uradnik v pokoj k njemu. Lepe sanje! — Sodnik umrje nagloma, novi pride. V malo dneh vedel sem, da ne bo nič z mojim povišanjem, ker mož bil je oduren, liberalen, nas Slovence črteč Nemeč. Bil sem mu »skažen študent« in često naglašal je brezsrčno, da mu ni slabšega na svetu, nego pisar, izvržek

ljudstva! Kako sem trpel pod njega gospodstvom, to mu Bog odpusti, a molčati moral sem, bil sem mu rob, saj brat moral je študirati. Čez nekaj let bil je prestavljen sodnik tje gori v Nemce, prišel je novi, a bil je samsvoj mož, pravnik, pri katerem se je človek začel še-le z dovršenimi pravniškimi izpiti. Ko je brat dovršil gimnazijo, rešen sem bil skrbij za njega, misliti začel sem zopet na-se. Napravil sem pred več leti izpit za zemljiškega knjigovodja ter jel sem prositi službe kot c. kr. uradnik. Zaman bile so vse moje prošnje, dobil sem jih nad 30 nazaj z lakonično rešitvijo: »se ne ugoti, — prosilcey vojaških, itd. dovelj!« Pustil sem vse zdaj v nemar, ne prosim več, saj mi tudi treba ni, toliko že zaslužim, da se živim pošteno in prihranil sem si tudi že nekaj. Vesel sem pa vedno, ko se spominjam, da je vsaj brat dosegel to, o čemur sem jaz nekdam sanjal, pa on za rajnke naše stariše moli, če mene ni Bog spoznal vrednim, da bi opravljal duhovniško službo. Sestra tudi bratu že gospodinji, vse se jima je po želji izšlo, samo jaz ostal sem sam na svetu. Jedinu nekaj dela mi skrb, namreč vid mi silno peša, bojim se kaj bo? Ko pa pridem semkaj k rojstni hiši, navdaja me veselje, a tudi neskončna žalost v spominu prošlih dnij!« . . .

Logárjevega Andreja ni bilo več v pisarno, nevarno je zbolel, a sestra pohitela je k njemu in mu stregla. Zdravnik pa je zmajeval z glavo in dejal: »No, čudno, da je to velo truplo toliko časa vzdržalo, sušico ima, težko včaka pomladi!«

Jesen je prišla, ptice selivke so odpotovale v južne, vroče kraje, tudi Andreja prepeljali so necega gorkega

solnčnega dné iz mesta v mojo domačo vas v župnišče, kamor je bil pred malo dnevi brat njegov za župnika vpeljan. Stregli so pa, stregli mučeniku — junaku Andreju! — Često obiskal sem tisto zimo znance, a slutil sem angelja smrti, ki je poljuboval hladno čelo Bogu udanega bolnika. Praševal me je često, če so se že ptički povrnili iz svojega potovanja, če je že ozelenel gozd, če že žubori virček studéni po zelenem mahovji, če že cvetlice svoje glavice iz zemlje prikazujejo ter lastovice čvrčé.

In tiho, udano je za Velikenoči v Gospodu zaspal. Zadnji njegov pogled bil je vprt na šopek zvončkov, marjetic, telkov in mačic, katere sem mu prinesel od Logárjeve hiše iz gozda, skozi okno čul je lastovice cvrčeti in druge ptičke po drevju peti; zadnje besede pa, katere je govoril, bile so: »Gospod, oh sprejmi me pod Svojo streho k materi, očetu v zeleni, cvetoči rajski kraj!«

IV.

Dekret cesarja Jožefa II.

Spisal Václav B. Třebízský.

Vasiča Lovčen se je skrivala v preljubezni dolini. Pri cesti so bile snažne hiše s slamnatimi strehami in vsaka je bila obrobljena z vrtom. Raztrgane kočé so se pa skrivale sramežljivo v ozadju. V sredi vasiče je stala bela cerkvica, kakor mati, okrog katere se ovijajo njeni

sinovi in hčerke. Za vasjo se je pa razprostirala grajščina z umetnimi vrti, s poljem in prostranim logom.

Pa skoro bi bil pozabil župnišča, katero je krila streha iz skodelj; ne bilo pa bi nič čudno, če bi ga bil pozabil, kajti komaj se je videlo. Ko so je zidali pred leti, skrili so je za grajski vrt, da bi bajé ne zadelalo pota grajskim vozovom. Pa vendar, čeprav je bilo tako skrito, čeprav ni bilo nič na poti, je bilo kakor trn v očeh bogatega grajščaka, ki bi bil rad razširil svoj vrt v ono stran; pa ga ni mogel. Zlasti je imel starega župnika na piki grajski oskrbnik. Za svojo glavno nalogo si je odločil ga izpodriniti in nekako prisiliti duhovna, da se preseli drugam. Pa blagi župnik je vselej zamajal z glavo in na vse listine, ki so dohajale od grajskega zavetniškega urada, je odgovarjal: »Ni mogoče!«

Lovčensko župnišče je bila stara, precej slaba koča in pod njeno sivo streho je živel srebrolasi starček z vedno smehljajočim obrazom. Njegov nasmeh je bil odsev njegove blage duše; njegov obraz je bil odkrito-srčen, in se je človeku tako vtisnil v spomin, da ga ni nikoli pozabil.

Priprosto pod tlako vjarmljeno ljudstvo je ljubilo svojega župnika, da bi bilo zanj vse žrtvovalo. Bili so takrat hudi časi. Grajščak ni imel usmiljenja z revnim kmetom, ki je moral delati v znoju svojega obraza od spomladi do zadnje jeseni, od zjutraj do poznega večera na njegovih poljih! Drugačen je pa bil stari župnik, ki se je tako združil s svojimi zatiranimi farani, da jih ne zapusti nikoli. Tolazil je svoje ovčice in jim pomagal, v kolikor je mogel, zlasti proti surovosti grajskega oskrbnika, ki je menil, da so tlačani le njegovi psi.

Ko je jednega popoldne pregledaval župnik svojo knjižnico, zamislil se je zelo živo, in ni slišal, da je vstopil v sobo stari Dragoš. Šele ko ga je ta drugič pozdravil po krščanski navadi, ga je zapazil ter se zasmejal.

»No, kaj ste mi pa prinesli novega? — kaj? Morda se hočete oženiti?« pravi župnik. Dragoš je bil star vdovec. Drugače bi bil župniku kaj šaljivega odvrnil, pa danes ni mogel — tako je bil zmeden.

»Prav čudne reči, gospod župnik. Povsodi se že govori, da bodo metali mrličje v zemljo brez rakve, kakor zverine . . . in ko umrjemo, nas zašijejo v vreče.«

»Prosim vas, kdo vas je tako nalagal? To ni mogoče!«

»Prosim gospod župnik, istina, pa še več! Manj praznikov bo in tudi naše deželne patrone nam vzamejo! V Lovkotih so že razglasili vse to in med ljudstvom je zmešnjava nad zmešnjavo. Jedni se veselé, da začjenja svoboda, drugi pa pobešajo glave, lomijo si roke ter molcé . . . Da, slišal sem tudi, da so že pripeljali neke »patente . . .«

V tem hipu je zadonelo na vasi bobnanje, iz vseh hiš so privreli stari in mladi, skratka cela vas. Grajski brič, Klocingar, je hotel boben kar razbiti, tako je nanj vdarjal. Bobnal je po celi vasici, pred župniščem se je pa ustavil, dal paličice za jermen, potegnil iz naprsnega žepa neki papir, odkašljajal se, naredil važen obraz in začel brati.

Ljudje so njegove besede kar z očmi pozirali; niso razumeli niti jedne besedice, ker je bral nekaj nemškega. Ko je skončal, je začel:

»Kar delajo milostljiva gospoda in njen gospod oskrbnik, vse dobro delajo! Ali ste razumeli, kmetje? Vse dobro delajo! Zdaj bodo pogrebi izcela drugačni. Mrlič se snažno umije, potem se mrtvaško obleče in zašije v vrečo. — Lesene rakve ni treba. Vse bo ceneje, znate? Tudi ložje bodete od smrti vstali! Mrlič v vreči zašit, se vloži v jamo, se zalije z apnom in zakoplje z glino. Tako se zapreči vsa kuga in vsa bolezen, katera izhaja le iz grobov.«

»Pa kako bo s svobodo? He! To nam povej, vsaj so prišli patentni!« upal se je pripomniti biriču čevljar Čipera, ki bi bil slišal rajši dekret, da so ljudje vsi jednaki, da je tedaj čevljar kakor gospod oskrbnik.

»Kaj pa misliš, ti prismojeni čevljar, ti! — Pojdi z menoj, če hočeš, pa ti pokažem svobodo! Klop je zate vedno pripravljena, palica in ječa tudi, če hočeš — svobodo!«

Birič je spravil listino v naprsnem žepu, prijel paličice in v celi vasici se je zopet razlegalo bobnanje.

Župnik je bil zopet sam v svoji sobi. Soseda Dragoša je sicer potolažil, da ne bo tako hudo, kakor se govori. Pa ko so se za njim zaprla vrata, sklenil je starček vele roke, srebrolasa glava se mu je sklenila globoko k prsom. Ubogi župnik je bil ves potr; tako hudo mu je bilo, da neusmiljena, nečloveška gospoda zatira revno, njemu tako priljubljeno ljudstvo.

* * *

V lovčenski fari je bilo jako zdravo. Čisti in sveži zrak, okolica kakor raj, ljudstvo zdravo in krepko, da je bilo veselje.

Grajskega oskrbnika je pa to jako bolelo, da nihče ne umre. Dekret za mrliča je bil že razglašen, pa mrličev nobenih. Za prvi pogreb v vreči bi bil dal vse. Ako bi mu pa župnik to veselje napravil in umrl, bil bi seveda najbolj vesel.

•Gospod župnik bolehajo!• S to novico je prihitel Klocingar jednega večera iz vasice. Oskrbnik mu je dal zato takoj dvajsetico, tako je bil tega vesel! Tako bi se maščeval nad sovraženim duhovnikom najbolje. Prvič bi moral biti njegov naslednik grajščaku in njemu popolnoma po volji, drugič bi bil ta trmoglavi župnik tudi po smrti za svojo trmoglavost kaznovan, ker bi bil prvi pokopan — v vreči!

Pa ta novica ni bila resnična. Župnik ne samo da ni bil bolhen, temveč se je veselil popolnega zdravja. Vzrok, da se je spletla ta novica, bil je ta, da je gospod župnik zadnje dni bolj sameval doma ter mnogo molil za svoje ubogo ljudstvo. Prišla je binkoštna nedelja.

Ukazi zastran odpravljenih praznikov posvečenih deželnim patronom, so bili zopet ponovljeni in strogo zapovedani pod kaznijo. Romanje k sv. Prokopu so morali preložiti na nedeljo; na sv. Prokopa dan morajo tlačani prvič letos na tlako, kakor druge navadne dni. — Take misli so rojile trpečemu starčku po glavi. Ostal je doma in se vglobil v svojo in svojih ovčic nesrečo. — Na črnem talarju so se lesketale v mavričnih bojah od solčnih žarkov ožarjane solze.

•Prosim! gospod župnik! V gostilni igrajo pa plešejo! Gostilna je vsa polna grajske družine, pa vendar je danes binkoštna nedelja!• privrel je Dragoš brez pozdrava, brez suknje.

»Pa iz vasi?«

»Še nobenega ni, pa tudi ne bo, gospod župnik!«

»Hvala Bogu!«

Župnik se je oddahnil. Potem se je hipoma napravil ter hitel čez vas proti gostilni.

Iz gostilne je donela godba v onem kraju še nepoznana. Navadno so jo naredile dude in zvončki, včasih se je vzel še klarinet zraven; da, fantje so bili veseli tudi pri samih dudah. Danes so pa vriščale trobente, gosli in bas. V gostilni same lasulje, same kite, sami škrici. Oskrbnik, ki je priredil veselico, vspodbujal je vsakega, naj se raduje: »Zdaj vlada svoboda, veselimo se, uživajmo jo! Vsaj smo le enkrat na svetu. Hoj! Godci igrajte »forte!« Hoj! Le naprej, da se bo bolj jezil starec v župnišču!«

Tako se je veselil oskrbnik na binkoštni večer. Pa ubogi tlačani? Pričakovali so, da jim prinesejo panti zlato, zaželeno dobo svobode! — O, kako so jih prevarili. Namesto svobode, namesto olajšanja — pogrebi v vrečah, zrušenje praznikov in na binkoštni praznik še — ples!«

»V božjem imenu vas opominjam!«

Župnik, dasi starček, je zavpil z jasnim glasom, kakor zvon, če ga najhuje zaženejo. Tako krepko morda ni zaklical nikoli, kakor prav danes med vratni gostilne.

»Le igrajte naprej — fortissimo! Kaj se boste menili zanj!« velel je oskrbnik in vrgel godcem na mizo dva tolarja; in godci so jo naredili po njegovi volji. Oskrbnik je bil koj v kolu in se sukal nalašč okrog župnika, kakor vrtalka.

Župnik je stal med vratmi dvigaje desnico, in mirno stoječ. Njegova visoka postava je bila v tem trenutku še višja. — Na obrazu se je razodevalo nekaj preroškega. — Godba je donela glasneje in besneje, župnikova desnica se je vzdigala višje in višje, njegove ustnice so se pa gibale, kakor bi kaj govorile. — Pa ni bilo slišati niti besede. Slišal se je samo divji smeh, grozno kričanje, ukanje in zbijanje peta plesalcev ter se razlegalo in odmevalo za tihega binkoštnega večera po lovčenski dolini.

Potem se je župnik obrnil, zapustil plesno sobano z molitvijo v ustih in šel v božjo naravo. Pa se ni usedel pod starim hrastom, na svoj priljubljen prostor, marveč šel dalje in dalje, hitreje in hitreje v gozd, da ne sliši divjega vriska. Prišel je do samega razpotja, kjer so ga pozdravili ljubko žvrgoleči krilatci pojoč večerno pesem, kjer je stal star, trohnel križ in pod njim z mahom obrasten klečalnik. Tukaj pred Križanim se je šele odpočil. Njegovo vročo molitev so pa spremljala stoletna drevesa s tihim šumljanjem, spremljali so jo krilati pevci s svojim čarokrasnim gostoljenjem. Župnik si je obrisal s čela debele znojne kapljice in zatopljen v molitev ni zapazil, da solnce že zahaja, in da ga sožaljivo gleda izza modrih gričev bleda luna.

Precej pozno je bilo, ko se je vračal domov. V vasici je bilo že popolnoma tiho; tudi v gostilni je bilo tiho, mrtvo kakor — v grobu. Samo v grajskih sobanah se je svetilo še mnogo lučij. Župniku ni šlo v glavo, zakaj je tako hitro minul ples. Ni zatisnil očesa celo noč. Vedno je premišljal o cesarjevem dekretu, vedno je mislil na oskrbnika, ki mu je hotel s svojo surovostjo

nagajati, ga razjeziti in pokoriti. Na lastna ušesa je moral slišati pred odhodom iz gostilne, kako se je oskrbnik sam hvalil, da je njega »neumnega starca« razjezil s plesom.

Starčka pa ni razsrdil, marveč je razjezil s svojo hudobnostjo pravičnega Boga, ki ga je tudi kaznoval.

Zjutraj prav na zgodaj se je razlegal v vasici zvon ter tožno naznanjal, da je nekdo umrl. Stari župnik, ki je vendar dobro vedel, da nima med svojimi farani nobenega bolnika, je molil za dušo neznanega mrliča psalm: »Iz globočine vpijem!« — Ni še vsega izmolil, ko privre k njemu ves ustrašen cerkvenik in jeclja:

»Oskrbnik, gospod župnik! Oskrbnik je umrl!«

»Oskrbnik! — Ni mogoče! Vsaj je še sinoči plesal. Ali je res? Moj Bog, kako nerazumljive so tvoje sodbe!«

»Pa danes je na mrtvaškem odru! Zgrudil se je naglo med plesom; zadel ga je, hudobneža, mrtvoud! Bog ga je kaznoval, ker je oskrnil binkoštni praznik!«

»Pa zdaj bo v vreči pokopan! — Pripravljaj jo je za Vas, gospod župnik, zdaj jo pa sam rabi.«

»Za mene, kako pa to?«

»Da, za Vas, gospod župnik; sam je sinoči rekel, da je priredil ples zato, da vas razdraži, da prej od jeze umrjete! Hudobnež!«

»Da bi mu Bog odpustil!« zašepetal je starček. Po sv. maši je molil z vaščani vred uneto za dušo nesrečnega oskrbnika trikrat »Očenaš«.

Oskrbnik je bil zašit v vrečo in pokopan po cesarskem dekretu. Tako je bil pokopan on jedin, ki je pripravljaj vrečo blagemu župniku. Kmalu potem je bil

dekret preklican. Župnik je pa živel še mnogo let in se veselil s svojimi ljubljenimi farani, za katere je ponehala tlaka in so jim napočili boljši časi.

v.

Mladi junak.

Lepo vrsto mučenikov šteje katoliška cerkev. V stoletjih je večkrat mučeniška kri v potokih tekla, brezšteviline so bile žrtve, ki so izdihnile svoje življenje na altarju svete vere. A preganjanja cerkev ni trpela le v onih davnih časih, preganjali so jo skozi vsa stoletja, preganjali tudi v prosvetljenem našem stoletju.

Znana je dežela Poljska; odkar jej gospodujejo Rusi, pretrpela je veliko, ker se noče udati pravoslavju. Celo nedolžne mladosti se niso usmili.

Bil je mrzel dan v decembru leta 1869. Oddelek ruskih vojakov je jezdil skozi okraj, kjer so bivali katoliški Poljaki. V nekem smrekovem gozdu opazijo dvanajstletnega dečka Nikolaja, ki je nabiral suhljad na svoje sani.

»Dečko«, zakliče bradati načelnik, skoči s konja in zgrabi dečka za suknjo, »kakšne vere si?«

»Katoliške«, takoj neprestrašen odgovori deček, ter upre svoje oči v vojaka.

»Aha — ti si tudi izmed onih izdajalcev, ki zaničujejo premilostnega cara in njegovo vero in le to ve-

rujejo, česar jih uči župnik v cerkvi in v šoli. Takoj poklekni, nevernik, napravi križ, kakor veliki car ukaže, t. j. po rusko, ter priznaj cara za cerkvenega glavarja, sicer —« in pri teh besedah je zapretil, načelnik z jermenom, ki ga je imel ob sedlu.

Deček je sicer pokleknil, toda križa ni napravil po rusko, temveč po katoliško, kakor ga je bila naučila pobožna mati. »Jaz sem katoličan in ne delam križa, kakor popje, temveč kakor ga delajo naši katoliški duhovniki«, odgovoril je pogumno.

Ta otroška odkritosrčnost in nepričakovani upor sta častnika razsrdila in zapretil je mlademu junaku, da ga ustrelé, ako ne napravi pravoslavnega križa in ne prestopi v rusko cerkev.

Dasi je častnik nastavil na dečka orožje, vendar ta se ni oplasil. Načelnika je to še huje razjarilo, glasno dá povelje svojemu moštvu, naj majhnega upornika, ki zaničuje cara in njegovo vero, privežejo k drevesu in ustrelé. Surovo so zgrabili dečka in ga privezali k nekemu deblu, deset vojakov pa se je vstopilo z nabitimi puškami okrog v polkrogu. Bled, na božjo pomoč se zanašajoč, z nadnaravnim pogumom je gledal mladi junak mirno na vojake, ki so le še povelja čakali, da sprožijo.

V nebo je uprl deček svoje oči, priporočil svojo dušo Gospodu, nato zaprl svoje oči in pričakoval smrtnega strela.

»Nastavite!« zadoni grozno povelje častnikovo. Smrti pričakujoči Nikolaj odpre oči, deset železnih cevij je bilo namerjenih vanj. — Dolga tihota je nastala; pretrgalo jo je povelje: »Odložite!« Vojaki so zopet stopili v vrsto ter zadeli puške na rame. Častnik pa se je približal tre-

sočemu se dečku. Veselo ga je gledal deček, nadejal se je, da ga častnik reši vezij ter ga zopet oprosti. Toda le prehudo se je deček motil v svojem upanju. Načelnik je razsrjen stopil pred zvezanega siromaka, pljunil mu v obraz in kričal:

»Upornik, nisi vreden, da bi trčili zvesti carjevi vojaki zate svinec in smodnik.«

»Odvežite tega krivoverca, ki zaničuje našega vzvišenega cara in njegovo vero, zadržnite mu okrog vratu zanjko in obesite to peklensko zalego na kako vejo volkovom in medvedom v hrano!«

V hipu je bil Nikolaj pri bližnjem hrastu, kjer so hoteli trdosrčni vojaki izpolniti ukaz. Zataknili so ubogemu dečku že zanjko za vrat, ki je imela končati mlado življenje.

»Ali se hočeš sedaj prekrizati po rusko in carja priznati za najvišjega gospoda, tedaj ti odpustimo kazen?«

Nikolaj ni odgovoril ničesar; nemo je odmajal z glavo ter upiral svoj pogled le v surove vojake, ki so mu pretili s smrtjo.

Vse je bilo tiho — noben glas — noben klic se ni izvil dečku, dasi je bil v smrtnih silah. Jeden izmed vojakov je že splezal na drevo ter privezal vrv na vejo, dva moža pa sta vzdignila dečka, ki je imel zanjko za vratom, ter čakala le še znamenja, da izpustita.

Izpustila sta, in Nikolaj je obvisel med zemljo in nebom na hrastovi veji. A nečloveškemu mučitelju še ni bilo dovolj. Iznova načelnik ukaže odvezati ga, češ da stane vrv tri petice, a mali upornik ni vreden niti jedne kopejke.

»Utopite zlobneža, to je zastonj, in za zaslepljenca najboljše zdravilo!«

Zopet so omedlelega dečka oprostili, odstranili jermena, obudili ga v življenje in odvedli k bližnjemu ribnjaku, ki je bil pokrit z ledeno skorjo.

Med porogljivim smehom in surovimi kletvicami so strgali neusmiljeni vojaki sè silo borno obleko raz dečkovo telo, do krvi raztepeno. Nato pa so ga nazega tiščali v odprtino, katero so izkopali v ledu s puškinimi kopiti. Do vratu je stal Nikolaj v vodi, surova druhal pa se je razveseljevala s tem, da je metala koščke ledu v glavo mlademu mučencu.

»Ali se odpoveš katoliški veri, kakor je ljubo caru in popje ukazujejo?«

»Ne«, odvrne deček. Glas se mu je tresel mrazu in strahu. »Katoličan sem in katoličan hočem umreti.«

Napel je svoje poslednje moči, iztrgal z vso silo desno roko iz odprtine v ledu, ki je zamrzavala, prekrižal si glavo, prsi, sklenil mali premrli roki in tiho, komaj slišno molil: »Gospod Bog, Oče v nebesih, usmili se me! Sveta Marija, sveti Jožef, prosita zame!«

Vedno bolj tiho je šepetal, mraz je pokazal svojo moč; odkrita glava se je utrujena nagnila na stran, oči pa je deček polodprte uprl v nebo. »Moj oče — moj ubogi — bolni oče. — Česčena Marija — milosti — —« tako so še šepetale odprte ustnice.

Nato pa so se divje zagnali vojaki, da bi z mečem rešili umirajočega Nikolaja nadaljnih muk. Na čelu druhal je bil sedaj tudi častnik. Srdito je zaklel ter vzdignil ostro brušeni meč, da bi s prvim mahom razklal malemu mučencu glavo. Že je vzdignil morilno orožje —

tu zagromi, ledena skorja počí, častnik izgine v globino. Obupen klic prodíra zrak: »Pomagajte! — Rešite! — Pomagajte!«

A pretresljivega klica ni slišal nikdo, ki bi bil mogel pomoči. Valovi so se dvignili, le kratko je bilo borjenje na življenje in smrt, in z mučitelji svojimi vred je izginil Nikolaj Vaziljevič pod ledom. — Kedo je bil sedaj srečnejši?

VI.

Božja roka.

Spisal Vacl. Kosmák, poslovenil F. H.

Ob veliki cesti od Iglave proti Znojmu vrsti se več gostilnic. Nekdaj, dokler ni bilo železnic, je bila to najkrajša zveza med Dunajem in Prago. Po dnevi in po noči so prevažali vozniki blago sem ter tje na vozovih s tremi in štirimi pari konj. Tacih voznikov ni več, izmrli so. Pošte in kočije so se srečavale, gostov je bilo v takih krčmah dosti, krčmarji so bili bogati in prevzetni.

V eni teh gostilnic sta sedela na vrtu v uti voznik Jaka in svinjar Nande. Bil je lep popoldan. Na nebu ni bilo niti oblčka, solnce je pripekalo, listje je bilo vse oprášeno, na pol suho. Voznik je sedel oprt ob mizo in je spal. Imel je tri vozove, pri dveh sta bila hlapca, pri tretjem on. Kdo bo v tej vročini trpinčil živino, si je mislil; ter poslal hlapca spat, sam pa je šel na vrt pit.

Svinjar Nande je spravil prašiče v senco — vsaj še naprej noče iti ta žival o poldne — in stopil je tudi

na vrt. Jaka je že ondi dremal. Ako ga je oščipnila sitna muha, zapodil jo je z roko, zagodrnjal »beštija« in popil iz vrča. Nande je ležal v kotu in smrčal. Pri kegljišči v senci je ležal v travi popoten godec. Roki je imel križem pod glavo, star klobuk na očeh in gosli so visele nad njim na veji. Tiho je bilo kakor ob polnoči, samo da je ob polnoči prijetna tihota, ne pa soparna.

Naenkrat nekdo zažvižga in zakliče: »Poljanec, sem pojdi!« in na vrt stopi lovec, za njim pa pes. Jaka in Nande sta se zbudila in gledala zaspano prisleca. Lovec dene puško z rame in torbo in zakolne, brisajoč si potno čelo: »Zlodej! Ali je vroče! — Jaka, ti tukaj? Pozdravljen!«

Jaka mu ponudi piti. »Hvala — sem preveč vroč«.

»Kje ste se tako segreli?«

»E, na zajce sem šel, pa kje bom v taki vročini kaj dobil! Vse se skrije. In kadar bi kaj bilo, pa mrha — pokaže na psa — vse odžene. Pes je še mlad in neumen.«

»Kakoršen gospod, takoršen sluga,« zasmeye se krčmar, debel mož, nesoč v roki vrč s pivom.

»Ali bodeš tiho, ti stari lovski tat?« odreže se lovec.

»Kaj pa je tacega! Ako bi jaz ne lovil, ne imeli bi vi kaj djati v usta. Ti že tako nič ne zadeneš. Škoda, da si lovec!«

Voznik in svinjar sta se smejala in lovec odpihneno in pije. »Tiho bodi, boter, in prinesi raje kos mesa, lačen sem!« Sežeta si v roke, krčmar gre v kuhinjo, in lovec se usede na stol.

»Jaka, kaj je novega po svetu?«

Voznik zasuče zeleno kapo, pogleda in reče: »Danes so v Štokeravi nastavili pivo.«

»Ko bi vam enkrat raje nastavili pamet«, jezi se lovec med voznikovim krohotom. Zdaj se oglasi Nande: »Neumne besede!« — Sede k lovcu in potem s pomisljkom nadaljuje:

»Pri Komarju je kolera.«

»Kaj, kaj, kolera?« čudi se lovec.

»In kakšna! Verjemite mi — če prav sem svinjar in pri trgovini se mora človek lagati — pa kakor pravim: mrtvaški zvon poje od zjutraj do noči, mizarji skoro ne zmagujejo toliko dela — ljudje padajo kakor muhe. Groza je ondi! Naj se precej pogreznem v tla, če ni res!«

»Verjamem vam, verjamem; bral sem o tem. Da bi le sem ne prišla!«

»Naj pride ali ne — kaj bode?« reče zdaj voznik. »Vezim po dnevu in po noči, po zimi in po leti, in nič mi ni, zdrav sem in krepak kakor hrast! Kaj ne da, oče?«

»Kaj pa?« vprašuje, gostilničar, ki je ravno prišel.

»Kolere iz Ogerskega se bojé.«

»Ti tudi, bradač?« obrne se proti lovcu. »Dokler imamo mesa in vina in piva, se ne bojim kolere. Norci bi bili, ako bi umirali!«

»E, kaj! Bog sem — Bog tam! Ne brigam se zanj, in on se zame tudi ne! Za se že skrbim in njega ne potrebujem. Če pa sem snažen in ne stradám, kolera mi ne bode škodovala.«

»Ko bodemo umrli, pa smo mrtvi!« dostavlja voznik.

»Tako je!« pritrjuje krčmar. »Človek je, kakor žival — ko enkrat umrje, je ven ž njim.«

»Boter, kje si vzel to?« vpraša lovec med splošnim smehom.

»Bukve sem bral — take bukve, da jih ni v okolici. Tam notri je resnica! Dal mi jih je neki zelo učeni gospod. In kar govore duhovni o Bogu, nebu, peklu — ni vredno vinarja! Naj me kaznuje Bog, če more! Milijon —!« zakolne oštir in udari ob mizo. »Kaj se bomo bali? Ti vstani in začni!« kliče godecu.

Le ta skoči po konci, zagradi gosli in jih ubira. »Očka, smole nimam.« Oštir zažvižga in v trenutku prileti deček. »Prinesi žganja in kvarte!« Deček oboje prinese, godec pije, in svira, gostje se pa zabavajo s kvartami.

»Naj me Bog kaznuje, če more!« je dejal krčmar. Gospod je slišal ta glas in je poslal angelja jeze. Angelj božje jeze se je usedel na črni oblak. Bliskati je začelo, grmelo je, da so se drevesa tresla in ptiči in živali so iskali zavetišča.

»Nevihata se napoveduje,« začne svinjar.

»Naj bo!« zavpije krčmar. »Jurij, bolj vesele delaj! Čakaj, zapel bodem: Čakaj Bonapart! pot ti bode ozka — ... Pomagajte mi!« In gostje so peli, da se je razlegalo kričanje daleč na okrog. Vmes je pa govoril sè svojim groznim glasom grom.

Pride krčmarica, položi možu roko na ramo in prosi: »Tone, kaj delaš? Poglej — Gospod žuga. Nehaj!«

»E, naj žuga, naj le! Kaj nam mar? V kuhinjo pojdi!«

»Gospodje, vsaj v sobo pojdite, da vas ljudje ne slišijo.«

»Krčmar, ali pri vas žena nosi hlače?« zbada ga voznik.

»Vbogajmo in pojdimo!« sili svinjar.

»Za nalašč ne!« zakriči oštir. »In ti — hitro v hišo!«

»Botra, bodemo že prišli«, tolaži lovec revo.

Krčmarica je šla; v kuhinji je sedla k oknu, objela svojo edino hčerko in tožila: »Angela, naš oče so nesrečni. Bog jim odpusti!«

Angelj Gospodov se je vedno bolj in bolj blizal. Veter je hrumel, drevesa so pokala. Krave so hitele s paše domov, kokoši so se skrivale in lovčev pes je iskal zavetišča pri svojem gospodu. Prah se je vzdigoval, da je v trenutku zakril celo okolico — blisk je švigal, grom je bobnel, kakor bi bil sodnji dan. Igralcem v uti so padale kvarte z mize, veter jim je jemal klobuke.

»Nič ne pomaga, moramo v sobo!« togoti se krčmar. »To je danes . . . vreme!« Vsak vzame svoj vrč in gredó v sobo. Tu se usedejo in naprej igrajo. »Ali naj gledamo blisk?!« začne zopet krčmar, vzdigne se in zapira zatvornice. Prinese potem luč.

Angelj Gospodov je stal nad krčmo ter oznanjeval pokoro.

»To je vendar groza danes — Bog varuj!« spregovori lovec.

»Ali mi bodeš tiho s takimi čenčarijami?« se sliši krčmarjev glas. »Na igro pazi! Adut!« zavpije in vrže kvarto. —

V tem trenutku udari strela — kvarte padejo vsem iz rok. Krčmar prebledi in hoče odpreti zatvornico. »Jezus, Marija — gori!« vpije glas iz kuhinje. Vsi letijo

ven, in glej! — hlev je gorel! Voznik leti notri in z jokom pride ven: »Dva konja mi je ubilo.« Krčmar sili: »Gasite, gasite! — za Boga!« Vse zastonj! Ogenj je pokončal vse, kar je bilo lesenega. Voznik je rešil žive konje in vozove, svinjar svoje prašiče. Žalostno je bilo sedaj v krčmi. Živina je vpila, posli so hodili preplašeni sem ter tja; krčmar je sedel v kotu in krčmarica se je jokala.

In zunaj na vrtu, na polji? Vse se je poživiljalo, cvetlice, žito in drevesa. In za to, bodi češčen angelj nevihte, dasi nosiš tudi jezo Božjo: kjer si za trenutek grozno govoril, ondi zapuščaš tudi srečo in blagoslov! —

Minulo je kakih 10 let in zopet sem šel memo iste krčme. Kje je bilo prejšnje bogastvo? Vrt ni imel plota, streha polna lukenj, zid opraskan, okna pobita, vrata razkljana in v jarku polomljene jasli. »Kakšno je še-le notri?« si mislim in stopim notri.

Krčmar je sedel pri oknu. Postaral se je, bil je potrč kakor njegova hiša. V kotu je sedela Angela, blede, revna; delala je papirnate rože. Ko sem vstopil, pogledala me je prestrašeno, potem se pa na ves glas zasmejala: norela je. Pred desetimi leti so ji mati umrli za kolero, katere se krčmar ni bal, in neiskušeno dekle se je zagledalo v grajskega uradnika, ki jo je zapustil, vsled česar je reva znorela. Tesno pri srci mi je bilo, Izpil sem kozarec kislega vina ter hitel proč. Po ušesih pa mi je donelo: »Roka božja!«

Grem po cesti naprej, sam ne vem, da mi je pot tako hitro minula. V hipu sem bil za gozdom, kjer pelje pot navzdol. Tu se vstavim, sedem pod drevo in gledam krog sebe. Na nasprotni lipi vidim na tablici na-

slikan voz in voznika z razbito glavo. Nesreča se je zgodila, to sem uganil. Ko pa vprašam cestarja, mi odgovori: »Tukaj so povozili bogatega voznika Jaka. Kako se je to zgodilo — Bog ve!« — Tudi tu se kaže: roka božja!

VII.

Begun.

Slika iz avstrijsko-pruske vojske. Spisal B. Brodsky. Poslov. F. H-e.

Sedlali smo ravno konje, ko je zatrobil trobentač, naj čakamo pripravljeni na svojih prostorih. Čudili smo se, ker smo menili, da se danes mnogo ne odpočijemo. Po vseh znamenjih smo pričakovali, da se še danes spopademo s sovražnikom.

Naš oddelek je bil razstavljen v mali vasici, ki se je širila ob bregu hribovja. Razdeljeni smo bili po dva, po trije v hišicah, kjer so imeli domači ljudje komaj dosti prostora. Toda kaj hočemo! Spali smo, kakor smo mogli, a nihče ni spal menda dobro radi razburjenosti.

Celi četrti dragonski polk je bil razdeljen po vaseh, in mi smo bili na zadnjem koncu njegovega krila. Zjutraj smo se morali sniti v trgu, kjer je bil prvi eskadron s polkovnikom. Pol ure je bilo treba dirjati, preden smo došli v trg. Zato smo se čudili, da odlaša poročnik z odhodom.

Naš poročnik, Čeh po rodu, je bil že v letih, v službo je vstopil kot prostak, ter postal častnik, ker je

bil železno priden. Več kot poročnik ni postal. Znal je sicer izvrstno zapovedovati svojemu oddelku, z mečem se biti, a ni imel one učenosti, s katero so se bahali mladi poročniki iz kadetnih šol. Zadovoljen je moral biti s svojo častjo in je tudi bil. Tudi je ljubil svoj oddelek toliko, da ni iskal povišanja. In naš oddelek je svojega poročnika Peško enako ljubil, tako da je bilo pri polku redko razmerje med poveljnikom in njegovimi podrejenimi. Odpustil nam ni ničesar, še celo dvakrat toliko smo trpeli kot drugi, toda nismo godrnjali. Nadomestil nam je vse čut ponosa in sreče, ko smo se vračali od nadzorovanja, kjer smo bili drugim postavljeni za vzgled.

Kaj se je tedaj zgodilo, da je poročnik danes odlašal z odhodom? Nekaj posebnega je moralo biti!

Stojim z dvema tovarišema pred hišo, v kateri smo prenočevali in zvedavo gledamo proti cerkvi. Poročnik je stanoval v župnišču, odtod je tedaj moral priti ukaz. Mestu ukaza se prikaže sam poročnik. Dojdejo v sredo vasi in trobentač nas sklicuje.

V trenutku stojimo skupaj in gledamo poročnikov obraz, ki je razodeval gnjev. Hitro gre okrog nas, pregleda nas in se ustavi na desnem krilu.

»Kje je dragonec Frimer?« vpraša kratko.

»Ali je bil po noči na svojem mestu?«

»Zvečer je bilo«, odgovarja dragonec Prohazka. »Po noči sem čul, ko je ven šel. Vprašal sem ga, kam gre in rekel mi je, da mu je v sobi soparno in da bode spal na vrtu. Tema je že bila, ko sem slišal, kakor bi konj topotal. Grem pogledat h konjem in vidim, da ni

Frimrovega konja v hlevu. Mislil sem, da ga je šel prat v bližnji ribnik. Tako je večkrat storil.*

»Dragonec Frimer je oropal po noči tukajšnjo cerkev ter ubežal«, glasno naznani poročnik. »Naš oddelek je za toliko časa osramoten, dokler ne bode begun zasačen in kaznovan. Komur je mar čast celega oddelka, trudil si bode, da popravi sramoto. Kdor pripelje Frimra, postane desetnik. Pozor!«

Poročnik skoči na konja, pregleda četo in dá določene ukaze. V diru smo zapustili vas. Od konca smo morali biti v polnem redu. Še-le ko smo bili na polju, smo smeli na tihem drug z drugim se razgovarjati. Danes seveda smo govorili samo o Frimru. Nismo še vedeli vsega natanko, zato smo se popraševali. Podčastnik je povedal nekaterim, kaj se je zgodilo in kmalu je vedel ves oddelek.

Ko je šel cerkvenik zjutraj zvonit »Zdravo Marijo«, opazil je, da so vrata v zakristijo razbita. Notri je bilo vse razmetano, omara, kjer so bile zlate in srebrne posode, odprta in prazna! Tekel je v župnišče in se vrnil z župnikom v cerkev. — Le-ta je videl ravno to kakor cerkvenik, a zagledal tudi na tleh gumb od vojaške suknje, na kojem se je brala številka 4. Brez dvoma je bil vojak od našega polka. Z gumbom je šel k poročniku ter mu vse ovadil. Poročnik je šel in si vse ogledal. Na omari je razložil sledove ostrega orodja. Zločin je učinil jeden od našega oddelka, to je bilo očitno.

Kdo je bil zločinec, smo kmalu zvedeli. Na poročnikovem obrazu smo brali, da je vsled tega dogodka jako nejevoljen, ker je zlobnež oskrnil oddelek, ki je bil vedno pošten in brez madeža. Mi sami pa smo bili

tudi jezni. Poročnik nam je vtisnil v srce vestno skrb za čast čete; bilo nam je, kakor bi bil vsak onečasten. Vedeli smo, da ne bomo več najboljši vojaki pri polku, da nas bodo naši tovariši zasmehovali, vsaj so nam bili že itak gorki in nevoščljivi. To je bil tudi vzrok, da smo mrmrali in žugali dragoncu - begunu.

Sploh tudi nihče ni Frimra ljubil. Bili smo zgolj Čehi, on Nmec. Njegov oče se je naselil kot agent nemške tvrde v češkem kraju, kjer se mu je rodil sin. Čez nekaj let je prišel na boben in se preselil na Prusko. Ker je pa bil še avstrijski podanik, je moral njegov sin med avstrijske čete. Bil je že tretje leto v našem oddelku.

Akoravno je znal prav dobro nemški brati in pisati, vendar ni bil povišan. To se nam je sumljivo zdelo, ker ni bil neokreten. Da, še celo prekosil nas je. Znal se je prilizniti, lomil je češčino, kakor je mogel, bil postrežljiv, toda zaupali mu le nismo. V njegovem očesu je bilo nekaj, kar je človeka podilo od njega. Včasih nas je hotel razveseliti, delal se pijanega, ali opazil sem vsakikrat, da pije najmanj med nami. Za dobičkom se je gnal z nenasitljivo lakoto. Za par krajcarjev je snažil drugim karabine, konje in zaslužek je znal tako dobro skriti, da nismo nikoli vedeli, kam ga je dal. Nikogar, in ničesar se ni bal, le poročnika. Nekaj posebnega je bilo, da se je pred poročnikom vselej tresel in bledel, in da ni poročnik ž njim spregovoril ne jedne prijazne besede. Vsak izmed nas se je z veseljem spominjal trenutka, ko je poročnik ž njim prijazno se razgovarjal, le s Frimrom ni govoril, razun kar je moral. Ni ga mučil, ošteval, le mračil se je in blisk njegove jeze je pokoril Nemca.

Ta mož je storil zločin, podel zločin. Poročnik je moral naznaniti polkovniku, polkovnik divizijskemu poveljniku. Tretji oddelek četrtega eskadrona našega polka ni bil tedaj več tako čist, nismo smeli več drugim očitati, da nam nobena četa ni enaka.

Bled in zmeden je bil poročnik, ko je naznanoval polkovniku pri dohodu, kaj se je zgodilo.

»Kaj, zdaj v vojski begun?« vpraša polkovnik zaničljivo. »Čudno, gospod poročnik, da ste postali tako neprevidni!«

Poročnik se ni zganil; le obledel je. »Moj oddelek, gospod polkovnik, pripelje beguna, zato dajem vam častno besedo.«

Pozdravi in odjaha k našemu oddelku. Polk je bil skupaj, polkovnik pregleda vrste, povelje zadoni in gremo naprej. Pri drugih oddelkih so govorili, peli, mi smo bili tiho. Gledali smo poročnika, kako zamišljeno vpira oči v konjevo grivo. Sicer je kadil, če je mogoče bilo, celi dan, danes mu ni dišal tabak.

* * *

Med nami je bilo splošno mnenje, da je Frimer že med Prusi. Nihče nam ni tega povedal, a vsak je to trdil. Hrepeneli smo po boju doseči ga, kajti drugam ni mogel ubežati. Naš polk je bil postavljen pri prvih avstrijskih stražah, moral je tedaj hiteti proti sovražniku. Pa v katerem oddelku je, kje naj ga iščemo? Menili smo, da bode poročnik iskal, naprosil druge častnike, naj opozorijo svoje moštvo na Frimra. Ali poročnik je molčal, ni z nami govoril, vedel se je, kakor bi bil on sam begun ter čakal prahu in svinca.

Dva dni pozneje, ko nam je bilo ukazano, da se pripravimo za drugi dan, se je ustavil zvečer pri nas. Kuhali smo na robu gozda — nismo že jedli celi dan — in nas je trenutek opazoval.

»Fantje«, reče mehko, »svojo častno besedo sem dal, da pripeljemo Frimra nazaj. Jutri bode vroč dan, nikar tega ne pozabite. In če bi jaz padel, morate vi svojo čast maščevati«, obrne se in odide.

Drugi dan smo imeli res vroč dan. Sovražnik je drl od Nahoda, in naš drugi kor je hitel proti njemu. Bili smo na levem krilu, in skrbeti smo morali, da sovražnik naših ne zaskoči. V sedlih smo bili od teme in še-le opoldan smo se začeli gibati. Bližali so se nam pruski rudeči huzarji. Ne vem, kako je bilo drugim, a jaz sem komaj sedel. Zakaj ne planemo po njih, jih ne razdrobimo, sem si vedno mislil.

Prvi in drugi eskadron sta se že pomaknila, se razstopila v bojno črto, in čuli so se posamezni streli, nastale so majhne praske.

Ob eni uri prijezdi ordonančni častnik k nam. Govori z ritmojstrom, in tudi mi se zganemo, toda ne naprej, ampak nazaj. Bili smo odločeni v obrambo obvezovališča. Dobro sem slišal, kako je zaškripal z zobmi poročnik, ko je moral zapovedati, da se obrnimo.

Dosti dolgo smo imeli mir. Pred nami je razsajal boj. Pehota, zagrnjena v dimu, je bila blizu sovražniku in naši trije eskadroni so trčili na huzarje. Memo nas so nosili vojaki zdravstvenega krdela ranjence na obvezovališče. Gledal sem z neko odrevenelo radovednostjo reveže, ki so prelivali kri za domovino in kralja.

Nakrat priklene mojo pazljivost obleka pruskega huzarja, kojega so nesli na obvezališče. Nehoté mu pogledam v obraz in nehote vzkliknem : Frimer !

Celi oddelek me gleda in poročnik obrne v mene svoje male, sive oči. Pozabim na predpise ter kažem na nosilce.

»Frimra so nesli na obvezališče«, rečem ; srce mi je utripalo. »Ima obleko pruskih rudečih huzarjev in je ranjen.«

Poročniku pa, kakor bi vlila ta beseda ogenj v ude. Hotel nas je že zapustiti in pogledati za nosilci, če je res, kar sem rekel. A hitro ustavi konja in mi ukaže izstopiti iz vrste.

»Jezdi na obvezališče in poglej, je-li res Frimer«, mi reče in poznalo se je, kako se mu je tresel glas. »Če je on, naj pazijo na njega vojaki, da ne zbeži. Hitro!« Spodbodem konja ter dirjam proti obvezališču. Bilo je kakih dve sto korakov za nami. Ravno so zložili Frimra, ko pridem tje. Jeden zdravnikov pristopi k njemu ; preiskoval ga je.

»Nič mu ni, omamljen je in rana na čelu je neznatna ; najbrže je padel raz konja in ta ga je udaril«, reče in hiti k drugim bolnikom. Frimra so položili v vrsto med ranjene. Dobro sem ga videl, on je bil, nisem se motil. Želel sem si, da bi ga smel odnesti naprej, a dolžnost me je klicala nazaj. Hitro povem svoje naročilo ter grem nazaj. Poročnik se je že oziral po meni.

»Ali je on?« vpraša željno.

»Da. Je neki le omamljen.«

»Ali si naročil?«

»Da.« V očeh se mu je zabliskalo. Hotel je nekaj povedati, ali zapela je že trobenta. Primem konja močnejše, pred očmi se mi je zatemnilo. Zapustili smo ozadje, da pomagamo prvim trem eskadronom. Dim je vse zakril. Naš kor je bil v obupnem stanju. Mnogo močnejši sovražnik je napadel z neizrekljivo silo avstrijske vrste. Naši vojaki so se držali hrabro, in kdor še živi od onih, ki so se vdeležili prvega boja pri Nahodu, se gotovo strese, ako se spomni na oni gorki dan. Čakali smo pomoči, toda zaman. Nevarnost je rasla z vsakim trenutkom. Zadnji vojaki so bili poklicani v boj, akeravno je bilo skoraj že gotovo, da je bitva izgubljena.

Naš polk se je boril junaško z rudečimi huzarji. Treščil je kakor vihar v njih vrste, da jih je predril. Toda že stoji pred nami polk ulancev, ki nas ovira v daljnem boju. Borimo se z neodločenim uspehom.

V najbolj odločilnem trenutku se je zdelo, kakor bi sovražnik pešal. Pruska konjica se je umikala, in naš polkovnik je hotel ukazati zasledovanje, kar se prikaže, zakaj se je tako zgodilo: — konjica se je razstopila in proti nam odpirajo topovi svoja grla, ki mečejo kroglice v naše vrste. Zdaj je bilo le dvojno na izbero: ali zmagati ali zbežati.

Tako je bilo stanje, ko smo dobili ukaz zapustiti reservo. V par sekundah smo bili v dimu. Videli nismo nič, le slišali smo grozno bobnenje in žvižganje svinčenk, sopihanje konj in obupne vsklrike. Kri nam je zavrela. Vsak je hotel videti skozi dim in skozi usta se je valila gorka sapa.

Tu se pred menoj zabliskne, zemlja se strese, konji zarezgetajo in čuje se vzdihovanje v naših vrstah. Letimo

proti topovom. Draga in grozna pot! V naših vrstah so napravljale kroglice cele ulice. Nič se nisem krog sebe oziral, le čakal sem, kdaj me kroglica zadene.

Tu trčimo na ulance, in ker nismo bili zvrsteni, nas je sovražnik kaj lahko razkropil. Boj je trajal le nekaj trenutkov, a bil je grozen. Ne vem, kaj se je z menoj godilo. Le to vém, da sem mahal s sabljo besno na vse strani. Glas trobente klical je nazaj, kakor bi izbil vsakemu orožje iz rok. Strah, groza, obup se nas je polastil, da smo leteli nazaj. Za red se nismo menili. Vedeli smo, da drvi za nami dobro zvrstena četa sovražnikova in to je vsakega pobilo.

Komaj pridemo iz dima, prikaže se nam prizor, ki je dovršil naš obup. Pehota se je umikala, hitro nepopisno. Nihče ni ukazoval, vsak se je hotel rešiti.

Na obvezališče nismo mislili, daleč za nami je ostalo. Še-le čez pol ure besnega dirjanja se ustavimo. Polkovnik ves prepoten in umazan nam veli se ustaviti, zvrstiti in se obrniti proti sovražniku. Braniti smo morali pehoto pri umikanju. Zopet se bojujemo, a ta boj ni bil več tako hud, tu je delovala samo sablja.

Slednjič odneha sovražnik nas zasledovati. Avstrijska armada se je zbirala in hitela proti Skalici. Zadnji smo bili mi.

Tema je bila, ko smo se ustavili. Nismo vedeli, kje smo. Še-le zdaj smo se ozirali, kdo manjka. Poročnik nas je štel. K meni prišedši reče: »To pot je ušel, a drugič ne bode, kaj ne?« Molčal sem in on je šel naprej.

Drugi dan smo bili vedno v sedlih. Sovražnikove sprednje straže so nas vedno nadlegovale. Včasih smo jih napadli, a daleč nismo smeli, ker so se koj prikazali močnejši oddelki pruske konjice.

Naše straže so naznanjale, da se sovražnik v polnem številu naprej pomika. Ker se je naša armada pri Skalici dobro utrdila, smeli smo pričakovati, da pride tukaj gotovo do boja. Med tem je došla pomoč in z upanjem, da se nam bode to pot bolje godilo kot pri Nahodu, smo gledali v prihodnost.

Tretji dan ugledamo sovražnika. Nekaj polkov je pričelo boj, pa kmalu so jenjali. Prusi so videli, da ne bodo tukaj tako lahko zmagali, zato so čakali do drugega dne.

Tega dne ni solnce sijalo, pod oblaki se je skrivalo in težak zrak nas je trl. Že zjutraj so se spoprijele sprednje straže, in Prusi so morali bežati. Naši topničarji so dobro merili, vsa čast hrabrim junakom, krvavo so prepričevali sovražnika o svoji spretnosti.

Okoli desete ure se je pričel splošnji boj. Težko je popisati strahoviti prizor, kojega je prekosila le bitva pri Hlumu in Sadovi. Za vsako ped zemlje so se naši bili z občudovalno trdovratnostjo. Kar so zgubili, so zopet dobili, če prav z velikimi zgubami.

Naš polk je stal pri vasici, ki se je razprostirala na gričku na desno od bojišča. Bilo je jako dobro stališče in držati smo je morali, naj velja kar hoče; tako se je glasilo povelje. Z nami je bil še bataljon lovcev. Pri Nahodu se je že precej skrčil, pa vendar se je bralo v obrazih fantov, da se ne bojé tudi danes sovražnika. Le-ta pa kakor bi se za nas ne brigal; nikogar ni bilo

zoper nas. Šele opoldan sta se pomikala proti nam dva polka pehote in huzarji.

Poročnik se nam približa. »Ako vidite Frimra, nikar ga ne ubijte, skrbite, da ga dobimo živega.«

Zopet je bil takoj na svojem mestu. Lovci so se razpostavili. Imeli so dobra skrivališča za plotovi, drevesi in ozarami. V najhujši sili so jim ostajale še hiše. Tudi mi smo imeli za vasjo dobro zavetišče. Vzlic temu se nam je pa le dozdevalo, da se nam ne bode dobro godilo, kajti akoravno smo imeli bolje mesto, bil je sovražnik številnejši.

Ni trpelo dolgo, pa so se začele oglašati puške lovcev, iz prva bolj redkoma, pozneje zvrstoma in slednjič v vednem gromenju. Tudi na nas je prišla vrsta, pomaknili smo se na krili lovcev, da ustavimo sovražnika, dokler ne pride baterija topničarjev s pomočjo, ki je že hitela iz rezerve. Komaj smo se prikazali na prostem, so nas že pozdravili s svinčenkami. Žvižgalo je čuda in polkovnik je ukazal trobiti »nazaj«, ker so bili rudeči huzarji nam v bok. Obrnili smo se proti njim, streljali iz karabinov in se počasi umikali. Tudi lovci so bili prisiljeni iskati zavetišča v vasi, pruska pehota je drla zmagovalno za njimi. Od treh strani so nas stiskali neusmiljeno. Z groznimi zgubami so se pomikali lovci proti zadnji hiši, za katero so morali rešenja iskati v begu.

Zdaj je bilo na nas, da varujemo bežeče za vsako ceno, prebijemo in ustavimo sovražnika za toliko časa, da pride pomoč.

V besnem diru napademo pehoto, ki se vsa iznenadena razkropi in skozi vrtove, hiše beži, zanašajoč se

na svoje rudeče huzarje; ti so bili predobro pripravljani in nismo se jih mogli tako kmalu odkrižati. Grozno klanje se je pričelo, odločevala je zgolj telesna moč in vztrajnost. V groznem vrvenju smo se borili s Prusi, in res, vsak je zgubil usmiljenje, vsak je hrepenel z divjo besnostjo po življenju sovražnikovem.

Sredi mešanice čujemo poročnikov vzklik: »Frimer, za njim!« — Ozrem se in vidim leteti pruskega rudečega huzarja proti hišici in za njim poročnika, kako si dela pot. Zagledal je, kako je pod Frimrom padel konj. Blizu njega je bil, ali radi nekaterih jezdecev ga ni mogel doseči. Z nekaterimi tovariši se vržemo za poročnikom, pa Frimer je že preskočil plot. Predno smo mogli za njim streljati, se nam je prikazala pehota. Dva tovariša sta padla, poročnik je bil ranjen v roko in Frimra smo morali gledati, da je ubežal.

Vrnili smo se na sredo vasi, kjer je bil boj že odločen. Poročnik, čeprav ranjen, nas je vodil proti sovražniku, kojega smo zapodili v beg s pomočjo lovcev in topov, ki so metali od strani smrt v pruske vrste, tako da so bežali v velikem neredu. Spremili smo jih dokler je kazalo, potem se zopet vrnili v vas. Ko smo se postavili v vrsté, spoznali smo, da nas precej manjka, več kakor smo se nadejali.

Poročnik si je zavezal z desetnikovo pomočjo rano. Bil je srdit in čelo se mu je mračilo. Slutil sem, kaj ga jezi; rana ne, te ni čutil, marveč da mu je Frimer že v drugo ušel.

Ali ga bomo vjeli, ali nam uide? mi šine v glavo. Sam ne vem, zakaj sem bil tako prepričan, da ga vendar dobimo.

Toda dolgo časa nisem mogel premišljevati. Bolje puške Prusov so prekosile junaštvo Avstrijcev. Opazili smo, kako se naše vrste mešajo, kako nas Prusi izpodrivajo ter zasedajo jedno stališče za drugim. Trobentin glas je trepetal, ko je klical podati se še jedenkrat v boj. Bil je zadnji poskus ali razmetati sovražnikove čete, ali pasti na celi črti.

Padli smo. Obupno smo se bili, izpostavljali svoje življenje brezobzirno, a zaman. V jedni uri je bilo odločeno. Utrujena, pobita avstrijska vojna se je hitro umikala. Kako nas je peklo orožje v roki pri spominu, da smo izgubili že drugo bitvo! In vendar smo se vojskovali kakor pravi junaki. »Kdaj se popravi naša sramota?« šepetal je drug drugu, »kdaj poplačamo sovražniku njegovo zmago?«

* * *

Na to smo dobili odgovor pri Kraljevem Gradcu, Hlumu in Sadovi. Mnogo se pripoveduje o hrabrosti tega ali onega polka. Smelo trdim, da je bil junak vsak. Mladi ljudje smo bili večinoma, pa oni dnevi so nas zdivjali, železno moč so nam dali. Dvakrat je padel konj pod menoj in obakrat sem skočil na konja kakega mrtvega tovariša ter se bil naprej. In nisem bil samo jaz tak, drugi tudi, vsak je bil junak na svojem mestu.

Ko so nas slednjič prisilili obrniti konje, opazil sem solze v poročnikovem očesu. Oko se mi je solzilo, bil bi se jokal, če bi bil le mogel. Usta so bila suha, oči polne dima, polastila se me je otrpnjenost.

Umikali smo se, umikala se je cela armada. Lačni, trudni, zaspani smo hiteli proti moravskim mejam in

naprej proti Dunaju. Naš polk je bil na konjih dva dni. Postali smo surovi ljudje. Lačni smo napadali vsako vas, po sili jemali ljudem grizlje in jezdili naprej.

Na zadnji straži smo bili, da moreta pehota in topništvo lažje bežati. O junaštvu nobenega sledu. Z bojazljivo opreznostjo smo se izogibali sprednjim stražam sovražnikovim, ki so se za nami valile.

Ko smo prišli k moravskim hribom, bil je naš oddelek najzadnji. Morali smo biti pazljivi, ker so nas pruski huzarji napadali z neverjetno lokavostjo.

Četrty dan po Kraljevograški bitvi jaham s svojim sodrugom Čečetko na zadnji straži. Groza je naju spretetavala, ker sva ugledala za seboj vsaki hip rudeče huzarske suknje in sva morala biti pripravljena, da naju Prusi obkolijo in pozdravijo s svinčenkami svojih karabinov.

Proti večeru je bilo, ko je tožil Čečetka, da mu je slabo. Ne daleč je tekel potok, želel je piti vode in si omiti sence. Meni se je zdelo nevarno; ker sem pa videl, da mu je res slabo, rečem, naj hitro skoči s konja, da bodem pazil.

Komaj to stori in se k potoku nagne, vidim, da se hitro bližajo štirje huzarji.

»Sovražnik, hitro na konja!« vpijem Čečetki. Ta pa misleč, da ni še tako hudo, se še napije in potem zajaha konja. Nisem hotel tovariša zapustiti, zato se pripravim na boj. Sovražniške kroglje so mi žvižgale krog ušes. Nisem se mogel zdržati in tudi jaz sprožim.

V tem zagledam, kako jeden žuga s sabljo. Kaj, ko bi bil Frimer! Po postavi mu je bil podoben. Ko

pride Čečetka, hitiva naprej. Naš oddelek nama je prihajal na pomoč, kar je Pruse ustrašilo.

Poročnik naju vpraša, zakaj sva streljala. Povem mu in omenim, da je med onimi štirimi Prusi Frimer. Pozabil je naju pokarati, da sva ravnala zoper ukaz. Kakor bi oživel, sklonil se je v sedlu po koncu in pre-mišljeval. Ogledoval je kraj.

»Vidva jezditá naprej, nič se ne ozirajta«, ukaže nama. »Kadar bodeta slišala strele, obrnita se in če vidita bežati katerega Prusa, udarita jo za njim. Če ne dobimo Frimra danes, nočem biti več poveljnik vašega oddelka.«

Tako ukazujoč se poda naprej. Midva s Čečetko za njim. Ni mi šlo v glavo, kako hoče dobiti Frimra, pa kmalu sem spoznal.

Cesta se je v dolinici zavijala, ni bilo dobrega razgleda. Oddelka nisem mogel videti. Na cesti je bilo mirno. Poročnik se je skril z oddelkom med njive, kjer je še žito stalo, tako da ga ni bilo mogoče opaziti.

Tu je čakal, da sva prišla naprej in čakal, da pridejo huzarji. Prepovedal je streljati in ukazal jih od zadaj napasti. Še-le ko bi spoznali Frimra, takrat naj bi streljali po onih treh, beguna pa živega prijeli.

Napeto sva poslušala, kdaj se bodo strelji slišali. Slednjič zagrmí jeden, drug in tako je šlo naprej. Obrneva se in vidiva, kako je zapustil jeden huzarjev cesto ter iskal rešitev v gozdu, oddaljenem od tukaj četrť ure.

»Frimer«, zavpijem na Čečetko in spodbodem konja. Odkar sem imel tega konja, ga nisem toliko trpinčil kakor sedaj. Konj drvil je kot vihar sopihajoč skozi široko odprti nosnici. Le v hipu sem opazil, da se zenejo

za begunom tovariši od druge strani, pred njimi da hiti naprej na svojem brzem konjiču poročnik.

Ali Frimer se tudi ni obotavljal. Tepel je konja s sabljo, drezal z ostrogama. Mene se ni nadejal. Šele ko je bil trideset korakov od mene, me zagleda, a koj zavije konja dalje med njive. Kaj naj počnem? Nisem čakal. Ubežati nam ne sme, ubežal nam ne bode. Zgrabim karabino in pomerim. Sreča mi je bila mila. Kroglja zadene konja v nogo. Spodtakne se, Frimer mu zleti čez glavo na tla. Pa v tem hipu je bil zopet po konci ter letel peš dalje. Zdaj je bil lov seveda lahek. Kot bi trenil sem za njim.

»Stoj, drugače te ustrelim«, zagromim.

Obstoji tresoč se. Lice mu je bilo zarudelo, pogled je begal sem pa tam.

»Odloži orožje in stoj«, ukazujem naprej in merim s karabino. Ubogal je in z neizrekljivim strahom gledal bližajočega se poročnika.

»Hitro ga zvežite, na konja ž njim in naprej«, se je glasilo njegovo povelje.

Zvežemo ga z jermeni in posadimo k jednemu dragoncu. Mudilo se je, kajti Prusi so nas že zasledovali. Poročnik namreč je ustrelil s svojim oddelkom le dva huzarja, tretji, za kojega se ni nihče brigal, se je po ovinku vrnil, da naznani močni četi, kaj se je zgodilo. Morali smo celo uro leteti v hudem dirjanju, preden so odnehali Prusi nas preganjati radi bližine naših čet.

Zdaj smo si šele ogledali Frimra. Bil je bled, pogled njegov je bil uprt v tla. Vedel je, kaj ga čaka za storjeni zločin.

Poročnik se ni brigal prav nič za njega, pa bil je ves spremenjen. Veselo je gledal okrog sebe in sedel ponosno na svojem konju.

Jahali smo do noči. V mraku je prevzel drug oddelek zadnjo stražo in mi smo prišli k polku. Poročnik prijezdi k polkovniku:

»Gospod polkovnik, beguna Frimra so moji ljudje danes vjeli«, mu glasno sporoča. »Prosim za milost, da sme moje moštvo izvršiti nad njim razsodbo.«

Polkovnik se nasmeje in prijazno odgovori: »Odajte beguna jutri divizijskemu poveljniku in mu izrazite svojo željo. Nisem se nadejal, da bodete svojo obljubo mogli spolniti.«

Celo noč smo čuli in stražili Frimra. Smilil se mi je. Tresel se je od mraza in njegov obraz je razodeval strah.

Zjutraj smo se vzdignili preje kot drugi in smo hiteli za generalom. Pehota, memo katere smo se pomikali, nas je zvedavo spremljala, ko je zagledala jetnika v rudeči suknji. Ob deveti uri smo došli generala v malem trgu; ravno je stopil s konja, da se odpočije za četrť ure.

Poročnik se pri njem oglasi ter sporoča stvar pred celim spremstvom in izrazi svojo željo. Ukaže pripeljati Frimra. Vpraša ga, če je res, kar se mu očita, in kako se more zagovarjati. Molčal je.

»Preden odrinemo, bodi begún mrtev in pokopan«, reče general kratko.

»Naprej!« veli nam poročnik. Za trgom smo se zavili med njive.

»Kopajte grob«, ukaže in pokaže kraj zaraščen z brinjem. Polovica je kopala grob. Pešci so nas začudeno

gledali. Dogotovili smo grob, ko je trobenta »stopaj« zapela.

»Frimer, molite«, ukazuje z zamolklim glasom poročnik; ta se ne zgane.

»Postavite ga k grobu.«

Storili smo in poročnik je imenoval šest dragoncev. Nabasali so karabine in se postavili deset korakov od obsojenca. Trije so merili v glavo, trije v srce.

Poročnik je sam velel. Karabini se vzdignejo, mi pridržimo sapo, Frimer zamiži. Ko se je prikazal general pred trgom, razleti se šest strelav. Videl je, kako se je zgrudil mož v rudeči suknji v grob. Tri kroglice so tičale v prsih, tri v glavi.

Ko se je oglasil poročnik pri polkovniku, da se je vrnil, gledal ga je.

»Kje imate beguna?« vpraša s prijaznim glasom.

»S svojo krvjo je opral madež tretjega oddelka četrtega eskadrona«, odgovori poročnik ponosno.

»Izboren častnik ste, gospod poročnik«, reče general in mu seže v roko.

Mirno, kakor vselej, se je postavil poročnik na čelo svoje čete in začel kaditi. Ni kadil, odkar ni bil njegov oddelek najčastnejši pri celem polku. Danes je bil opral zopet svoj madež in poročnik je bil zopet ponosen nanj.

VIII.

Dobro delo — lepše plačilo.

Strašno je razsajal vihar jesenskega popoldne v Nemškem morju med Francoskim in Britanijo. Iz daljine se čujejo nerazločni glasovi in kriki, ki prihajajo iz male ladije, katera se bori s strašnimi valovi.

Nekaj ribičev stoji na obrežji ter s strahom opazuje nesrečno ladijo, ki med glasnim vpitjem mornarjev kliče z glasnim brlizganjem na pomoč. To niti na misel nikomur ne pride, da bi šel s čolnom na pomoč, kajti to bi bilo predrzno in nezmiselno, gotovo smrt bi našel v valovih.

A vendar se je našel korenjak, ki se je kaj tacega upal. Mož srednjih let skoči v čoln ter prosi pričujoče, naj gre še jeden z njim, ker sam ne bode mogel v taki nevihti veliko opraviti. Toda nikogar ni, ki bi se drznil kaj tacega.

Kar se prerije skozi množico dečko sedemnajstih let ter hoče v čoln. A tu stopi k njemu ženska v črnem oblačilu — njegova mati. »France«, mu jokaje reče ter ga k sebi potegne, »ne idi mi v gotovo smrt. Se ti li ne smilim jaz, nesrečna mati? Oče tvoj je že našel smrt v teh nesrečnih valovih, in celo njegovega trupla še nismo dobili. In zdaj me hočeš zapustiti še ti?«

»O mati, pusti me, naj grem, saj bodem gotovo prišel srečno nazaj. Bog in moj ljubi angelj varuh me ne bodeta zapustila. Pomisli na nesrečnike, ki se zdaj tam-le boré za življenje s kruto smrtjo!«

Ihteča ga poljubi mati in reče: »Pojdi, in angelj varuh naj ti bode na strani!« Ni mogla več govoriti. Omedlela se zgrudi, in sosedje jo odnesó v njeno hišo.

France skoči naglo v čoln k onemu možu, in precej odrineta. Saj je pa bil že tudi zadnji čas. Nesrečni parobrod je že izginjal pod valovi, a se zopet prikazoval, videlo se mu pa je, da se ne bode več dolgo držal na gladini. Jambora so bila že vsa razlomljena.

Mali čoln z našima dvema junakoma so silni valovi strahovito sem ter tja drvili — in kmalu je izginil, kakor tudi ladija, gledalcem izpred očíj.

Drug za drugim so počasi, z ramami majaje odhajali, in čez malo časa se je le čulo še burno pluskanje valov.

* * *

Drugo jutro bilo je morje že mirno, in ribiči so zopet prihajali drug za drugim na obrežje. Od daleč zagledajo nekaj čolnu podobnega, ki se pa vedno bolj zvekušuje, in kmalu se pokaže včerajšnji čoln z onima korenjakoma, ki neutrudoma veslata, in kmalu je čoln na obrežju.

Toda, glej! v čolnu nista sama, poleg njih sedita še dva druga možaka. Nista šla torej zastonj, prejela sta lepo plačilo.

Hrabri France pa ne hiti takoj k svoji, željno ga pričakujoči materi, temuč on objemlje tujca in poleg njega veselja joka. A tudi pričujoči ribiči ostrmé, se čudijo tujcu in mu roko stiskajo. Vsi ga poznajo — bil je Francetov oče.

Dogovorili so se, da naj žalostni materi dvojno veselje prvi naznani France, ker bali so se, da bi slabo uplivalo na njeno zdravje, ako bi soproj kar precej, nepričakovano pred njo stopil.

V solzah prevelikega veselja objemlje srečna mati svojega Franceta.

»Mati, vam li nisem pravil, da se bodem srečno vrnil? O mati, vi bi še žalovali, zelo žalovali, ko bi jaz ne šel tje! Danes bi vi gledali na obrežju utopljeno truplo očetovo, a tako jih bodele še danes lahko objemali!«

»Ka — ka — kaj?«

»Da, mati! Z onim hrabrim možem sva z malim čolničem ravno takrat prihitela k nesrečni ladiji, ko se je razbila. Z največjim naporom sva rešila dva moža, in med njima — mojega očeta. »Takrat«, je pripovedoval oče zjutraj, »ko smo po dolgih blodnjah naposled po umirjenem morju proti domu veslali, ko sem lovil ribe, in ko je nastal nenadoma velik vihar, se mi je čoln o prevelikem tresku velikega vala razletel, sem blizu poldrugo uro z največjim trudom plaval in blodil po morju. Že bi kmalu omagal, ali od daleč zagledam ladijo, ki jadra ravno proti meni. Zelo začnem vpiti in klicati na pomoč, in res mornarji me slišijo, ladija začne iti bolj počasi, in z malim čolničem me vzmó na ladijo. Potem se odpeljem z njimi v bližnje mesto, kjer sem bival ravno šest mesecev. Včeraj zjutraj se pa odpeljem z ladijo, katera je bila namenjena semkaj.« Tako so pripovedovali oče. Toda, ko je nastal tako strašen vihar, kakor ste videli, se je ladija potopila, in z njo tudi vsi mornarji, razun jednega in mojega očeta.«

Tu se pa vrata odpró, in rešeni oče plane v sobo, in trenotje, pa se že objemljeta mož in žena.

Tako je Bog obilo poplačal pogumnega dečka.

IX.

Kaj pripovedujejo v Podzemlju o
kačah.

Zapisal Janko Barlè.

„Mlada Vida je proso pléla
 Rano, rano med zorjami. —
 Da do konca je pérplela,
 Si je najšla velko kačo,
 Velko kačo, zaglavačo.
 Kača je mela devet repov,
 Na sakšem repi devet ključov.“

Štajerska nár. pesem.¹⁾

Kača, kača — čudna beseda! Da kdo v družbici, katera se prijetno zabavlja v hladni senčici, ali pa v zelenem gaju na mehki mahovini nenadoma vsklikne: kača, kača, povejte mi, kdo se ne bi prestrašil? Skočili bi vsi sè svojih sedežev, kakor da jim obleka gori a na licu bral bi vsem strah in nemir, moškimi in ženskami, mlademu in staremu. Da, ni je skoraj besede, katera bi tako delovala na vsakega, kakor beseda: kača. To je vsakemu prirojeno in ni ga božjega stvora, katerega bi se vsaki tako ogibal, kateri bi bil vsakemu tako oduren, kakor je kača. Najjasneje znamenje je to božjega prokletstva.

Vendar bodi vam kača še tako odurna, upam, da me bodete prijazno poslušali, če vam povem kaj o kačah po národni govorici. Ne bodem preiskoval, če ima katera kača res devet repov, kakor nam pripoveduje gorenja

¹⁾ Gl.: St. Vřaz: „Narodne pèsni ilirske itd.“ Razdèlek I. Zagreb 1839. — str. 47.

pesemca, ne bodem dokazoval, da kača, če jo vržeš v ogenj, pokaže četvero nog, niti kako se kačji strup zagovarja, o tem se je že tu pa tam povedalo¹⁾, zapisal bodem le, kar pripovedujejo o kačah moji Beli Kranjci ob bregovih srebrnaste Kolpe. Tóraj čujte!

Velka maša (Veliki šmaren) je tako velik praznik, da še kača iz drevesa pade, če je gori dopolzela. Na Malo mašo (Mali šmaren) so pa vse kače po drevesih, zato tega dné niti lešnikov ne beri, a še manje kaj družega delaj, ker bi te kača upičila, ker praznika ne posvečuješ. Pri nekaterih hišah so popreje vsaki kači, katero so ubili, odrezali glavo in jo za hišni hram potaknili, to pa zato, da so se ščurki, strijčki in drugi takovi svatovi pobrali iz hiše za vselej. Drugod po Slovenskem pripovedujejo, da kači četvero nog zrasede, če se ji rep odseka, a iz takove kače postane potem: »skok«, kateri je tako močen, da najtrdnjša vrata podere, če se v nje zaleti.²⁾ V Beli Krajini pripovedujejo pa samo to, da kača četvero nog pokaže, če jo vržeš na ogenj. Kače

¹⁾ Kako je zagovarjal fužinski delavec Matajat v Kropi deklicji strup, katera je pa precej družega dné umrla, gl. Novice 1847. str. 147. — Ker bi morda koga zanimal ta zagovor, naj ga napišem. Glasi tako-le: „Tam stoji ena sveta gôra; na ti gôri stoji en zlat stol, na tem stolu sedí en svet mož, sveti Šenpas; k njemu je peršla mati božja, je pernesla usmiljenega Jezusa, pa je rekla trikrat eden za drugim: zakaj ti ne fertigješ tega človeka od strupa pičeniga?“

Drugo je povedal jeden, kateri je bičnike prodajal, a slôve takó: „Ena gôra sv. Šenpolaja, tam je ena stezica, hodi po nji Marija Devica; jaz prosim v imenu sv. Šenpolaja, prosim v imenu Marije Device, vseh svetnikov in svetnic božjih, v imenu sv. treh Kraljev, v imenu Boga Očeta, Sina in sv. Duha. Amen. Prosim, da bi šel strup te pozemeljske reči proč od tega človeka (ali živine).“

²⁾ Gl. J. Vijanski v Slov. Glasniku 1859., str. 182.

vedó tudi za neko zelišče, katero ima čudovito moč, da oni, kateri ga poduha, precej zaspi. To zelišče dubajo kače na angeljsko nedeljo, potem zaspé in se ne prebudé celo zimo.¹⁾ Drugi pa pripovedujejo, da kače po zimi ne zaspé, nego se vrnejo samo v veliko podzemeljsko luknjo, katera se zove »gadina« in kjer je kačja kraljica ali kačji lev.

Naj zadostujejo te prazne vere, povem raje dve, tri pripovedčice.²⁾

Med Krupskim gradom in vasico Dolénci je dosti prostorna luknja, prav tik vode Krupe. Tam je pred letmi bivala kačja kraljica, bela kača, debela, kakor odrasel moški čez pas.³⁾ Vsakega leta je prišla le trikrat

¹⁾ Nekaj podobnega gl. Valjavec: Narodne pripovjesti, str. 254.

²⁾ Na spodnjem Koroškem je na Svečnico moral gospodar z gorečo svečo iz cerkve domov priti in trikrat iti okrog hiše, zato, da odžene kače, če se tankaj nahajajo. — Na sv. Blaža dan blagoslovljeno svečo trikrat krog vrat živinskega hleva nesti in vsakikrat z njo križ narediti, da živine strupena žival ne piči. Gl. O. Dular: „Stare, večidel vražne navade“. Novice 1865, str. 19.

³⁾ Bela kača je dolga kot hlod, prebiva po hribih med skalovjem in prav lepo žvižga. Kogar piči bela kača, ne pomaga mu nobeno zagovorilo. Ranjki Kolavsca je videl letečo belo kačo, ko je pasel koze ene nedelje popoldne. Tako je mahala z repom, da je hrastje na tla padalo. — Tako J. Tušek: „Pripovedke iz Martini-vrha“. Slov. Glasnik. 1858, str. 80. — Na Gorenjskem mislijo, da je bela kača mati vseh drugih kač, da ima demantno krono na glavi, da je ljudem dobra, ako je ne žalijo, da ne je drugega, kakor samo krono liže. Gl. J. Novak: „Nar. Pripovedke iz Podbrezja“ v Slov. Glasniku 1858, str. 112.

Kakor Bolgari pripovedujejo, zberó se kače vsako jesen okrog svojega cesarja. On odredi vsaki četi stalno mesto za zimsko bivališče in dá ji poglavarja. Ta poglavar leži v sredi, ostale kače pa okrog njega, da ga toplé. Prav tako napravi tudi cesar s svojim spremstvom.

iz svoje gadine. Še pred kakovimi dvajsetimi leti so jo baje videvali. Pokojni Štampohar, Bog mu daj nebesa, hodil jo je čakati. Prijatelj mu je sicer govoril, da pusti belo kačo v miru, vendar on se ni dal pregovoriti. Nekega dne čakal jo je zopet na visokem drevesu blizu luknje. Bela kača prilezla je res iz luknje. Stari Štampohar, dasi se je neznansko bal te ogromne kače, vendar je pomeril, sprožil in belo kačo ranil. Nu, sedaj se je stari navžil straha, kolikor se ga ni v vsem svojem življenju. Ranjena bela kača počela je tako žvižgati in piskati, da je staremu vse v ušesih zvenelo. Kmalu pripolzela je od vseh strani brezštevilna množica kač, vse so visoko v zrak skakale in iskale onega, kateri je belo kačo ranil. Bela kača pobrala se je v luknjo in od sedaj je ni nobeden več videl. Kače so še dolgo iskale lovca, ko je bilo pa vendar vse iskanje zaman, razšle so se na vse strani. Čez dolgo še-le upal si je Štampohar z drevesa, na pol živ, na pol mrtev; sreča, da ga kače niso dobile, ker bi ga raztrgale na drobne koščke.

Svoje dni hodil je deček v gojzd po drva. Nekega dne, ko je korakal mimo globoke jame, se mu je osmuknilo in padel je v jamo. V jami bilo je mnogo kač, a prva med njimi bila je kačja kraljica ali kačji lev — velika, bela kača z bliščečim demantom na glavi. Deček bal se je neopisno kač, vendar mu one niso ničesar storile. Hitro se jih je privadil, le lačen je bil.

Kačji cesar je dvoglav, jezik mu je briljant, a na glavi ima krono. Kdor bi ga ubil in mu vzel briljant in krono, postal bi gospodar celega sveta in nesmrten. Cesarjevo spremstvo ima na repu zvonček. — Tako dr. Fr. Krauss: Sagen und Märchen der Südslaven. B. II. str. 187.

Videl je pa, kako ližejo kače neki kamen, počel ga je tudi on lizati in ni bil več lačen. Tako je preživel v luknji med kačami sedem dolgih let. Ko je minolo sedem let, rekla mu je kačja kraljica: — »Sinko, ti bi šel rad domov, ali ne?« — »Seveda, da bi šel«, — odgovoril ji je deček — »samo ne vem kako.« — »To te naj nič ne skrbi, vendar gorjé ti, če nas izdaš!« — Deček je prisegel kačji kraljici, da jih ne bode izdal. potem ji je pa sedel na rep in ona ga je vrgla iz jame. Šel je deček vesel proti domu. Ko so ga zagledali domači, začudili so se zelo, ker so mislili, da je že davno mrtev. Na vse načine so ga silili in prosili, da jim pove, kje je bil tako dolgo. Branil se je deček, branil dolgo, a ko oni vendar le niso mirovali, povedal jim je, da je bil v jami pri kačji kraljici. Sedaj zopet niso mirovali, dokler jim ni obljubil, da jim pokaže belo kačo. Šli so tedaj k jami. Deček je splezal od jame na deseto bukev in glasno zažvižgal. Zažvižgal je prvič — nič; zažvižgal je drugič — zopet nič; zazvižgal je tretjič in pokazala se je iz jame kačja kraljica, bela kača z demantom na glavi in žalostno izpregovorila: »Sinko, sinko zakaj si mi prisegel, da nas ne bodeš izdal?« — Potem je rekla onim, kateri so tamkaj bili, da ji dopusté, da se še jedenkrat obrne, a ko se je obrnila, podrla je devet bukev, le desete ni mogla, na kateri je čepel dečko. Sreča njegova, da je splezal na deseto bukev, ker drugače bi bilo po njem. Belo kačo so potem ubili, vzeli ji demant in ga drago prodali.

Povsod je razširjena prazna vera, da se na sveti večer ali badnjak blago (živina) med seboj pogovarja. Škoda pač, da to govorico razume le oni, kateri ima

praprotovo seme na kres ali na Ivanje nabrano pri sebi, ali pa oni, kateri ima pri sebi nekaj, za kar ne vé, da ima. Hlapec spal je na badnjak pri blagu v hlevu in čul je vola, kateri je volu govoril: »Slaba bode, borme slaba v prihodnjem letu. Naš dobri gospodar bode oral, a ko bode izoral tri korake tretje brazde, izoral bode veliko kačo, katera ga bode tako vpičila, da bode vale (precej) umrl. Njegova žena, katera tega že težko čaka, vdala se bode v drugo, a za svatbo bodo zaklali mene. Slaba bode v prihodnjem, slaba, Bogu bodi potoženo!« — Tako je pripovedoval vol volu, a hlapec zapomnil si je to dobro. Ko sta šla z gospodarjem spomladi na njivo orat, moledoval je gospodarja na vse pretege, da njemu drevo prepusti. Gospodar se je sicer branil, češ, da njemu pristoji častno delo, da pluži; ali ko hlapec ni popustil, prepustil mu je drevo. Hlapec držal je z jedno roko drevo, z drugo pa ótko (srpico, s katero se plug čisti), a ko sta priorala do tretje brazde, izorala sta debelo kačo, kateri je hitro odrezal z ótko glavo. Prišedši domov, našla sta gospodinjo mrtvo, bila ji je baš, ko je kruh pekla, glava odrezana. Sedaj je še le hlapec povedal, kar je na badnjak čul od vola in vesel je bil svojega življenja gospodar, a menda tudi vol.

Na badnjak baš o polnoči šla je deklica k potoku po vodo. Ko je zajela s čebrico (škafom) vode, bilo je v cerkvi pri polnočki baš povzdigovanje in voda spremenila se ji je v vino. Domov prišedši povedala je to svoji sosedí. Soseda bila ji je nevoščljiva, tekla je hitro k potoku, da tudi ona mesto vode čebrico vina domov prinese. Zajemala je dolgo zaman, voda ostala je voda. Jezilo je to ženskinjo, začela se je hudovati, zaklela je

prav grdo in zopet pokusila vodo. Ali ko se je dotaknila z jezikom vode, vpičila jo je kača, katero je v potoku zajela, v jezik in kmalu potem je umrla.

Živela je skopa žena, katera je zrnje (zito), katero bi morala deliti siromakom, spravljala v veliko škrinjo. Ko je napolnila škrinjo, pozvala je moža, da mu pokaže in da se mu pohvali, koliko je prihranila. Ko sta pogledala z možem v škrinjo, spremenilo se je vse zrnje v male kačice. Kar migljalo je v škrinji, toliko jih je bilo. Spoznala je žena, da ni pošteno delala, skesala se je in spovedala. Za pokoro so ji dali, da se v ono škrinjo zapre. Ona je to storila in kačice so jo na drobne košččke raztrgale.

Velik grešnik skesal se je in odšel v Rim k samemu papežu k spovedi. Papež odpustil je skesanemu grešniku grehe, vendar za pokoro mu je zapovedal, da mora poljubiti prvo žival, katero na potu sreča. Šel je toraj proti domu in srečal je grdo, grdo kačo. Ko jo je poljubil, ovila se mu je kača okrog vratu. Zavezal si je z rutico vrat in žalosten korakal proti domu. Domov prišedši, šel je spat v svojo sobo. Ker ga zjutraj ni bilo dolgo iz sobe, odprli so njegovi domači sobo, iz katere je zletel bel golobček. O možu ni bilo niti duha, niti sluha, požrla ga je kača, golobček je pa odletel gori v sveta nebesa.

Pasla je deklica živino in na paši zaspala. Ker je v spanju imela odprta usta, pripolzela je do nje kačica in ji zlezla skozi usta v njen život, da ni deklica ničesar za to znala. Kmalo potem se je vdala. Ljudje so se ji čudili, ker je vedno le mleko pila, a ona je tožila, da jo v želodcu vedno nekaj grize in mrzli. Čez leto

dan rodila je detešce, kateremu je bila ovita kača okrog vratu. Ljudje so se tega jako prestrašili, neka žena je pa svetovala, da prinesejo skledico mleka; ko je kača mleko zapazila, odvila se je od otročjega vrata, popila mleko in potem na prosto odpolzela.

Pasel je pastir, naslonjen na svojo palico, ovce. K njemu je pripolzela velika kača in mu rekla: — »Pusti, da trikrat po tvoji palici prilezem in se tvoje roke dotaknem, srečen bodeš ti in rod tvojega rodu, jaz bodem pa rešena.« — Pastir ji je to dovolil in ona je dvakrat prilezla po palici, in se dotaknila njegove roke. Ko je prvokrat prilezla, postala je deklica do vratu, ko je pa tretjič po palici prilezla, zbal se je pastirček in jo s palice otresel. — »Nesrečnež, kaj si storil?« spregovorila je kača. »Jaz sem zakleta kneginjica, zaklela me je moja mati, ker sem se česala na kvaterno nedeljo.¹⁾ Ko

¹⁾ Na kvaterno nedeljo se ne sme česati, ker je to velik greh. To potrjuje tudi pesemca, katero sem zapisal v Gradcu (vas podzemeljske župnije), a glasi takó-le:

Blaženi Lovrenc je išel služiti,
 Išel na goro k Devici Mariji
 Kad je minilo sedem let,
 Išel je damuh k majčici,
 K majčici in sestrici.
 Kad je on damuh prišel,
 Ni našel ljube sestrice,
 Popraša mile majčice:
 „Kje je ljuba sestrica
 Moja sestra Anjčica? ¹⁾“
 Mu mati pravi, govori:
 „Uklela sem jo v ribo
 Na nedeljo kvaterno,
 Gonila sem jo po vodo,
 Ni hotela me 'bogati,
 Volila se česati
 Na nedeljo kvaterno.“
 A Lovrenc pravi, govori:

bi me bil ti rešil, postala bi zopet srečna in ti z menoj, tako bodem morala pa še dolgo po kamenju plaziti in svojega odrešenika čakati.◀

Živela je knjeginica in sezidala velikansko prekrasno cerkev. Ponosno je dejala nekemu mojstru: »Kdo bi se

„O mila moja majčica,
Tužna vaša kletvica.
Spee'te meni brašnico,
Da idem iskat sestrico
Svojo sestro Anjčico.“
Kad je došel v goro,
Truden se je počival,
Lačen se je nahranil,
Žejen se je napojil.
Priplavala je ribica:
„Povej, povej mi ribica,
Al' si ti prava ribica,
Al' si ti moja sestrica,
Moja sestra Anjčica?“
A ribica mu govori:
„Ja nisem prava ribica,
Ja sem tvoja sestrica,
Troja sestra Anjčica.“
„Bi l' te mogel rešiti?“
„Hodi, hodi na Trsat,
K Mariji Devici,
Patri tam mašujejo,
Plačaj jim za maše tri.“
Kad minijo maše tri,
Išel je po sestrico,
Svojo sestro Anjčico,
Pa so išli k mamici:
„Mila moja mamica,
To je vaša hčerkica
Moja mila sestrica.“

Prijatelje narodne pesmi bi izvestno zanimal nedvojbeno izvirnik te pesemce, kakor mi ga je popeval po vsi Beli Krajini znani slepec Mato Crnić iz Pravutinje (hrvaška vas, lipniške župnije, precej onkraj Kolpe) na jednom sejmu v Karlovcu. Na Vivodini (hrv. župnija, katera meji z Metliko) je o sv. Lovrencu veliki cerkveni shod, kamor prihajajo Bell Kranjci v velikem številu. Tamkaj so oni iz-

predrznil sezidati lepšo cerkev, kakor je moja?« Mojster odgovoril ji je, da bi on sezidal še lepšo cerkev. Ošabno knjeginjico je to zelo razkačilo in dala je mojstra odreti živega. Siromašni mojster uklel jo je v kačo, ob velikih praznikih plazila je po cerkvi, pela in prosila ljudi, da

vestno prvokrat to pesem slišali, in jo potem po svoje zakročili. Črničeva pesem, katera je mnogo bolj pravilna in večja, slôve tako:

Blažen sveti Lovrenac

On je prošal u goru

Služit jenu gospoju.

Služil ju je sedam let

Na osmoga jedan dan.

Kad je leto zminilo

Onda veli Lovrenac:

„Draga moja gospoja,

Ja bi išal do doma

Svojoj staroj mamici,

Svojoj mladoj sestrici

Po imenu Anici.“

Kad je došal do doma,

Pozdravio mamicu,

I mamica Lovrinea

Kano svoga sineka.

Pregovori mamica:

„Dragi sinak Lovrenac,

Sestrice ti doma ni.

Slala sam ju po vodu,

Baš na mladu nedelju

I još k tomu kvaternu.

Ni me štela slušati,

Volila se česati,

Neg' po vodu hoditi,

Svoju majku slušati.

Onda sam ju zaklela:

Kad po vodu otišla

Da se v ribu stvorila

I po vodi plavala.

Kako onda prošla je,

Odsle nikdar nazaj ni.“

Pogovori Lovrenac,

Oda veli Lovrenac

„O joj meni mamica

Tužna vaša kletvica.

Tako ste ju zakleli.

Od toga je šibica,

Da se deca šibraju,

Lepo s tih karaju,

Na poštenje učiju.“

Onde veli Lovrenac:

„Draga moja mamica,

Pec'te meni brašence,

Da ja idem po svitu,

Iskat svoje sestrice,

Po imenu Anice.“

Projče Lovrene po svitu,

Celi svet je obišal,

Več je prošal u goru,

I k onomu studencu,

Kuda ljudi ne hode

Vam tičice žunbore.

Trudan se je počinil

I gladan se nahranil,

Žedan se je napojil.

Plavala je Anica,

Kano mlada ribica

Trgne Lovrene sabljicu

Da će ribu poslěi.

Još se sveti Lovrenac

I opita ribicu:

„Draga moja ribica,

Kaži mi se sada ti,

Da ti glave ne gubim.

Je si l' prava ribica,

Al' si moja sestrica

Po imenu Anica.

Bi l' te mogal izmolit',

Mila Boga naprosit',

I te muke izbavit'“

Progovori sestrica:

jo rešijo. Naposled našel se je vendar nekakov vojak, kateri je obljubil, da jo bode rešil. Zapovedala mu je, da leto dnij vsak dan v cerkev k maši hodi, potem bode pa ona rešena. Vsak dan je vojak to vestno izvrševal, le zadnje tri dni imel je velike skušnjave. Prvega dne srečavali so ga sami vozniki z velikimi obloženimi vozovi, katerim se je jedva umikal in se pretiskal do cerkve. Drugega dne srečavali so ga sami krojači in ga zadrževali, češ, da še ni čas k maši. Vendar on se ni dal pregovoriti in še za časa prišel k sv. maši. Tretjega jutra srečavali so ga pa sami dijaki in ga odpeljali v krčmo, češ, da mu bodejo plačali kosilo. Vojak zmuznil se je tudi njim, vendar zamudil je mašo. Na cerkvenih vratih čakala ga je kača in mu dejala: — »Nesrečnež, nesrečnež, kaj si storil, da si mašo zamudil? Ti bi bil srečen, a jaz bi bila pa rešena. Sedaj bodem morala pa še toliko časa na odrešenika čakati, dokler bode zrasla pri cerkvi lipa, iz katere lesa se bode napravila zibeljka, v kateri se bode zibalo dete, katero bode mene rešilo.« — Ko je kača to izgovorila, požrla je vojaka.¹⁾

Bogati stariši imeli so sina. Ko je odrastel, rekli so mu stariši, da se naj gre ženit. Šel je, šel in prišel

„Dragi brate Lovrenac
 Ne moreš me izmolit',
 Mila Boga naprosit'
 I te muke izbavit'.
 Jer kaj majka zakune,
 To se zmolit' ne more,
 I do suda nikada,
 A po sudu, kad Bog da.“

Na tej pesmi se tudi lepo vidi, da se Beli Kranjci in sosednji Hrvati prav lahko razumejo.

¹⁾ Gl. podobno, precej manjo, katero je zapisal J. Tušek v Slov. Glasniku. 1859, str. 192.

je do potoka in videl tamkaj lepo, lepo dekletce, katero je perilo pralo. Dekletce bilo mu je takó povšeči, da je precej rekel: — »Ta, ali pa nobena bode moja žena!« — Domov prišedši, povedal je starišem, katero si je za ženo izbral. Stariši njegovi niso bili niti malo zadovoljni z deklico, zato, ker je bila zelo revna. Ko pa on nikakor ni hotel druge, poslala sta ga roditelja k daljnemu stricu, češ, da morda tamkaj svojo izvoljenko pozabi. Poslovil se je žalosten, a z deklico se je pa še popreje dogovoril, da si bodeta vsakega dne pisala. Vendar stariši so to zvedeli in vsa pisma popreje raztrgali, nego sta jih ona dobila. Dekletce, ko ni dobilo nobenega glasu od njega, mislilo je, da je je on pozabil, a on je pa zopet mislil, da ga je ona pozabila. Deklica venela je od dne do dne in skoraj od žalosti umrla. Ko je zvedel to njen dragi, pustil je strica in odšel proti domu, da še pomoli na njenem grobu. Na potu srečal je veliko kačo in ji glavo odrezal. Vendar kača ni poginila, nego je plazila k nekemu grmu, kjer je rasla nekakova posebna trava, namazala se je z ono travo, pa je bila zopet zdrava. Ko je mladenič to videl, nabral si je one trave, odšel na pokopališče, odkopal svojo izvoljenko, namazal jo z ono travo in ona je precej oživela. Da je bila precej potem ženitnina, je izvestno, ker sem bil tudi jaz ondi in pošteno pil, tako, da mi je še danes jezik moker.

Náte k zvršetku za privago še lepo národno pesmico, katera glasi:

Oj stoji, stoji zelen log.
 V zelenem logu kačica.
 Mimo pelje stezica,
 Po njej šeče mlad žolnir.
 „Kam se šečeš mlad žolnir?“

„Ja se šečem ženiti.“
 Šestala ga kačica,
 Oj to ni bela kačica,
 To je zakleta deklica.
 „Kam se šečeš mlad žolnir?“
 „Ja se šečem ženiti.“
 Kačica ga prosila:
 „Uzmi mene mlad žolnir!“
 Kako ću te uzeti,
 Ker si bela kačica?“
 Nisem bela kačica
 Sem zakleta deklica.¹⁾

Peljaj mene k cerkvi,
 Prej me dvakrat pokropi,
 Obajdi dvakrat z mano oltar;
 Pa ne bom več kačica,
 Neg' bom mlada deklica.
 Kadar damuh pridemo,
 Bom napila mamici:
 Bog pomózi mamica,
 Prej sem bila kačica,
 Zdaj sem vaša hčerkica.“²⁾

¹⁾ V inačici, katero sem zapisal tudi v podzemeljski župniji, uči kačica „pobiča mladega“ takóle:

„Kadar pridemo k žegnanemu kamenu
 Prekrižaj mene kot sebe
 Kadar pridemo pa pred oltar
 Pokleknemo dol' na štablo,
 Tam se Bogu pomolimo.
 Obójdi z mano trikrat oltar,
 Onda bom ratala snašica itd.

Duala, kakor znano, Beli Kranjci ne poznajo. Snašica = mlada žena.

²⁾ „Od tistega, ki se je pri kači ženil“ — zapisal je tudi J. Tušek malo pripovedčico gl. Slov. Glasnik, 1858, str. 143. Jeden, katerega ni nobena hotela, šel je po poti, pa je rjula kača tam v robéh: — „Kam pa greš?“ — „Ženim se, pa me nobena noče.“ — „Pa mene vzemi!“ — In vzel jo je. Ko so šli v cerkev k poroki, prišla je tudi kača, ovila se ženinu okrog roke in poroka je bila sklenjena. Na ženitovanju dajal ji je ženin od vsake jedi po žličo pod mizo. Ko sta šla spat, zaklenil je ženin dobro vrata, a drugega jutra vstala je mesto kače ženska, da ji ni bilo para, ker se je bila omožila. Potem sta šla v robé po doto in prišla sta v lep grad, kjer je bilo troje kadi denarjev. To ji je bila dota!

X.

Angelj varuh.

»Častitljiv oče bil je p. Kozma. Skoda res; da ga niste poznali«, tako je pravil bogat krčmar svojim pivcem lepega poletnega dne v gostilni. »Bil je res desna roka naše občine. V začetku našega stoletja ustanovil je tudi blizu nas šolo za deklice, ter zato poklical redovnice, da so deklice podučevale. Skrbel je za otroke, za njih vzgojo in izobraževanje, ter jim je bil kakor oče. Obhajali smo takrat ravno devetdnevnicu angelja varha, ko so bili naš p. Kozma na potovanju z dvema redovnicama, kateri so hoteli v našo šolo pripeljati, da bi naše otroke podučevali. Ta kraj pa takrat še ni bil tak, kakoršnega sedaj vidite pred seboj, ampak pust, neobdelan, tudi cest še ni bilo in zato je tudi samo ob sebi umevno, da je malokateri voz drdral memo nas. Veliki in gosto zaraščeni gozdovi so se tu razprostirali in le sem ter tje je stala kaka samotna, lesena kočica. Ako je človek hotel priti od jedne do druge kočice, potreboval je skoro uro hoda.

Ko se je že celi dan vozil neprenehoma p. Kozma, dospel je že proti večeru v neki tak gozd, o katerem sem vam že preje pravil. Komaj se je še takrat pot razločevala, ki je vodila skozi gozd. A vedno bolj se je mračilo, zato so morali potovalci z voza stopiti, ter za vozom peš iti, med tem ko je voznik konje na ujzdi imel, ter moral stopati zraven njih. Zgrešili so pravo pot in zato so šli čez drn in strn naprej. Mnogo ur je že preteklo, ne da bi našli najmanjšo stezico, tu zapazijo naenkrat z veseljem majhno megleno lučico. Žarek upanja jim naenkrat zasveti. Pomikati so se začeli z

nova naprej, vedno pazeč le na lučico. Res, prišli so do majhne lesene kočice. Potrkajo na duri in kmalu pride odpirat velik, zarašččen, nekoliko bojazljivo pogledujoč mož. P. Kozma mu pové, da je pot v gozdu zgrešil in da ne more zaradi utrujenosti in noči naprej, zato pa prosi, če bi mu dali prenočišča. Mož jih povabi v kočico.

Ko so se potovalci nekoliko z jedjo in pijačo pokrepčali, odkazal jim je že zopet drugi mož dve sobi, kjer bodo čez noč prebivali; v prvo vstopili ste redovnici, v drugo pa oče Kozma; konje peljal pa je voznik Gašper v hlev, ter pri njih ostal in varoval. Oče Kozma je neprenehoma Boga hvalil, da je našel vsaj varno zavetje, vendar ulegel se pa ni, kajti še prej je hotel opraviti svojo vsakdanjo molitev za prihodnji dan. V tej molitvi pa ravno človek najbolj priporočuje svojo dušo angelju varhu. On hodi po sobi gori in doli, ter moli iz svojega molitvenika. Tu pride naenkrat do psalmovih vrstic: »Svojim angeljem je zavoljo tebe zapovedal, da te varujejo na vseh tvojih potih«, tu se naenkrat ustavi in premišlja ginjen, kako za nas Bog res po očetovski skrbi, ker nam je svoje angelle postavil za varuhe. Ko zopet knjigo odpre, da bi naprej bral, zasliši naenkrat tenak, mladeniški glas: »Skrbite, da se še nocoj iz te hiše rešite«, pogleda kvišku, kjer je čul glas, iskal je povsodi, toda ničesar ni našel; odšel je k vratom, toda vrata so zaprta. Že misli, da je prevarjen in hoče naprej brati. Tu sliši besede iz kota še razločnejše, nego prej: »Skrbite, da se še nocoj iz te hiše rešite!« In ko pogleda v kot, od koder je glas čul, zdi se mu, da vidi neko lučico, ki se polagoma poizgublja. Najprvo je mislil oče Kozma, da ga je njegov vid varal, gre na mesto, ne

vidi ničesar, odpre vrata, tudi v veži ni nikogar najti, vse v hiši je počivalo v sladkem spanju. Naenkrat se mu zasveti ko luč v njegovih možganih, da je to opominjevalni angelj, h kateremu je ravno molil, in da ga hoče rešiti, in zato je on prepričan, da je to opomin njegovega angelja varuha.

Sedaj je sklenil tudi po opominu se ravnati. Hitro pospravi skupej svoje reči, pokliče redovnici, ter se takoj napravi na pot. S solzami v očeh se zahvaljujeta očetu Kozmi, da ju je prišel o pravem času buditi. Potem gre v hlev, zbudi voznika in mu reče takoj napreči; čeravno je nasprotoval in bil zelo nejevoljen voznik, zakaj da bi moral, ko se je komaj ulegel, zopet vstati. Ko se na večkratni klic v hiši nikdo ni oglasil, položi oče Kozma nekoliko denarja na mizo za postrežbo in za prenočišče.

Konji so bili napreženi, voznik je pogнал in popotniki hodili so zopet peš zraven voza. Tako so potovali, smrtno trudni, polni strahu in skrbi, da jih kdo ne napade. Nobeden se ni upal besedice spregovoriti, le konjska kopita so odmevala v tiho noč in spremljalo jih je šumenje dreves.

Konečno se je vendar začelo daniti in v gozdu začelo se je svetliti, dospeli so v našo vas in sicer prišli so k meni, kajti njihovo domovanje je še tri ure od moje hiše oddaljeno, v mojo gostilno, da bi se nekoliko odpočili in pokrepčali. Med tem ko so ti sedeli v svoji jim odkazani sobi, zagledal sem jaz jezdeca, ki je kakor blisk pridrvil tudi iz gozda, ter se naravnost k meni pomikal. Prosi me za požirek vode in jaz mu je ne odrečem. Ko ga pa vprašam, zakaj da je tako drvil,

kot bi mu za petami gorelo, pričel je pa takole pripovedovati :

»Jaz sem v tej noči v gozdu zgrešil pravo pot. Konečno dospem vendar ves utrujen in lačen do neke hiše, katero je le slaba, meglena lučica, nekoliko razsvetljevala. Da bi pa videl, kakšni da so prebivalci te hiše in če jim smem kaj zaupati, odjahal sem k na pol odprtemu oknu. Tu zagledam v sobi tri roparje, divjega pogleda, svetlih očij, opasani so bili z dolgimi meči in vsak je še na rami imel obešeno puško. Mene je kar strah spreletel, ko sem jih pogledal, posebno še, ko sem slišal njih pogovore. Takole so rekli med seboj: »Te ljudi smo že dobili za danes v pest, ki tu prenočujejo. Vsaj nam drugikrat ne bodo kar tako v mreže leteli. Umorimo jih, potem so konji in voz naši; tudi skrinjica, ki jo ima oni bogatin, ki tam-le v oni sobi čepi, ni prazna in vem, da je v nji gotovo kaj denarja ali pa družih dragocenostij.« Le zastran časa, kedaj bi naj te popotnike umorili, bila je še med njimi razprtija. Oba starejša roparja hotela sta jih takoj pomoriti; mlajši, ki je bil najbolj močan in najbolj divjega pogleda, je hotel pustiti popotnike še malo pospati, potem pa bi jih tem ložje usmrtil. »Vsi trije pa«, rekel je, popijmo še kupo žganja, katero smo danes v grajščini ukradli. — Pili so dolgo, žganje jim je šlo v glavo, bili so glasni, naposled pa so pospali pri mizi. »Ko sem vse to slišal, pognal sem konja naprej in kakor ste bili sami prepričani, drvil sem ko strela vedno dalje, da pridem do sodnije, ter ondi vse to hitro naznanim. Da bi le prepozno ne bilo za one potnike!« Ta pogovor je tudi oče Kozma skozi okno poslušal. Ko je pa jezdec svojo pripoved skončal, odpre Kozma vrata in stopi na cesto k jezdecu ter mu reče :

»Bogu bodi hvala! Oni umor se ni zgodil; oni, kateri bi morali biti umorjeni, smo mi. Z božjo pomočjo smo se rešili!« Več Kozma ni govoril, toda vsi pričujoči so polni začudenja jokali in slavili Boga, kateri je iz žrela levjega svoje prečudno rešil. Posebno so pa še častili angelja varha. Kozma se je pa od tega časa naprej neprenehoma zahvaljeval svojemu angelju. Angelj varh se mu je takrat v resnici prikazal v oni strašni noči, jih rešil najgroznejše smrti s tem, da je poslal roparjem trdno spanje, da odhoda potnikov niso slišali.

XI.

Lucijan.

Povest izza preganjanja kristijanov.

I.

Za vladarja Oktavijana postavil se je Rim na vrhunec slave. Njegovim zapovedim klanjali so se narodi na vzhodu in zahodu, na jugu in severu. Toda Rim ni bilo več mesto, ki se je stavilo v bran kartaginskim navalom, kojega stanovalci so bili pošteni, vtrjeni, hrabri in pobožni. Sedaj bil je podoben jabolku, katero je zunaj lepo rudeče in rumeno, v sredini pa gnjilo. Rim je propadal duševno. — Preživel je pomlad, poletje, in blizala se mu je jesen in zima. Stara vera peša in gine od dne do dne; še se zažiga kadilo mogočnemu Jupitru, ali darilec sam ne veruje v najvišje bitje.

Pod starim Rimom dviga pa se novi Rim, bujno klije in poganja prve svoje kali — Rim krščanski. Skriva

se še razvija pod zemljo v temnih katakombah, ni še prišel čas, da prodre na dan, kakor cvetka pomladi ne požene preje iz zemlje, nego jo privabijo gorki zarki zlatega solnca. S silo skušajo trinogi rimski uničiti novo vero, katera se skrivaj širi ne le po Rimu, ampak po celera cesarstvu. Zloba in prenapetost vrgla sta se z vso silo in besnostjo na to iskrico, ki je hotela razsvetliti palo ljudstvo. Strast in mehkužnost upirali sta se kreposti. Ali zaman je bil ves napor in trud; besede Kristusove: »In peklenska vrata je ne bodo premagala« spolnjevale so se očitvidno tudi v onih časih.

Bila je tiha noč meseca maja leta 74 po Kristusu. Nad veličastno mesto priplul je angelj miru in razprostri svoja krila nad njegove prebivalce. Nobeden ponočnjak ni motil svete tišine. Ta vera je mirno hitela skozi mesto.

Zdajci stopi črna moška postava iz bazilike julijske, ki je stala sredi glavnega trga, in urnih korakov stopa po kamenitem tlaku, da so glasno odmevale njegove stopinje v temno noč. Kmalu zavije v stransko ulico, mimo svetišča Vestinega dospe na »Vio novo.« Še nekaj korakov in ustavi se pred visoko palačo. Vrata se odpró in on zgine notri. Skozi predvor pride v veliko razsvitljeno dvorano. Velik zlat svetilnik visel je s stropa in bujno razsvitljeval razkošno okrašen prostor.

»Ali si pripeljal Eskulapija?« zakliče bolestno mlada deklica k prislecú in se mu približa s solznimi očmi.

»Ni ga doma, šel je zvečer v tabor pretorjanski«, odgovori Lucijan, tako se je zval prislec, odloži togo (gornjo obleko) in gre tiho v kot k postelji, na kateri je ležal bolnik.

»Oh, tako težko je pričakoval oče zdravnika, tako mu je slabo«, tarna deklica.

»Bodi mirna, Erigona, morda mu pa vendar odleže«, tolaži Lucijan deklico in položi roko na čelo bolniku. Bilo je razbeljeno, in prsa so se burno dvigala. Sedaj bolnik odpre oči in s slabim glasom vpraša: »Si li pripeljal zdravnika?«

»Še zvečer je šel z doma in se še ni vrnil«, odvrne Lucijan.

»O bogovi moji!« vzdihne bolnik in zapre oči.

Deklica poklekne k postelji in z jokajočim glasom kliče:

»Oh, oče, ti mi ne smeš umreti. Oče, odpri oči in poglej svojo hčer, ki te ne pusti od sebe. Moraš ozdraveti.«

Solze vroče se vlijejo iz oči mlade Rimljanke na roko očetovo, na katero pritiska tisoč vročih poljubov.

»Lucijan, pojdi in zažgi nesmrtnim bogovom kadila, da nam ohranijo očeta«, prosi deklica Lucijana, ki je stal poleg nje.

»Ne, Erigona, bogovi nam ne morejo pomoči.«

»Ne veruješ na bogove, Lucijan? Kdo pa nam more pomoči, če ne bogovi? Spolni, kar te prosim, in moli bogove, jaz ne morem!« prosi deklica.

»Ne, bogovi, Erigona, ne morejo pomoči; ampak ohraniti more očeta le On jedini, ki vlada nad oblaki, ki je vstvaril nebo in zemljo, ki je dal luč solncu in milijonom zvezd, ki je dal tudi nam življenje«, odgovori Lucijan in upre velike oči v Erigono, ki ga začudena gleda.

»Kdo pa je on, o katerem govoriš, niso li naši bogovi vsegamogočni? Ni-li Jupiter vladar nebes in zemlje?« vpraša Erigona mladeniča.

»Ne, to so izmišljeni bogovi. On, o katerem govorim jaz, je pravi, edini Bog. On, kateri čuje naše prošnje, kateri zre iznad oblakov na zemljo in na prebivalce zemeljske, je dobrotljiv in usmiljen. On hoče srečo in blagor vsem, in ne sovraži nikogar, kakor vaši bogovi. On zamore povrniti tvojemu očetu zdravje«, poučuje Lucijan deklico.

»Moli ga, Lucijan, prosi ga, naj ozdravi mojega očeta, in ako te vsliši, verovati hočem tudi jaz vanj!« Tako prosi Erigona mladeniča in se zopet obrne k bolniku, kateremu je že mrzel pot rosil čelo.

»Hočem prositi usmiljenega Boga, kateri bode gotovo ozdravil očeta, ako je to njemu v duševen blagor«, pravi Lucijan in odide od bolnika, pri katerem je ostala jokajoča deklica.

II.

Jutranje solnce je prisijalo izza apeninskih gorâ na veličastno mesto. Strehe visokih palač lesketale so se v zlatih žarkih. Vse mesto jelo se je gibati veseleč se krasnega dneva.

Lucijan sedel je sam na dišečem vrtu pod košatim kostanjem in nemo zrl pred se. Kodrasti lasje padajo mu po visokem temnem čelu. Mrtev je za veselo petje živahnih ptičev, ki skakajo po košatem drevju, mrtev za pisan cvet dišečih rožic. Njegove misli splavale so daleč onstran morja, daleč na bregove modrega Jordana, v deželo, o kojej krasoti je pisalo sveto pismo samo. V duhu zre beli dvor z rajskim vrtom pri mestu Jeruzalemu, svoj rojstni dom. Pogovarja se s svojo milo sestrico in staro mamico, koji obe krije zelena gomila domače zemlje. Njega samega privedla je usoda Rimljanom v roke, ko je

poveljnik Tit oblegal sveto mesto, mesto, ki ni spoznalo dneva rešitve, ki ni spoznati hotelo rešenika svojega, ampak se je dalo preslepiti goljušivim zapeljivcem, ki so je pahnili v prepad. — Tudi Lucijan bil je ujetnik rimski. Na trgu kupil ga je Flavij, bogat veljak rimski, ker mu je krasni mladenič jako ugajal. Sedaj stanuje tu že tretje leto. Flavij ga ljubi skoro kot sina, in Erigona kot brata. Ali vendar je Lucijan vedno resen in nem, v srcu mu je ostalo domotožje neumrljivo. Erigona hotela ga je često tolažiti, ali on jej je odgovarjal, da tega, kar so mu vzeli, ne more povrniti celi svet — namreč njegovih predragih.

Lucijan bil je zatopljen v svoje misli tako, da ni čul lahnih stopinj, po beli poti prihajajoče deklice, katera se je tiho vstopila njemu za hrbet in mu obe roki položila na oči.

»Kdo sem, Lucijan?« vpraša ga s spremenjenim glasom.

»Erigona«, odgovori mladenič vzdramivši se iz svojih misli.

»Tako si bil zamišljen, tako resen, tako žalosten je bil tvoj pogled; bala sem se bližati se ti. Bodi vesel! Glej, oče je danes že toliko pri moči, da pride sedaj kmalu na vrt uživat čisti zrak pomladanski. In ti se ne veseliš tega?«

»Da, Erigona, tudi jaz se veselim. Ali prav sedaj zamislil sem se v žaljne misli, katere so mi zatrle vse veselje. Hvala, Erigona, ti si me vzdramila in zopet sem vesel, gledaje veselo tvoje lice in pa cvetočo naravo, katero nam je Oni nad oblaki okrasil z najlepšimi umotvori. Veselim se, da je ozdravel tvoj oče.«

»Kaj ne, Lucijan, in ti si mu pomogel, da je ozdravel. — Ali, nekaj še, oče je rekel, da bi danes s teboj rad govoril nekaj važnega, pa ne vem kaj.«

»Kaj neki?« vpraša začudeno Lucijan.

»Ne vem. — Ali, Lucijan, zadnjič si mi pravil o onem Galilejcu; zakaj so ga pa vaši očetje križali, če je toliko čudežev delal, in če je bil popolnoma tak, o kakoršnem so govorili že tisti možje v stari zavezi. Kako se že imenujejo?«

»David, Salomon, Daniel in drugi.«

»Da, te si imenoval. Tedaj, kako da ga niso spoznali?« sprašuje ga radovedna deklica.

»Zato ker sta napuh in prevzetnost posedla njihova srca. Postali so slepi in niso spoznali svojega rešenika. Mislili so, da bode prišel mogočen v zlatu in srebru, da bode tu na zemlji ustanovil mogočno kraljestvo. Ali ker je bil ponižen, so ga zaničevali. In le ubogi in ponižni spoznali so svojega Odrešenika in so mu sledili. Prevzetnejši pa so iskali, kakó bi ga umorili, ker jim njegovi resni nauki niso ugajali, in so jim vzbujali v srcu črva vesti. Dolžili so ga po krivem, da uči zoper preroke stare zaveze, da se Bogu jednacega dela. In Poncij Pilat ga je na te obdolžbe obsodil na smrt.« Pazno je poslušala deklica Lucijana, ki je navdušeno govoril.

Zdajci se prikaže izza grmovja častitljiva postava starega Flavija. Kriva palica in pa suženj lajšata mu hojo. Ko sneg bela brada pada mu na prsa in v svetlih očeh odseva še nekaj mladeniškega ognja. Na licu pa se mu bere, da je vstal iz hude bolezni.

Ko ga Erigona zapazi, skoči po konci in mu hiti naproti.

»Opri se na-me, dragi oče«, ponuja mu svojo ramo, in istotako ga prime Lucijan za drugo roko in oba ga peljeta na kamenito klop pod kostanj. Erigona se mu vsede k nogam, Lucijan pa poleg njega.

»Veseli me, da vaju vidim še jedenkrat v cvetočem vrtu«, spregovori Flavij in položi roko na Erigono.

»In to se moramo zahvaliti samo Bogu, katerega časti Lucijan, in katerega častiti tudi jaz želim«, pretrga mu govor Erigona.

»Da, tvojemu Bogu in tebi, Lucijan, gre zahvala«, pritrди Flavij.

»Ne meni, ampak Bogu samemu; on sam povrniti je ljubo zdravje, da ga spoznaš in zavržeš te malike«, odgovori Lucijan.

»Želim ga spoznati, in tudi želel bi ga častiti; zato bi danes rad imel, ako nama z Erigono sedaj kaj poveš o njem in o svoji veri.« Lucijan je bil takoj pripravljen ustreči želji starčevi.

Prišel jima je razlagati vero krščansko; podučil ju je natanko o vseh dogodkih stare zaveze, o Mojzesu, Noetu, izraelskem ljudstvu, — potem o Devici Mariji, o Kristusu in njegovih učencih, o plačilu, katerega dobé pobožni častilci onkraj groba, o kaznih, katere zadenejo hudobne ljudi. Vse je govoril Lucijan tako navdušeno in prepričevalno, da sta bila Flavij in Erigona kar zaverovana vanj.

»Kje si se vsega tega naučil?« vpraša ga slednjič Flavij.

»Mati me je naučila, ki je bila verna častilka Kristusova.«

»Tako, prav. Ali zamore vsakdo stopiti v to vero? povzame zopet Flavij.

»Da, vsakdo; ker ta vera je za vse ljudi in za vse čase, in tudi ti lahko pristopiš vanjo.«

»Jaz ne morem pristopiti, ne smem pustiti vere svojih očetov, dasiravno je vaša vera jako lepa«, pravi Flavij.

»Oh oče, ali res ne moreš? Daj se krstiti in ne ostajaj v svoji veri, ki je izmišljena. Tako sem srečna, oče, jaz se bodem dala krstiti; daj se še ti oče«, prosi dekle in objema kolena očetu.

»Ne morem. Ti lahko prestopiš v novo vero«, odvrne jej resno Flavij.

»Tudi ti moraš, oče. Jaz sem obljubila, da se krstiš, ako ti Bog dá zdravje. Prosim te, oče, krsti se! — Pomisli, da potem, če umrješ brez krsta, te ne bodem videla več; ti ne bodeš stanoval tam, kjer bom stanovala jaz in Lucijan, ne bodeš zrl obličja Kristusovega, ampak bodeš tam — oh bojim se imenovati oni grozni kraj. Krsti se, oče, lepo te prosim. Raje umrjem jaz mesto tebe, kakor da umrješ brez svetega krsta. Lucijan, prosi ga še ti! Kaj ne oče, da se krstiš?« Erigona mu pade okolu vratu in vroče njene solze močijo lice starcu, dokler se ne omeči. Kakor biser čista solza izvije se njegovim očem in se potoči po velem obrazu v sivo brado. S tresočim glasom reče slednjič: »Saj verujem, Erigona, saj se bom dal krstiti.«

Flavij se obrne k Lucijanu in mu pravi: »Ti si naju spreobrnil in si nama prižgal luč; hvala ti; pojdi nocoj po svojega duhovnika, da naju krsti.«

III.

Erigona sedela je, ko se je lahen mrak vlegel na večno mesto, v velikanski s srebrnimi svetilkami razsvitljeni dvorani. Cel prostor napajal je čaroben vonj, kateri se je širil iz srebrne v kotu stoječe kadilnice. Vsa soba bila je odičena z dragimi preprogami, in tla so se lesketala, da si sam sebe videl v njih.

Erigona vstane z mehkega stola in gre počasi po sobani. Bila je oblečena v belo krilo in prepasana z modrim trakom, obšitim z dragimi biseri. Lasje so jej prosto padali po ramenih in se ovijali vitkega telesa. Na lici bere se jej radost in veselje. Nocoj pride krščanski svečenik, da jo uvrsti med častilce Kristusove. Komaj čaka, da pride polnoč, ker takrat mora duhovnik priti. Zato sta iz dvorane zginila bogova Apolon in Venera, in na njihovo mesto priti mora podoba Kristova. Mirno poklekne na klečalnik in dvigne v sveti molitvi svoje misli k nepoznanemu Bogu.

Zdajci vstopi v sobo Lucijan. Molčé obstoji pri vratih in gleda na čarobno deklico, katera ga ne zapazi takoj. Zamisli se zopet v svojo domovino. In pred oči mu priplava podoba draga — sestrice njegove, katera bi sedaj morala biti tolikšna kakor Erigona — bila je štiri leta mlajša nego Lucijan in zvala se je Rahela.

»Rahela«, zašepeče Lucijan tiho in Erigona ga je čula.

»Lucijan, kaj želiš? kaj si žalosten?« priskoči Erigona k njemu in upre svoje svitle oči vanj.

»Spomnil sem se svoje sestre Rahele, katera bi bila sedaj toliko stara, kakor si ti, Erigona, in žalosten sem, da mi je že umrla.«

»Bodi vesel, Lucijan, saj si dejal večkrat, da je šla v nebesa, ali jej ne želiš tega veselja?«

»Ali jaz sem tako sam, rad bi umrl tudi jaz, da bi se ondi združil z njo«, odgovori tožno Lucijan.

»Lucijan, naj ti pa jaz nadomeščam sestro, saj jaz tudi nimam nobenega brata, bodi mi brat!« pravi na to veselo Erigona.

»Da, ti si mi sestra, krstiti te mora svečenik danes za Rahelo«, odgovarja Lucijan.

Flavij je v tem vstopil v dvorano.

Erigona hiti liki plaha srna k očetu, pade predenj in povzdigne roke k njemu:

»Oče, kaj ne da dovoliš, da je Lucijan moj brat in jaz sestra njegova, ti pa oče obeh?« Strmé gleda Flavij svojo hčer in Lucijana slednjič spregovori:

»Lucijan, stopi bližje! — Ti veš, da sem te kupil na trgu kot sužnja; da sem te ljubil, da te nisem imel za sužnja, tudi veš; da si bil pošten, zvest, vem jaz; da si bil Erigoni zvest prijatelj in pošten, tudi to mi je znano. Ne bodeš brat Erigoni, ampak nocoj bodeš oproščen in po krstu zveže naj vaju srečen zakonski par.«

Starec umolkne.

»Ne zaslužim tega«, odgovori Lucijan.

»Sodbo prepusti meni«, ga zavrne Flavij. Erigona pa ihté objame svojega očeta in potem Lucijana, ki jo gorko poljubi na čelo.

Nocoj prejela bode Erigona dva zakramenta.

IV.

Da je bilo v istem času razkošje v Rimu razvito do konca, znano bode vsakemu, ki se je količkaj pečal

z rimsko zgodovino. Polno je bilo mesto lahkoživcev, ki so na dragih pojedinah in zabavah zapravljali imetje svojih starišev noč in dan. Kadar so zabredli v dolgove čez glavo, so pa iskali, kje bi se zopet dobili novi viri za nadaljevanje razkošnega življenja. Skušali so se vrniti za zete bogatim Rimljanom, ali pa so se prilastili tujega premoženja na kak drug način. Dvor cesarski je bil sam vedno v denarnih zadregah in da si je nekoliko opomogel, lastil si je premoženje bogatih Rimljanov. Ako je bil kak bogataš le količkaj na sumu kake pregrehe, takoj ga je dvor obsodil na smrt in premoženje pripadlo je potem dvoru, nekaj pa tudi onemu, ki je ovadil bogatina.

K Flaviju je takrat zahajal nek rimski plemič Scipijon, ki je s svojimi prijatelji pognal skoro vse svoje premoženje. Še je sicer veljal za prvaka v mestu in je imel vstop v najodličniše rodbine rimske, ali v resnici bil je pa popolnoma na praznem. Toda on se ni dosti brigal zato, saj je vedel, da mu Flavij roke svoje hčere ne odreče, in tako postane on jedini dedič bogastva Flavijevega. Zato je še bolj brezskrbno poganjal zadnje svoje beliče, češ, saj potem pridejo Flavijevi na vrsto. Flavij ga je nekoliko čislal, ali le zaradi njegovega očeta, Erigoni je bil pa jako zopern.

Kmalu ko sta se Flavij in njegova hči spreobrnila, prišel je zopet plemič obiskat Flavija. Bil je danes krasneje napravljen in držal se je resno. Ko vstopi v krasno dvorano, sedeli so vsi trije, Flavij, Lucijan in Rahela, tako se je Erigona sedaj zvala, pri mizi in Lucijan je ravno pripovedal o razuzdanstvu v Rimu. Flavij povabi prisleca k sebi. Po kratkem pozdravu in brezpo-

membnem vsakdanjem razgovoru pričel je Scipijon napeljavati govor na svojo stran.

»Dobil sem službo pretorja (predstojnika), in sedaj bode, treba pričeti resno življenje«, prične Scipijon. »Na stran bo treba pustiti vse zabave in gostije in privaditi se bo treba domačemu življenju. Zato sem sklenil poiskati si družice.« Scipijon prestane.

»To bodeš pa že dobil, bogate Rimljanke se bodo kar pulile za te, posebno ker ti je odprta tako lepa prihodnjost«, odgovori Flavij.

»Kaj se brigam za vse Rimljanke, jedna sama bila bi mi najdražja, in ta je tvoja Erigona.«

Tišina nastane. Erigona se strese. Lucijan vstane in hoče spregovoriti, ali Flavij ga prehití.

»Žal, da ti ne morem spolniti želje. Erigona ali bolje Rahela je soproga tu stoječega Lucijana.« Erigona vstane in se vstopi k Lucijanu. Scipijon obledi in išče besede, ali ne najde primerne govora, slednjič prične :

»Ti si dal svojo hčer sužnju?«

»Ne sužnju, ampak prijatelju, kateri je je vreden. Scipijon vstane in gre po dvorani parkrat gori in doli molčé, slednjič postoji pred stojali, kjer sta stala Apolon in Venera nekdanj.

»Kje sta Apolon in Venera, Flavij?«

»Odstranil sem ju, ker sem, vedi, postal kristijan.«

»Tako, Flavij, na stara leta si premenil vero. Se li ne bojiš, da cesar to zve, stalo bi te glavo?« straši ga Scipijon.

»Ne bojim se cesarskega dvora, bojim se le Boga.«

»Zdravstvuj, Flavij. Da te ne bodem več obiskal, razume se samo ob sebi, ker nimam navade obiskovati

kristijanov in nisem njih prijatelj«, reče slednjič Scipijon in ogrnivši svojo togo odšel je z velikimi koraki iz dvorane.

Penil se je jeze, da mu je načrt tako spodletel. Sklenil je iti takoj na dvor in ovaditi Flavija, da je kristijan.

V.

Malo mest je, kojih tla bi bila popila toliko državljanske krvi, kakor mesto Rim. Ob času republike je v državljanskih vojskah tekla kri v potocih in za časa cesarjev je bilo kristijanov pomorjenih na tisoče. Vedno so gorele gromade, na katerih so se sežigali neustrašeni častilci Kristusovi; v amfiteatrih so se metali levom in tigrom v hrano, ali pa jim je rabelj posekal glave.

Zopet je naložena gromada na morišči, na kateri bodo danes sežgani kristijani. Radovedno ljudstvo rimsko se zbira, da bi gledalo nesrečne žrtve zvijati se v grozovitih bolečinah. Rim, to je tebi v zabavo! — Ljudstvo šepeta: »Danes bo sojen Flavij, oni bogati in imenitni Rimljan, prvi velikaš rimski. To mora v tej veri res nekaj posebnega biti, ker so vsi tako stanovitni.«

Trinog se prikaže in se vsede na sodni stol, krog njega vstopijo se pa rabelji, ki čakajo njegovega povelja.

»Flavija«, spregovori trinog.

V trenutku pripeljeta dva rabelja starega Flavija, njegovo hčer in Lucijana.

Tišina nastane.

»Si li v resnici prestopil h Kristovi veri, Flavij?« vpraša sodnik.

Flavij pritrdi.

»Premisli se in časti stare bogove, ne pahni sebe in svoje mlade hčere v pogin, jedna sama beseda zamore rešiti vas vse tri«, prične zopet trinog.

»Ne zgublaj zastonj besedi, ker, kar sem storil, storil sem s premislekom in se nisem prenaglil. Svojega Zveličarja ne zatajim, niti moja hči ne bode tega storila. Ako umrem jaz, naj gre tudi ona z menoj v oni rajski dom. Izreci urno svojo sodbo! Lucijan, stopi bližje! Sedaj se združita na veke.«

Erigona objame svojega očeta.

»Smrt na gromadi«, glasi se sodba sodnikova.

Vsi trije stopijo na gromado, stari Flavij v sredo, na levo Rahela, na desno Lucijan. Vsem sta mir in radost sijala iz obraza in mirno so čakali, da rabelj zapali pod njim. Tiho so molili k Bogu.

Dim jih počne že obdajati, in Erigona stala je liki angelj v beli obleki opiraje starca, kojemu se je obraz svetil, in Lucijanu igral je rajski smehljaj veselja na ustnicah. Že jih je jelo dušiti, in starček omahne, tako tudi Rahela. Lucijan vjame deklico v roke in jo podpira. »Lucijan, ali vidiš angelja s palmovo vejo?« vpraša slednjič Rahela in mu omahne iz rok. Tudi Lucijan se je zgrudil. Srečni Lucijan, sedaj se bodeš združil s sestrico in materjo, po katerih si vedno hrepenel, in Rahela in Flavij, katera si ti pripeljal v nebesa, stala ti besta na strani.

XII.

Straža.

(Šaljivka.)

Letošnjo spomlad in poletje se je pri nas pogosto čulo o požaru. Zdaj so zavpili, nocoj je v oni vasi gorelo, sinoči so v tej vasi komaj ogenj zadušili. Tako pogosto so prihajale novice o ognji, da ljudem že niso bile več tako zelo strašne. Povsodi je bila vera razširjena, da hodi nalašč nek potepuh in hiše zažiga. To slutnjo pa so jim še bolj potrdila pisma, katera so prihajala v različne vasi; v njih je neznan človek napovedoval, kje, kedaj in ob kateri uri, da bode gorelo. In v resnici je ob istem času začelo goreti, in ljudje, ki so celo noč stražili, niso vedeli, kdo in kako jim je zažgal pred nosom. Vsak, ki je menil, da je še premalo zavarovan, hitel je zavarovat svoje posestvo še za več. Povsodi so imeli vedno pripravljene glavne stvari in pohištvo, da bi hitro ven znesli, če bi goreti začelo. Sklenilo se je tudi postaviti „stražo!“ V vsaki manjši vasi morata celo noč čuvati dva moža ali fanta, v večjih pa po štirje, seveda vsak večer od družih hiš. V naši vasi smo tudi dobili »stražo.«

Štirje možje so hodili po vasi s težkimi kolmi ali pa z gnojnimi vilami na rami zvečer od devetih in zjutraj do treh. To vam je bilo življenje. Hodili niso samo določeni štirje; ampak spremljala jih je še cela množica fantov, ki so vsi komaj pričakovali, kje bi dobili koga, ki bi zažgal, da bi ga kar živega zadavili ali pa v ogenj vrgli. Pa če bi bili po tihem hodili. Vpili in kričali so

celo noč, dasi moral biti zelo truden, ako si hotel zatisniti oko. Vedno ti je bilo silno kričanje na ušesih, v katerem so se skušali, kdo bolj zavpije! Mislili boste, da so bili možje kaj bolj mirni, kaj še! Zadnjo noč sta čuvala Jakec in Klančar, oba še v tistih letih ko človeka pamet sreča, ali oba sta pokazala, da sta še daleč od nje. Cel dan sta preje pila rekši: »da bova zvečer bolj korajžna«, potem sta šla pa stražit. Ali celo noč sta kričala in razgrajala, ljudje so drugo jutro dejali, da raje vidijo, da vsa vas pogori, kakor pa da bi taki razgrajači stražili. Bolj priležna je bila straža za one može, kateri so ostali pod trdim nadzorstvom boljše zakonske polovice. Doma so zvečer trdili, da gredo na »stražo«, da so se brez vrišča ločili od svojih trdih žena. Ali kmalu so izročili »stražo« sv. Florijanu, ki naj jih varuje pred časnim in večnim ognjem, sami pa so praznili kozarce v živahnem razgovoru in z lahko vestjo, da so varni pred ženami. Drugi dan se je marsiktera žena hvallila proti sosedi, češ »kako je naš pameten; celo noč ni dal glasu od sebe, da bi drugi ljudje mirno spali.« Seveda je bila neprijetno presenečena, ko ji je soseda povedala, da sta on in pa ongav celo noč pila v gostilni.

Tako so na sv. Jakoba dan stražili trije možje in pa jeden fant, ki so vsi imeli sv. Jakoba za patrona. Celo noč je bil tak ljubi mir, da so drugi dan vsi vaščani želeli, da naj se ti štirje postavijo za stalno »stražo«, dokler ni poredni gostilničarjev hlapec po vasi raztrobil, da so se vsi štirje celo noč vezovali.

Vendar pa, če je prišel kak tujec v vas zlasti po noči, je lahko prišel s »stražo« v neprijetno dotiko;

kajti ta ga ni kar meni nič tebi nič spustila iz rok. Še po dnevi kak neznanec ni smel preveč radovedno gledati po vasi, če ne so precej kazali nanj in ga sumljivo gledali. Tako se je nekemu dijaku iz naše vasi pripetila neprijetnost, ko je šel obiskat svojega strica v Z. . .

Tudi tam so imeli »stražo«.

* * *

Bilo je v začetku velicih počitnic, ko dobi pismo od svojega strica, v katerem ga vabi, naj ga obišče sedaj jedenkrat, ko ima čas. Stric, dober mož, ga je vselej obiskal, kadar je prišel v Ljubljano, in mu pri slovesu podal desnico, v kateri je bilo vselej nekaj, za kar levica ni smela vedeti.

Tudi sedaj je bilo stričevo vabilo z veseljem vzprejeto. Sklenil je takoj drugi dan odriniti k njemu.

Dan je bil lep. Solnce je lepo sijalo, metulji so živahno letali po cvetkah, ko dijak maha čez ravno polje proti vasi B. . . Odtod je bilo še poldrugo uro hoda v stran po hribu. Konci vasi zavije pod hrib, in ker se mu ni zelo mudilo, je šel polagoma in pazljivo ogledoval vso okolico.

Sem pa tje postane in natakne na nos dvoje v nikel ukovanih šip, in tako z oboroženimi očmi opazuje na vse strani. Pot ga je vodila po dolini med dvema hriboma, po tej se je vrstila vas za vasjo. Dijaku ta kraj ni bil posebno znan, ker je bil še samo jedenkrat v svojem življenji pri stricu. Poznal ga ni nobeden. Prišel je v vas Z. . . Tu krene, ker se mu je želodec jel oglašati in grlo sušiti, v bližnjo gostilno. Gostilničar mu prinese zaželjeno jelo in pilo, in ko se je dijaku

jezik nekoliko odmočil, je spraševal gostilničarja marsikaj, koliko hiš ima vas, če imajo po noči »stražo«, če mislijo, da kdo nalašč zažiga, in marsikaj družega, kar se je tikalo požarov.

Ogenj je bil takrat glaven predmet vsacega govorjenja.

Gostilničar mu je na vse odgovarjal, zraven ga je pa tako sumljivo gledal, da se je dijaku že čudno zdelo.

Iz gostilne dijak odide po vasi in ogleduje na desno in levo, če je morda kje kaka zanimiva stvar. Komaj pa pride dva streljaja od gostilne, že pristopi k njemu suh možic.

»Kaj pa gledate?« ga vpraša in ostro pogleda.

»O, nič! Vas ogledujem, ker že dolgo nisem bil tu«, mu dijak malomarno odgovori in hoče dalje.

»Nič? Jože pridi no ven, mislim, da imamo sedajle ptiča v rokah«, pokliče v hišo in ven prikorači velik močen sin njegov.

»Kaj pa mi hočeta?« vpraša dijak strmeč na oba moška in druge, ki so se polagoma okoli zbirati začeli.

»No midva prav nič. Tone, ali poznaš tega-le človeka?« vpraša starec ravno prislega soseda, moža z usnjenim predpasnikom in potlačeno kapo, o kateri bi najboljši poznavalec ne bi mogel določiti, ali je vojaška ali domačega dela.

»Nič ne morem vedeti«, odgovori možek in si popravi s smolnatimi rokami potlačeno kapo na desno uho.

»Nič? Ali ni podoben onemu, o katerem nam je v nedeljo pravil Čvekan pri cerkvi?« ponovi zopet prejšnji.

»Tistemu, ki požiga?« vpraša urno debel sosed Korobač, ki se je privalil iz bližnje hiše.

»Šembraj, njemu bi bil pa res kmalu podoben, srednje velikosti, kaj ne, je rekel?« praska se Korobač za ušesmi.

»In pod nosom ima nekaj zavihanih ščetin. Bolj mlad je še«, poprime tretji in opazuje dijaka, ki je nemirno stal v tej družini, od pete do vrha.

»Sto goldinarjev dobi, kdor ga živega vjame, za mrtvega pa le deset« poprime zopet Smolar.

»Kaj denar! Za denar ni meni nič. Da le hudiču sapo zapremo. Človek je vedno v strahu. Zvečer se vležeš spat s težko vestjo, da ti vsak čas zapali bajto nad glavo. Po kaj si prišel sem?« zarohni Korobač nad ubogim dijakom.

Dijak sam ni vedel, kaj se z njim godi in prestrašeno gleda sedaj jednega sedaj drugega in najraje bi jo bil popihal, če bi bil le mogel.

»Po kaj si prišel?« zarentači Korobač še huje.

»Po nič«, odgovori boječe dijak, »v Z... grem strica obiskat. Pustite me, da grem naprej.«

»Hm, tako z lahka ne bo šlo. Hvala Bogu, da te imamo«, pravi Smolar.

»Ne verjemite mu! Kje pa ima strica! Bežite no, saj ga nobeden ne pozna«, poprime zopet Korobač.

»Kje pa je potepuh doma?«

»Iz P... sem« odgovori dijak, »pustite me, jaz nisem pravi, saj jaz ne požigam, jaz sem dijak. Ako ne verjamete, naj pa gre jeden po strica. On me pa pozna.«

»Ali ste res tako zabiti, da mu verjamete? Zakaj je pa mene tako spraševal, če je po noči »straža«, koliko

hiš šteje vas. Sedaj je prišel po dnevi, da si vas ogleda, po noči nam bo pa posvetil«, prične oblastno krčmar Sod.

»Ne pustite ga. Na naš pod ga zaprimo, jeden naj pa teče po žandarje v D...«, vpije Korobač.

»Stotak ima pa še tudi lepo veljavo, več kakor vsa smola, kolikor je jaz v dveh letih nakuham«, mane si Smolar zadovoljno roke.

»E stotak, kaj pa čast, čast nam bo šla; še v tiste »cajtenge« nas bodo dejali, da bo ves svet vedel, da smo ga pri nas vjeli«, se smeje možko krojač Raženj.

»Verjemite mi, saj nisem pravi«, prosi dijak.

»Molči, kaj misliš, da smo na glavo padli. Jaka ti naprezi, in pa takoj naj odrineta dva žandarja sem«, sili suhi krojač krčmarja.

»Ne hodite, naj gre jeden raje po mojega strica v K... Saj vam bo on povedal«, tarna dijak.

»Dobro, ti Smolar pa stopi v K... Kdo pa je stric tvoj, lažnjivec?« vpraša krčmar dijaka.

»Pozne«, odgovori dijak nekoliko lažje.

»Prav, Smolar, stopi k Poznetu, pa reci mu, da naj nemudoma doli pride. Pa mu ne pravi, kaj je«, zapove krčmar Smolarju.

»Kam ga pa denemo ta čas?« vpraša skrbno krojač Raženj.

»Na naš pod ga obesimo za palce!« se ponuja Korobač.

»Kaj na tvoj pod, da nam uide! Ali ne veš, da ima s hudičem besedo, da ga še skozi ključavnico ven zleče, ako mu sila prede«, modruje čevljar Šlapa.

»V našo klet, ki je tako trdna, da še sapa ne pride notri; ključavnico pa zamašimo z žegnano šibo.

Dva naj pa z gnojnimi vilami stražita pred vratmi!«
ukazuje oblastno gostilničar Sod.

Predlog bil je z večino vsprejet.

Ubogi dijak moral je v klet. Po želji nekaterih bi bil moral biti zvezan, česar pa usmiljene ženske niso dovolile.

Krčmar je z belcem oddrdral v D . . . po žandarje. Korobač in pa Šlapa sta stražila pred kletjo, prvi z gnojnimi vilami, drugi pa s pušo »na kremen«.

»Le dobro imej vile pripravljene, če bi ga vendar hotel hudič vzeti nama, da mu ga vsaj v rokah prebodeš, da ga bo potem naravnost vlekel v pekel«, zapoveduje Šlapa in napenja petelina na puši.

»O le brez skrbi bodi! Če sam šepasti ponj pride, tako nama ga živega ne odnese«, se usti Korobač.

»Ne, ljubček, ne gre kar tako. Oni dan ga je v M . . . petdeset mož lovilo, pa jim je še všel. Napodili so ga v Rovčevo rž, in vsi so ga videli, ko je tekel vanjo. Pa ko jo vso obstopijo in od prvega do zadnjega razorja vso prerijejo in premešajo, ni bilo o njem ne duha ne sledu. Kmalu ga zopet zapazijo na drugi strani pri Mišici, saj veš, Tone, kako je široka. Vsi hite tje, da bi ga v vodo napodili. Pa kaj jim je capin naredil? Stopil je tri korake nazaj in puhnil je čez njo, kakor bi bil s papirja. In zopet jim jo je vpihal. Pa reci potem, da nista zmenjena s hudičem«, sklene Šlapar svojo povest in gre k oknu gledat, ali je še jetnik v kleti ali je že zginil.

Dijak je nemirno sedel na polomljenem stolu in čakal odrešenja. Da bi le skoraj stric prišel; on bi me že otel, si je mislil in poslušal, kadar je kdo prihajal.

Radovedno ljudstvo pa je hodilo gledat požigalca trumoma.

»Še je notri«, pravi Šlapanar, »saj iz te kleti ne more. Vrata sem z blagoslovljeno vodo poskropil.«

Čez dve uri pridrdra krčmar in pripelje na vozu dva žandarja. V istem prisopihata tudi navzdol Smolar in pa Pozne, oba vsa potna. Pozne sam ni vedel, po kaj je prišel, ker mu Smolar ni ničesar povedal. Skoro malo se ustraši, ko zapazi orožnika, menil je, da je sam kaj zakrivil, in da ga bosta zdajle odvedla.

Cela družba stopi pred klet.

»Ali je še notri?« vpraša krčmar čuvaja in prične odklepati. Obadva pritrdita. Cela druhal z žandarmi in Poznetom tišči v klet gledat, kako ga bodo vklenili. Poznetu sapa v grlu zastane; ali prav vidi, ali ni to — Tonček? Pririne se k njemu.

»I moj Bog, Tonček, kaj si pa naredil, da so žandarji prišli po te?« vpraša mož prestrašeno.

»Da ste le vi prišli, stric, vi me že rešite. Dolžé me, da sem jaz tisti, ki hiše požiga. Vas sem šel obiskat, so me pa tu-le prijeli in zaprli v to klet«, pripoveduje dijak in sega stricu v roko.

Jezno se Pozne obrne proti možem: »Tepci neumni, to je sin mojega brata. V Ljubljani študira za gospoda. Kmalu bo novo mašo bral, pa ga kaj tacega dolžite. Če je tako, pa še nobeden ptujec v vas ne bo smel. Pojdi no, Tonček, z menoj. Lačen si že gotovo.«

Možje so stali poparjeni okrog in molčali. Smolarju je šel stotak po vodi, najraje bi bil kar po tihem odšel, ker on je bil vsega kriv.

Krčmarju, ki je veljal za prvo glavo v vasi in okoli, se je pa tako sitno zdelo, da ni vedel, kam bi gledal.

»Za naju ni tu posla«, pravi jeden žandarm svojemu tovarišu in oba odideta. »Hudika«, praska se Korobač za ušesmi, »možje, premalo smo bili previdni. Vsi moramo tega gospoda prositi za zamero, ker smo mu napravili tak strah.«

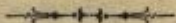
Vsi po vrsti podajajo dijaku roke in ga prosijo odpuščenja.

»Stopimo v gostilno«, nagovori krčmar celo družbo, »gospoda moramo odškodovati za strah. Prav izvrstnega dolenjca bom prinesel par bokalov na mizo in pa svinjine.«

Predlog bil je vsprejet od vseh, tudi od dijaka in Pozneta.

Smolar si je popravil smolnato kapo in šepnil sosedu Korobaču: »Ga bomo pa drugikrat vjeli, če se nam je danes lov izjalovil. Dolenjec je pa tudi bolji, kakor voda.«

Dragoš.

XIII.

Čez petindvajset let.

»Gospa M. prosi Vas, da pridete še enkrat k dečku, to noč se mu je zelo shujšalo.« S temi besedami ogovorila je služkinja vdove M. zdravnika. Videlo se je služkinji, da je hitela, kajti nje obraz bil je rudeč in govorila je pretrgano, ker je naglo sople.

»Dobro!« odvrne zdravnik, »v četrte ure bom že tam. Sicer sem pa gospej M. že včeraj povedal, da bo deček težko ozdravil; je prav malo ali pa nič upanja.«

»Gospa je tako razburjena«, pristavi služkinja.

»Pridem takoj«, pravi zdravnik, in ko je služkinja odšla, se naglo napravi misleč si: gospa sama potrebuje moje pomoči bolj ko pa deček.

Med tem pa je sedela gospa M. pri postelji svojega bolnega otroka. Nepremično upirala je oči na blede obličje komaj štiri leta starega Pavla, njegove roke pa je krčevito držala; tako presedela je bila že prejšnji večer in celo noč. Zdaj pa zdaj se ji izvije iz prsij globok vzdihljej.

»Gospod doktor pride takoj«, zašepeta služkinja, ki je lahno odprla vrata in ravno tako lahno stopila k gospej.

»Kaj pa je rekel gospod kapelan?« vpraša vdova.

»Gospod kapelan bode že maševal!« dejala je služkinja.

»Ali si mu pa rekla, da naj še danes sv. mašo daruje za malega bolnega Pavla?«

»Ko je gospod kapelan slišal, da je Pavleku tako zelo hudo, dejal je, da bode še danes sv. mašo opravil za malega bolnika.«

»Dobro; ko pride zdravnik, pelji ga takoj gori v sobo. Kako ti je, moj srček?« obrne se mati zopet k malemu. Deček odpre oči, pogleda motno na žalostni obraz materin in potem zopet zapre trudne oči.

»Ljubi Bog«, zdihovala je gospa, »ne pusti, da bi moj sinček mi umrl, ne umreti, ne.«

Kmalu vstopi zdravnik; le pogledal je na bolnega dečka in njegovo skušeno oko videlo je dovolj.

»O gospod doktor, rešite mojega otroka, rešite ga vendar!«

»Vi veste, gospa M., kar zamorem storiti, storim, drugo pa pride od zgoraj«, odvrne zdravnik resno. Potem prime Pavla za roko, da potiplje žilo. Boječe gledala je mati otrokova zdravniku v obraz, hotela je na vsak način ugoden odgovor. Zdravnik je molčal.

»Ali ni prav nobenega upanja več, gospod zdravnik?« dejala je udova tiho.

»Ne rečem, da ni več upanja, pa deček je hudo bolan«, odgovori zdravnik.

»Vi morate Pavla rešiti, gospod doktor, Vi ga mi morate rešiti — oh, jaz bi ne mogla živeti, ako —.«

»Umirite se, gospa M., vi ste zelo potrti, pa ojačite se, vse upanje še ni izgubljeno — še nekaj hočem poskusiti.« Zdravnik vzame kos papirja iz žepa in napiše zdravilo. — »Tako — dajte bolniku vsaki dve uri jedno žlico zdravila.«

Kakor zagrabi mornar, kateremu je razbil vihar ladijo, za hlod, na katerem bi se še morebiti rešil, tako poprijela je gospa recept.

»Danes popoldne pridem še enkrat pogledat«, pravi zdravnik odhajaje.

Dve uri pozneje vstopi gospod kapelan. »Slišal sem, da je mali Pavel zelo bolan«, dejal je, »in ker grem na potu v šolo ravno mimo, prišel sem sam pogledat, kako mu je kaj.«

»O, gospod kapelan, da bi le ne umrl«, odgovori gospa vsa razburjena. Duhovnik stopi k postelji bolnikovi in vpraša prijazno: »kako ti je, Pavel?«

Mesto odgovora odpre in zapre bolni deček oči.

»Zelo slab je«, obrne se kapelan k materi.

»O, ko bi umrl — ne, ne sme umreti«, odgovori mati.

»Božja volja naj se zgodi, gospa M., pravi duhovnik milo. »Vi ste vendar krščanska žena in veste, da Bog vse prav stori, karkoli stori.«

»Volja Božja — oh, volja Božja — pa ne — jaz bi ne mogla prenašati, Bog mi ne sme tega otroka vzeti.«

»Ne govorite tako, udajte se v sveto voljo Božjo, tako je otroku in vaši duši v prid!«

»Udati se? ne, udati se ne morem. — Vi ne veste, gospod kapelan, kaj trpi mati, ki vidi svojega otroka umirati.«

»Jaz razumim vašo boleost popolnoma, gospa M. in žalujem z Vami, toda tudi v največjem trpljenju ne smemo pozabiti, da nas sveta vera uči, da je Bog neskončno dober in čez vse moder, da ne smemo zaupanja v njegovo sveto previdnost in udanosti v njegovo sveto voljo nikdar izgubiti, če tudi Božjih potov ne razumemo in v britkostih trpimo.«

»Pa kako bi mi mogel Bog otroka vzeti?«

»Molite, gospa M., da se spolni Božja volja nad vami in vašim otrokom.«

»Jaz zamorem samo moliti, da Pavleta ne zgubim.«

»Jaz tudi upam, da se to ne bo zgodilo in sem ravnokar daroval sv. mašo za malega bolnika. Pa še enkrat ponovim gospa, molite, da se zgodi volja Božja.«

»Jaz bom molila — pa moj Pavel mora ozdraviti.«

Odhajaje dejal je kapelan natihoma: »Gospod, ako je tvoja volja, reši otroka, pa razsvetli materin razum.«

Popoldne prišel je zdravnik, kakor je bil obljubil. Resno in mirno stopil je k postelji otrokovi in ko ga je

nekoliko pregledal, prikradel se mu je lahen nasmeh na ustni. »Otroku se je zelo zboljšalo«, dejal je.

»Ako ostane tako do jutri, potem, gospa M., je otrok rešen.«

»Rešen«, ponovila je mati iznenadena, »ne, otrok pa tudi ni smel umreti, jaz bi ne bila mogla tega prenašati.«

Drugi dan povedal je zdravnik, da bode v treh tednih Pavle popolnoma zdrav.

* * *

Preteklo je od onega časa petindvajset let. Na starem naslonjaču sedela je stara žena; snežnobeli lasje obdajali so njeno upadlo, blede obličje; vidi se ji, da je gotovo mnogo pretrpela. Poleg nje pa je stala mlada žena, popolnoma zatopljena v misli, pa te misli prav gotovo niso bile vesele, ampak brala se je na njenem obličju globoka žalost. Zdaj pa zdaj izvije se ji iz prsij globok vzdih in udi so se ji tresli, kakor da bi bila mrzlična. Dolgo sta obe ženi tako molčali, slednjič spregovori starka s slabotnim glasom:

»Bo li sodnijska obravnava kmalu končana?«

»Ob 10. uri se je začela, zdaj je že $\frac{1}{2}$ 12 — obsodba je že gotova —.«

»O nikar ne govori o obsodbi, — moj Pavel obsojen — moj Pavel morilec — jaz mati morilca — to bi bila moja smrt.«

Starka zgrudila se je na naslonjaču. Njene dušne oči gledale so krvave prizore — nje sin vihti nož nad žensko, strežnico njegovih strastij — Pavla vlečejo vkle-njenega v ječo, peljejo ga na morišče.

Bleda ležala je uboga revica v naslonjaču, zavest jo je zapustila. Poleg nje gledala je mlada žena brez sočutja tja v en dan, njena bolečina bila je prevelika, da bi bila z drugimi imela usmiljenje. »Moj mož morilec«, prišlo je mrzlo in brezbrizno iz njenih ust. Saj je njegovim trditvam vrjela, podala mu je roko pred oltarjem, vso svojo ljubezen mu je naklonila. Pa on, ki ni bil vaje upogniti svoje volje, krotiti svoje strasti, kateremu po njegovih mislih sv. vera nikdar ni mogla dati tolažbe in opore, on postal je v viharju strastij — morilec.

Jokati že ni mogla več mlada žena, mnogo je opominjala, svarila, prosila, jokala; on pa je najprej to vračeval z zasmehom, pozneje pa z zaničevanjem. Zato je čutila v dnu srca, da je izdana, njeno oko bilo je suho.

»Ne, gospod kapelan, moj Pavel ne sme umreti, a ta ljubi otrok — volja Božja, gospod kapelan? — ne, Bog ne sme dovoliti, da moj otrok umrje —«, tako prišlo je hipoma otožno iz ust starkinih.

»Mati, kaj vam je?« obrne se mlada žena k stari, »kaj govorite?«

Tu se odpró vrata, v sobo stopi mlad mož, kakor zid je bilo blede njegovo obličje.

»Je-li obsojen, Ivan?« zakliče mlada žena.

»Pogum, sestra pogum«, odvrne brat.

»Na smrt?« vikne žena.

Pogum, Jerica«, odgovori Ivan s tresočim glasom.

»Na smrt obsojen«, pravi še brezčutno mlada žena in nezavestna zgrudi se na tla.

Z motnimi in osteklelimi očmi pogledavala je med tem starka brata njene snahe, potem pa pravi: »Vidite,

gospod doktor, moj mali Pavel je rešen — ne, ni smel umreti, jaz bi tudi tega ne bila prenašala.«

Mladi mož pogledal je starko, njene zmešane besede, njen topi pogled, povedal mu je, da je revica — zno-rela. Nato se skloni k sestri, lahno jo vzdignejo in položé na poleg stoječo postelj.

»Gospod, tvoja volja naj se zgodi!« izvije se mu iz prsij, potem se pa vsede na stol.

XIV.

Tatinski lovec.

Tiho in enakomerno je življenje v velikem gozdu med Logatcem in Vrhniko. Visoke smreke se pripogibajo druga k drugi ter si šepečejo — kaj? Sem pa tje stoji tudi kaka bukva, da dela malo izjemo. Tudi kak hrast se razprostira ter nadzoruje druga manjša drevesa. Časih pade tudi kaka smreka pod ostro sekiro. Še celo glasen pok iz lovske puške se časih glasi ter glasno odmeva po gozdu, — a to je primeroma na »prejšnje čase« le malokrat. Vse drugače je bilo nekdanj — stare smreke bi vedele pričati. —

Veliko je imel opraviti gozdar Lovrin s tatinskimi lovci. Vsaki teden je bilo slišati o poboju mej gozdnimi tatovi in gozdarjem.

Gozdar Lovrin je bil zelo drzen, ni se bal nikogar, dasi je vedel, da ga črté zaradi njegove vestnosti tatinski lovci v dno duše. V trdi noči lazil je po gozdu, da bi

zasledil tatove, naj bi to plačal tudi z življenjem, — hotel je spolniti svojo dolžnost — morda še v večji meri, kakor bi bilo treba.

Stari Varšek, jeden izmed gozdnih tatov, gre zopet v sredi noči s svojim dvajsetletnim sinom Martinom v gozd — na srnjaka. Z napetimi petelini se plazita počasi in tiho.

»Zdaj, oče, nekaj tam-le pri »znamenju« hrska, gotovo je sr« Tu mu pretrga besedo glasen pok in — Martin se zvrne v svoji krvi, — zadela ga je smrtonosna krogla gozdarjeva.

»Martin, Martin!« zakriči Varšek ter se vrže na sina. »Zadet, smrtno zadet!« javka in ga vleče k znamenju.«

»Oče«, vzdihne Martin, »po meni je, jaz umrem!«

»Martin!« mu jokaje zatrjuje oče, »kakor gotovo je on tebe ustrelil, tako gotovo mu jaz poplačam s svojo dvocevko.«

»Oče«, mu pojemaje odgovori Martin, »ne storite tega, nikar ne storite! Za božjo voljo, oče, tu vas rotim pri podobi Kristusa Križanega, da mu nikar ničesar žalega ne storite; kajti, ako me maščujete, ne bodem nesrečen le tu, ko na tak način umiram, ampak tudi na onem svetu, ker ako mu midva ne odpustiva, tudi pravični moj sodnik, Bog, meni ne odpusti. Oče, obljubite mi tu pri podobi trpečega Kristusa, da mu ne storite ničesar žalega.«

Oče privoli in slovesno obljubi. — Malo potem že izdihne Martin v očetovem naročju. Drugi dan je že počival v hladni zemlji na pokopališču.

Bilo je par dnij po tem dogodku. Gozdar hodi zopet oprezno z nabito puško po hosti. Že je mislil, da danes ne bode nič posebnega. Kar zasliši od daleč tihe glasove. Zde se mu znani. Stopi par korakov naprej, in glej! Pod veliko smreko stoji pet mož, ki ravno par čilih srnjakov odirajo. Sprva ne vé, kaj bi storil. To se mu vendar nezmislno zdi — jeden proti petim. Hoče torej počepniti, a v tem trenutji se zlomi trhljena veja, na kateri je slučajno stal, in glasno zašumi. Na mah pograbijo možje svoje puške in z glasnim »stoj« skočijo proti gozdarju. Jeden strel in zvesti pes gozdarjev se zvrne. Zlobni nasmehi na obrazih tatinskih lovcev kažejo, da ne mislijo z Lovrinom najmilejše ravnati. Precej mu iztrgajo puško in lovski nož, katerega je imel navadno pri sebi.

»Ha, zdaj se pa le spokori, ti prokleti pes, ki si mene in moje otroke pripravil v nesrečo, do beraštva, ko si me naznanil sodniji!« vpije nad njim Andrejec.

»Tudi jaz še nisem pozabil, ko si mi prestrelil stegno in me po vrhu še dva meseca v ječo spravil!« se huduje znani tatinski lovec Petrač.

»Danes je prišel vendar že jedenkrat plačilen dan, da ti povrnemo, kar si nam hudega prizadel, ti berič ničvredni. Le zmoli še par očenašev, če ti je kaj na tem, ne bode več dosti časa!« Tako mu hohotaje veli Mešac.

Kar groza spreleti Lovrina, ko pomisli, kaj bodo počeli njegovi otroci in žena. Vendar se pa ne upa prositi usmiljenja teh ljudij; vedel je, da mu ne bodo prizanesli.

Hipoma pa zagleda med njimi Varška, katerega do zdaj še ni zapazil. V svoje največje začudenje pa vidi, da Varšek zanj še celo milosti prosi. Vse bi prej mislil, kakor to. Saj vendar vé, da mu je malo dnij prej ustrelil sina.

Toda razjarjeni možje se ne dadó omečiti. Neusmiljeno tirajo Lovrina dalje v hosto in se ustavijo pri velikem hrastu, pod katerim je bilo veliko mravljišče. Nekaj strašnega nameravajo. — Jeden spleza na drevo ter priveže na debelo vejo vrv, z njo pa — ubozega Lovrina za noge, tako, da mu je glava visela ravno nad mravljiščem.

Zlobni gozdni tatje se hitro oddalijo, ker vest jih je pekla zaradi njih hudobnega dejanja.

Ubogi gozdar strašno trpi. Razdražene, rujave mravlje mu lezejo v nos, usta, ušesa, oči in po vsem životu. Kri mu sili v glavo, misel na ženo in otroke mu pa dela še večje bolečine. Že je nezavesten.

Tu se pa z najhitrejšimi koraki približa neki mož, prereže naglo vrv, ter vleče nezavestnega Lovrina na bližnji studenec ter ga tam z vodo drgne toliko časa, da se gozdar zavé in odpre oči. V svojem rešitelju pa spozna — Varška. Usmrtil mu je sina, zdaj ga je pa za plačilo rešil gotove, strašne smrti.

»Varšek, ali si ti?« ga potem drhté praša.

»Da, Lovrin, jaz sem! Ono noč, saj veš, sem Martinu pri »znamenju« prisegel, da ga ne maščujem.«

Solze največje hvaležnosti porosé lice gozdarju. — Bil je sicer otet smrti, a službe gozdarja mu ni bilo moči več opravljati zaradi oslabelosti.

Oni neusmiljeni gozdni tatovi so se pa polagoma popolnoma poizgubili.

Na priprošnjo Lovrinovo pa je dobil mesto gozdarja njegov rešitelj Varšek.

XV.

Obhajilo.

V župni cerkvi neke vasi na Zgornje-Bavarskem klečala je v prvi klopi neka gospa, kateri se je na prvi pogled videlo, da je imenitnega stanu. Prišla je po svoji vsakdanji navadi počastit Najsvetejše v tabernakeljnu.

Ko je že tako dalje časa klečala, zaslišijo se koraki in nato prikaže se župnik iz zakristije. Po obleki se je dalo takoj sklepati, da pojde obhajati. Prizgal je dve sveči, in jedno djal v svetilnico, katero je bil seboj prinesel, nato je vzel iz tabernakelja sv. rešnje Telo, postavil vse pred se, pokleknil in čakal.

Kmalu nato priteče majhno, kakih pet let staro dekletce v cerkev, gre k oltarju in zašepeta župniku na uho, vendar tako glasno, da je pobožna gospa lahko vse slišala: »Cerkovnik je na polji in v celi vasi ni nobenega možkega doma.«

Gospod župnik je ravno premišljeval, kaj mu je storiti, kar gospa vstane, se približa oltarju, vzame svetilnico v jedno roko, zvonček v drugo in reče: »Gospod župnik, jaz hočem z vami iti!«

Župnik jo začuden pogleda.

»Toda, Veličanstvo«, pričel je, toda kraljica ga ni pustila izgovoriti.

»Ako mi dovolite«, reče ona, »jaz sem pripravljena!«

Duhovnik gre nato, ne da bi si še braniti upal, vzame sv. Rešnje telo in ga nese po cesti skozi vas v hišico, stoječo na gričku, precej oddaljenem od vasi. Spredaj je šla deklica in kazala pot, za njo pa s pobešeno glavo kraljica; v levi roki držala je svetilnico, z desno pa je od časa do časa pozvanjala.

Ko so šli čez polje, so ljudje, ki so delali ondi, že od daleč poklekovali, toda ko so zagledali kraljico pred župnikom, niso se mogli zdržati in klici veselja in začudenja razlegali so se čez polje in travnike. Le jeden bil je ves prestrašen in ni vedel, kam bi se dejal. namreč — cerkovnik. Hitro je odšel domov, se čedno oblekel in hitel proti hišici, da bi vsaj na poti še namestil kraljico.

V hišici na griču ležala je bolnica, stara mati onega dekletca, in željno pričakovala jedino in vso tolažbo v smrtni sili. Ko je gospod župnik vstopil, bila je tako zatopljena v svete misli, da ni niti zapazila visoke gospe, ki je k vratom pokleknila in cel čas med svetim opravilom molila.

Med tem časom prišla sta čez grič dva gospoda; jeden bil je mlad, lepo oblečen in je gledal samozavestno okoli sebe; drugi bil je že bolj postaren mož, videlo se mu je na obrazu, da mora biti ptujec in da je mlajši njegov vodnik.

»Sedaj sva na sveti zemlji«, reče mladenič z imenitnim obrazom, »vsak hip naletite na kako staro zna-

menje in na vsakih pet korakov srečate staro ženico z rožnim vencem v roki; ob petkih ne dobite mesa, ako obljubite desetkrat toliko zanj, kakor je vredno; sploh so ljudje tukaj najmanj za petsto let za drugimi olikanimi ljudmi.«

»Toda vi ste tudi katoliške vere?« pripomni stari gospod.

»Seveda — res je — ali jaz sem si že sam svojo vero ustvaril; pridige poslušati, — to se mi preneumno zdi, iz njih se tako ne morem nič naučiti, dolžnosti svojega stanu pa tako spolnujem.«

V tem hipu zaslišita za seboj zvonček in iz hišice se prikaže župnik s Presvetim, pred njim pa kraljica. Mladi brezbožnež ni vedel, ali bi pustil, da gre župnik pred njim ali ne; toda kmalu se je odločil; zgrabil je svojega spremljevalca za roko in šel ravno pred kraljico. Stari gospod je vzel spoštljivo klobuk z glave, mlajši pa tega ni maral storiti.

»Tukaj bi človek ne mogel že koraka storiti, da bi se mu ne bilo treba umikati takim sprevodom stare baže«, rekel je mladič tako glasno, da ga je župnik moral slišati, »sicer je pa pot tudi za druge ljudi, ne samo za duhovnike.«

»Ali ste že zapazili to staro gospo, ki spremlja duhovnika«, vpraša stari gospod, »po obleki soditi, mora biti iz boljših stanov?«

»O zapazil sem jo«, odvrne ta, »gotovo kaka spokornica, morebiti bodem tudi jaz, kadar se bodem življenja naužil, tako storil — toda ne, tega nikoli, rajši — in nato se je vsula cela vrsta bogokletnih besedij iz njegovih ust.

»Bodite tiho s svojimi neumnostmi«, oglasi se nekdo za gospodičem. Bil je cerkovnik, ki je pa na migljeji kraljice takoj umolknil in šel po stranski poti nazaj v vas.

Ves spreved je sedaj prišel v vas, kjer se je nabralo mnogo ljudij, ker se je že zmračilo. Cerkovnik stal je za gručo možakov, ki je jezno merila predrzna ptujca od nog do glave.

Sedaj pride spreved bližje. »Gospoda župnika pustita naprej«, oglasi se nekdo, in starejši gospod je takoj obstal s klobukom v roki; mlajši hotel se je iztrgati, toda že je neki orjaški fant zaupil nad njim: »Sedaj si mi tiho!« Nato je vse pokleknilo, samo mladi tudi-katoličan je stal s klobukom na glavi.

V istem trenutku odletel mu je klobuk raz glavo in par pesti ga je zadržalo, da ga ni mogel pobrati. Ta pa je pričel na to kričati: »Pustite me pri miru, sodrga predrzna, jaz sem prost in se ne menim za vas!«

»Sedaj je pa dovolj«, oglasi se nekdo in v onem hipu zginil je mladi razsvitljenec med pestmi, ki so od vseh strani nanj se usipale. Jeden pa je rekel staremu gospodu: »Če pojdete zopet ž njim skupaj iz vasi, recite mu, naj nas vendar ne gre tožit, ker smo ga nabili. Če pridemo pred sodnijo, porečemo, da smo ga zaradi tega nabili, ker je našo kraljico razžalil in ne ker je Boga — ta, namreč zna že sam take pokoriti — in nobeden sodnik na vsem Bavarskem mu ne bode pomagal!«

»Kaj — kraljica — Bavarska?« vpraša začuden stari gospod in takoj je dobil odgovor: »Da, ta gospa, ki je šla pred gospodom župnikom, je Njeno Veličanstvo

kraljica Marija. Vedite, da je bila ona poprej luteranka, sedaj pa je katoličanka in tako dobre in pobožne gospe ni dobiti v vsej Bavarskej.«

Dva meseca pozneje prišel je nekega dne gospod župnik z veselo novico h kraljici: »Veličanstvo, Božja previdnost dopustila je, da je imel oni zoprní dogodek najboljše posledice. Oni stari gospod, ki je takrat mladega zabavljača spremljal, pisal mi je, da je bil od onega dogodka tako ganjen, da je resnico naše vere spoznal in da prestopi prvo nedeljo v adventu tudi on od luteranske vere v katoliško.«

XVI.

Ne preziraj revežev!

Pred ograjo lepega vrta, ki se je razprostiral okoli bogato okrašene in ukusno zgrajene hiše, stal je nekega poznega jesenskega dne mlad mož in gledal plašno na vrt. Njegova obleka ni bila ravno najboljša. Na suknji kazali so šivi, da jih je že moč zapustila in da jim ne bode dolgo mogoče suknje na možu vzdrževati, tudi črevlji pričali so o dolgi hoji. Nasproti možu sedela je na vrtu mlada gospa v navadni domači obleki, kateri se je pa vendar poznalo, da je lastnina bogate gospe. Zraven gospe igral se je dečko kakih štirih let z velikim na verigi priklenjenim psom.

Mlademu možu, ki je pri ograji stal, poznalo se je na obrazu, da se bojuje sam s seboj. Mahoma se ojunači, odpre vrata in stopi na vrt.

»Milostljiva gospa«, prične mož s tresočim glasom.
 »Ne bode nič«, preseka ga gospa, »kar odidite
 takoj z vrta!«

»Vi me gotovo imate za kakega krošnjarja, ne, jaz sem Vas le hotel poprositi za košček kruha; silno sem že lačen, namenjen sem v M., toda nimam nobenega krajcarja; veliko dobroto bi mi skazali, ko bi mi podarili kos kruha.«

»Spravite se mi«, reče gospa osorno in se vzdigne,
 »tukaj ne potrebujemo potepinov, poglejte tega psa, ako se približate še za jeden korak, odvežem verigo in vi ste zgubljeni!«

Ali je bila ta lepa, mlada gospa brez srca? Pes je na verigi renčal in se zaganjal proti ptujcu.

»Dve minuti vam dam časa za pomislek, pri nas smo s takimi potepini takoj pri kraju.«

Ptujec na te besede ne odgovori nič, obrne se in odide zopet skozi vrata.

»Da bi i Vi kedaj tako pomoči potrebovali, kakor jaz danes in jo tudi brez vspeha iskali!« govoril je sam seboj in se vrgel v travo ob cesti. »Jaz potepin! Sam Bog mi je priča, da sem govoril resnico in ona me zove potepina!«

Še nikoli v svojem življenju ni prosjačil in sedaj je prisegel, da nikdar več ne pojde prosit, ako bi tudi sredi ceste od gladu umiral. Bil je poprej priden delavec in je imel dober zaslužek, toda vkljub temu, da je skromno po pameti živel, ni si mogel nič prihraniti. Pošiljal je vedno kot dober sin svojemu že staremu očetu denarja, in ko mu je ta umrl, moral je podpirati brata in njegove otroke. Toda prišli so slabi časi.

Tovarna, v kateri je delal, bila je razpuščena. On je zabredel v pomanjkanje. Še le čez precej časa je zvedel, da v M. lahko delo dobi in takoj se je napotil tja. Ali na dolgi poti pošel mu je zadnji denar in bil je že tako lačen, da ni mogel dalje. Še le najhujša potreba ga je primorala, da je šel prosit, toda takoj moral je skusiti trdosrčnost ljudij. Kako so bolele trde, neopravičene besede poštenega in delavnega mladeniča!

Gospa je med tem šla v sobo. »Kaj pa, ko bi mu bila jaz krivico storila, morebiti je res potreben«, mislila si je in vest ji ni dala miru.

Kmalu na to stopi hlapec v sobo in naznani gospej, da je voz pripravljen. Gospa je takoj šla s sinčkom, usedla se v voz in hlapec je pognal konje proti postaji, čakati soproga mlade gospe.

Mladi popotnik je korakal tudi po cesti, ki je vodila na postajo. Lakota ga je bila že jako oslabila, vendar ni hotel več prositi; marveč je ponovil svoj sklep, ko je zagledal v kočiji, ki je pridrdrala po cesti, mlado gospo, ki ga je bila poprej tako neusmiljeno od hiše pognala.

»Poglejte«, reče sinko v vozu, »onega prosjaka, nad katerega ste hoteli psa spustiti!« Te besede so jo jako zbolele, ali popraviti tudi sedaj ni hotela, kar je bila poprej zakrivila.

Voznik pričel je počasneje voziti, kajti peljati se je moralo k postaji čez tir, ki pa je na jedni strani med skalovjem, tako da se prihajajoči vlak ne more že od daleč videti. Treba je bilo torej velike pozornosti.

Lačni popotnik je prehitel voz in se truden nekoliko dalje na kamen ob cesti usedel, da bi videl vlak, ki je imel priti.

Kar se zasliši svarilni žvižg prihajajočega vlaka, toda sedaj zažvižgal bi v pogubo.

Ko so konji zaslišali čuden brlizg in na to odmev njegov, pričeli so se plašni spenjati in spustili so se v dir proti tiru. Na tiru morali bi zadeti ob stroj in nesreča bila je gotova.

Mož, na kamnu sedeč, videl je gospo, kako je z jedno roko tiščala sinka na prsi, z drugo pa se krčevito držala naslonjača.

»Da bi tudi vi kedaj pomoči potrebovali in je ne našli!« bila je popreje njegova želja ali sedaj oglasil se mu je v sreču drugi čut — čut ljubezni do bližnjega in temu se je moral čut maščevanja umakniti.

Sklep je bil gotov, popotnik skoči h konjem in zgrabi z vso silo za ujazdo; od nepričakovane zapreke prestrašeni obstali so konji za trenotek in tega je on znal dobro porabiti.

»Ven iz voza takoj, sicer ste izgubljeni!« zakričal je in gospa se je kar spustila iz voza in potegnila sinka za seboj. Lahka omedlevica se je je bila lotila in ko se je zopet zavedla, čutila je sinka pri sebi.

Toda kje je bil voz in konji? Kje njen resitelj, ki ga je bila tako neusmiljeno od hiše pognala in ki se je sedaj tako plemenito maščeval? Kako bi mu sedaj mogla vse poplačati in svojo krivdo poravnati? Med tem je vlak že stal na postaji in tudi soprog mlade gospe je došel in kmalu našel svoje.

»Ali se ti v resnici ni nič zgodilo, ljuba moja?« vprašal jo je skrbno.

Toda ona ni slišala teh besedij; njeno oko iskalo je mladeniča v raztrgani obleki, da bi ga odpuščanja prosila in svojo krivico poravnala.

Kar zagleda tolpo ljudij bližati se. Dva sta nesla neko breme in šla naravnost proti gospej.

»Konji so ga potegnili pod stroj, ko jih je hotel obdržati in jih rešiti«, reče jeden izmed nosilcev, »toda sedaj je že izdihnil dušo!« Gospa vsa potrta mu ni mogla poplačati, a zato je bila sedaj usmiljena do revežev.

XVII.

Zadnje solze.

(Povest.)

I.

Viharna noč je.

Ves nebeški svod pokrit je s črnimi oblaki, iz katerih lije dež curkoma, kakor bi se bile odprle zatvornice neba. Votlo gromenje buči in potresa površje zemlje in bliščeči bliski švigajo po nebu liki ognjene kače, katere spremlja glušljivo pokanje vdarjajočih strel. Šibé se v besnečem viharji črne smreke in vitke jelke, in v koreninah maje se pod pritiskajočo silo stoletni hrast. Kakor beli dan postane temna noč, in nebo zablišči v ognjenem žaru — močan tresk sledi — v trenutku prekrije se zopet vesoljno obnebje s črnim nepredornim plaščem. Smrtno pokanje košatega hrasta naznanja, da ga je podrla na tla neskončna moč iz temnega oblaka.

Gorje človeku, ki ne počiva sedaj v varnem zatišju, ampak je izpostavljen pogubonosni nevihti.

Črna človeška postava stopa v temnem gozdu po razjedeni cesti, po kateri besni navzdol iz hriba bobneči hudournik. Hudournik sam in ognjeni bliski vodijo človeka, da ne zaide v stran v goščo. — Dežnika nima; saj bi mu tudi nič ne koristil. Le v neko plahto je zavit, katera naj bi ga varovala pred mrazom in nalivom.

Mudi se mu. Kaj bi se mu tudi ne, v taki noči biti od zunaj. Zato tako podviza hojo, in ne ovirajo mu nog čez pot rasteče korenine.

Zopet se zabliska, in neznanec vidi, da je vendar dospel iz gozda. Blisk pokaže mu tudi pot, katera pripelje v pol uri v vas Z.

Pot tu ni tako grapava, in tudi hudournik ne dere po njej; zato neznanec podviza še bolj korake, kolikor mu dopušča premočena obleka. Kadar se zabliska, postoji in strepeta na celem životu prekrižaje se in izgovarjaje »Bog in sveti križ božji.«

Slednjič mu ognjeni blisk posveti, da je dospel v vas Z. Ali on ne krene takoj k prvi hiši pod streho, ampak dalje, dalje se mu mudi. Proti cerkvi hiti in tu zavije v stran k stanovanju cerkvenika.

Temno je v hiši. Duri so zaklenjene. Rahlo potrka na vrata jedenkrat, dvakrat, ali od znotraj se nihče ne oglasi. Stopi tedaj k oknu in zakliče v hišo s tresočim glasom :

»Lepo vas prosim, odprite mi!«

»Bog se usmili, kdo pa je zunaj v taki nevihti?«
oglasil se takoj cerkvenik od znotraj in začne kresati luč.

Kmalu se odpró duri in notri stopi naš neznanec, premočen do kože.

»I kdo si pa, in odkod greš?« sprašuje na mah cerkvenik in posveti z lučjo v blede obraz ptujcu. Skoraj da mu ni pala leščerba iz rok spoznavši prišleca.

»I križ božji, kako pa da v taki noči hodiš sama okrog, Franica, in vsa si premočena. Od kod pa greš?«

»Oh, mati so tako bolni, da se bojim, da ne bodo včakali jutrnega dneva; prosili so me, da naj jim grem po gospoda«, odgovori štirinajstletna deklica z jokajočim glasom, trepetaje od mraza na celem životu.

»Zakaj pa stari ni prišel. Ali se ne boji Boga, da pošilja izpod strehe svojega otroka v takem vremenu?« jezi se stari mož. »Očeta ni že tri dni nič domov, ne vem, kam so šli; same z materjo sva v koči. Oh, lepo vas prosim, stopite k gospodu in recite, da se zelo mudí«, prosi deklica cerkvenika in si ovija premočeno krilo.

»Kam bodo šli v taki noči; saj vidiš, da živa duša ne more izpod strehe. Ostaní pri nas, da se posušíš, saj boče mati učakala dneva.«

»Ne, jaz moram takoj nazaj; ne smem pustiti mater samo v smrtnih težavah. Pojdite vprašat gospoda; morda bodo pa vendar šli. Bog jim povrni tisočkrat. Mati bi rada prejela še zadnjo popotnico.«

»Pojdi no, stari, tu gre za dobro delo. Stopi v župnišče, stopí, saj gospod niso tako zmrzneni kakor ti, da bi se bali vsacega dežja; če ti ne boš hotel z njimi, bom šla pa jaz«, oglasi se žena cerkvenikova.

»Saj bom šel jaz sam, prinesi mi no kožuh iz kamre in pa luč pripravi, mej tem grem pa jaz k gospodu;

ti, Franica, se pa preobleci tačas; stara, kaj obleke ji prinesi.«

Kmalu je ležal pripravljen kožuh, ki je bil že nekoliko ogoljen, ali vendar ga je cerkvenik raje imel, kakor vso »žlahto«; tudi Franica dobila je nekaj obleke, v katero se preobleče. Potem prižge žena še svetilko.

Kmalu se vrne cerkvenik.

»Sli bodo«, pravi vstopivši, urno ogrinjajoč svoj kožuh, ki ga je že često mraza varoval, in pa polhovko na glavo. Seveda se je možu zdelo kape in kožuha škoda za dež, ali zmrzovati pa tudi ni prijetno. »Jaz bom šla naprej, da doma po hiši pospravim«, pravi deklica.

»Pri nas ostani do jutri. Bova šla že sama, saj ti je vse jedno, če se vrneš jutri domov«, vелеva jej cerkvenik.

»Ne, moram iti, mati ne smejo biti sami, ker še očeta ni doma.« Po teh besedah odhiti deklica v temno noč.

V zvoniku je ura udarila jedno, in v burno noč čulo se je tudi zvonjenje velicega zvona, naznanjočega obhajilo.

Kmalu nato stopita iz cerkve cerkvenik, ki je nosil svetilko in zvončkal z malim zvončkom, in župnik noseč zadnjo popotnico umirajočemu.

Grmelo in treskalo je še vedno, in ognjeni bliski so švigali po temnem nebu.

Ko že več ko pol ure hodita po grapavi in razjedeni cesti, prikaže se jima mala lučica, koje svit je prihajal iz lesene kočice. Kmalu prideta do nje. Bila je slaba, čudo, da je ni porušil nocojšni vihar. Skozi nizke

duri stopita v zakajeno sobo, kjer se je na prvi pogled brala beda in revščina. Polomljena miza, dvoje stolov in v kotu stoječa postelj bilo je vse pohištvo. Na zidu visela je leščerba, ki je motno razsvitljevala po hiši.

V kotu na postelji ležala je bolnica. Upalo lice, globoko vdrte oči, in mrzli pot, ki je rosil njeno čelo, vse je pričalo, da se življenje njeno bliža zatonu. Pri vsakem vzdihu se težko dvignejo njena prsa. Pri njej je klečala hči njena.

Pri vstopu prislecev odpre bolnica oči, in hvalezni smeh zaigra na njenih ustnicah, ko zapazi duhovnika s sveto popotnico. Globoko vzdihne in tiho šepeta: »Bog vam povrni, gospod župnik, da se niste strašili viharne noči in ste mi prinesli zadnje tolažilo.«

Ganjen gleda župnik revščino v tej borni koči in smili se mu pri postelji jokajoča hči. Sv. zakramente dene na mizo, na kateri je stalo sveto razpelo. Sveč in svečnikov niso imeli pri hiši, le leščerba in pa cerkvenikova svetilka sta svetili. Nato stopi k bolnici in jej pogleda v obraz. Deklica mu spoštljivo roko poljubi, na katero zdrkne solza iz njenega očesa.

»Kaj ne, da še ne bodo umrli?« nagovori nedolžna deklica in upre zaupljivo oči v duhovnika.

Župnik videč, da so to zadnji trenutki, katere ima žena preživeti še na svetu, vendar ni hotel žaliti nedolžne prašalke in jej odvrne:

»Ljubi Bog bode že povrnil zopet zdravje tvoji materi, le zaupaj vanj in prosi ga«, nato se obrne k bolnici z besedami: »Ali se čutite zelo slabo? Se boste mogli še spovedati?«

»Slabo«, odgovori bolna žena, »ali spovedala se bodem vendar z božjo pomočjo.«

Nato stopita deklica in cerkvenik v vežo, da duhovnik spové bolnico.

Tiho sedita nekaj časa v veži, slednjič pretrga cerkvenik molk.

»Kje so pa oče?« prične.

»Ne vem, že tri dni jih ni domov. Mati so jih tako prosili, naj ne hodijo od doma; toda nič niso marali. Kar puško so vzeli, pa so šli.«

»Oh, kako je škoda vašega očeta, tak mož, kakor so bili preje. Čislali so jih vsi na okolu, sedaj pa —« tu prejenja cerkvenik, ker je zvonček v hiši naznanil, da je spoved končana.

Oba se vrneta v sobo.

Bolnica prejela je zadnjo popotnico in duhovnik jo je dejal še v sveto olje.

Nevihta je med tem pojenjala, oblaki so se razpodili, in blede soj polne lune prisijal je skozi gosto vejevje okoli stoječega drevja pred kočo.

Cerkvenik in župnik zapustita kočo. Jednakomerni tik-tak stenske ure, in pa žalostno ihtenje pri postelji jokajoče deklice motil je tišino v koči. Bolnica je ležala mirno, imela je oči zaprte, in mir jej je sijal na obrazu; sedaj pa sedaj izvija se ji iz prsi težak vzdih. Zdajci odpre oči in pogleda na svojo mlado hčer in prične s slabim glasom:

»Ali še ni očeta domov?«

»Še ne, mati«, odvrne jej deklica.

Zopet zapre oči, toda le za trenotek, kmalu zopet pogleda z motnim in steklenim očesom.

»Umreti moram, draga hči, stekajo se že moje ure. Nič bi me ne skrbelo ostaviti sveta, da bi tebe videla v dobrih rokah, če bi bil moj mož, tvoj oče, drugačen. Pri njem ne boš mogla ostati. Prosila sem že tvojo teto, da te bode k sebi vzela, če jaz umrjem.«

»Oh, mati, ne govorite o smrti, saj še ne boste umrli«, tarna deklica.

»Končano je moje življenje, čutim, da se mi bliža zadnja ura. Predno bo prisijalo jutranje solnce, zapustila bodem že tebe. Boli me, da ne morem govoriti še s svojim možem in se posloviti od njega. Bojim se, da se mu je pripetila kaka nesreča, ker jako je bil razburjen, ko je šel od doma. Moli zame, kadar umrjem, moli tudi za svojega očeta, da ga Bog pripelje na pravo pot spokorjenja. Prosila bodem tudi jaz za tebe in gledala na vsa tvoja pota. Bodi poštena in ne daj se preslepiti goljufivemu svetu. Povej očetu, kadar pride domov, da bi bila rada še jedenkrat govorila z njim.«

Govor zastane v grlu umirajoče, še jedenkrat napne vse moči in na pol razumljivo moli k Bogu in veli tudi svoji hčeri: »Moli.«

Še nekaj globokih vzdihov, in ni je bilo več.

Z glasnim jokom pade hči čez mrtvo mater, kliče jo, hoteč priklicati jo nazaj v življenje, in poljublja njene ustnice.

Ura na steni je nehala tikati, mesec je posijal na blede lice mrtvej ženi.

II.

Gospodarja kočje ni bilo doma, ko je žena njegova izdahnila in se preselila v boljši svet. Pač ni mnogo

vreden tak mož, ki pusti na smrt bolno ženo doma, sam pa se klati po svetu.

Rovtar, tako se je zval, v resnici ni bil jeden najpoštenejših in najboljših mož. Za dom se ni dosti menil ali bolje nič. Najraje je pohajkoval po gozdu s puško na rami po noči in po dnevi in streljal zverijad, seveda skrivaj. Ali pa se je usedel v kako krčmo, kjer je prepil s svojimi malopridnimi tovariši po cele dneve. Ni mu bila skrb niti za ženo niti za hčer. Mnogo si je njegova žena prizadevala, da bi ga spravila zopet na pravo pot, ali vse njene prošnje bile so zaman. Pretrpela je mnogo britkih ur pri njem; posebno kadar se je privlekel pijan domov, razgrajal je in razbijal po hiši, kakor bi bil besen. Hči in mati skriti sta se morali pred njim v gozd. In često sta po noči v največjem mrazu morali v gozdu prenočiti. Nič se ni brigal za kazni, katere so mu pretile, če ga gozdar zasači pri lovu.

Toda Rovtar ni bil vedno tako razuzdan.

Več let preje opravljal je službo gozdnega stražnika občine Z. Čislán je bil od vseh in sploh je veljal za pametnega in poštenega moža, ki vestno spolnuje svoje dolžnosti. Karkoli več divjačine je na lovu vstrelil, odrajtoval je pošteno županstvu, za kar je dobil gotovo nagrado, ob jednem pa je imel še precejšno letno plačo; tako da je s svojo družino lahko in pošteno shajal. Tudi v gozdu je vestno varoval, da se niso nikake nerednosti godile, da ni nikdo v tujem sekal ali lovil po gozdu.

Živel je srečno v svoji koči. Vsi od prvega do zadnjega imeli so ga radi. Toda kakor marsikdo, tako se je tudi on sreče preobjedel, hotel je biti še srečnejši

in premožnejši. Ali kakor vsakemu, spodletelo je tudi njemu, zgubil je še ono srečo, katero je užival do sedaj.

Bilo je neko jesensko noč. Pri Rovtarjevih so spali že vsi, ko pride nekdo pod okno in prosi gospodarja, naj mu odpre in ga vzame v hišo. Gospodar Rovtar ni bil tako trdega srca, da bi v mrzli noči puščal potnika dalje; zatorej odpre neznancu.

Ta je bil čedno gosposko napravljen; in videti je bilo, da ni vsled revščine iskal prenočišča, ampak da je najbrže zašel.

»Ne zamerite mi, dobri gospodar«, prične neznanec, »da sem vas zbudil iz spanja in da vas nadlegujem. Ali nikamor nisem vedel dalje, in ravno po naključji prišel sem pred vašo kočo.«

»O, le nič ne skrbite, gospod, nam niste napravili nobenih sitnostij. Prav veseli me, da morem v svoji borni koči prenočiti tacega gospoda. Samo postelje nimamo primerne za vas; potrpeti bodeite morali«, odgovarja mu prijazno Rovtar.

»Nič ne dé, saj ni, da bi se človek vedno valjal po pernících. Včasih je tudi premena dobra. — Vidim, da ste prijazni ljudje; tu-le v torbi imam steklenico izvrstne pijače. Prinesite kozarec, da jo spijemo«, vелеva tujec gospodarju, ki mu z veseljem željo spolni.

Kmalu se je v kozarcu penilo rujno vince.

»Izvrstna pijača. Kako se vam dobro godi, da si zamorete privoščiti take kapljice. Bog vam daj zdravje«, hvali Rovtar vino.

»O, to še ni najbolje vino, ki ga hrani moja klet. Nekaj ga je še mnogo izbornejšega. Le pijte, dobri pri-

jatelj, jaz ga bodem že jutri lahko doma še pil; pa še ženi ga natočite kozarec«, ponuja tujec vino.

Gozdarju jelo je vino stopati v lase. »Hencaj, če bi človek tacega-le imel vsaki dan polič, potem bi pa letal po gozdu, kakor jelen. Sam vrag bi mi ne odnesel petá. Brez psa bi zajce lovil v roke. To dá moč.«

Tujec si pogladi brado, zvito upre male oči v Rovtarja in prilizljivo smehljuje prične:

»O, temu bi se pa že lahko opomoglo; samo pameti je treba.«

»Kako, gospod, jaz pri vsej svojej pameti in razumu ne morem zaslužiti več, kakor toliko, kolikor imam plače«, oporeka mu gozdar.

»Mislite, da ne? Če hočete, vam pa jaz povem,« prične zopet tujec.

»Kako, gospod, povejte no«, sili radovedno mož.

»Dobro. Kaj ne, vi ste gozdar. Daleč na okoli so lepi gozdovi, za katere bi se dalo mnogo iztržiti. Nihče bi ne zapazil, če bi vi sem pa tje kako hojo prodali iz lesa; vam bi bilo pa le mnogo pomagano s tem; tujec preneha.

»Seveda, pa pošteno bi pa le ne bilo. In če bi me zasačili, pa pridem ob dobro ime in službo. Ne, na tak način bi že ne hotel obogateti.«

»Bezite no, pošteno, pošteno; kaj pa je pošteno? kdo pa je pošten? Vsak si pomaga iz slabega na boljše. Tak greh bi pa to tudi ne bil, če prodaste kako smreko ali jelko. Da bi vas nihče ne zasledil, pa lahko po noči les spravite z gozda in živa duša ne bode vedela, da ste jih vi. Zaradi par hlodov si ne bodeste vesti težili. Le pamet imejte. Bog je sebi brado najprvo vstvaril.

Človek mora najpreje nase gledati, potem šele na druge. Vsak je svoje sreče kovač«, z jednacimi pregovori slepil je goljuf poštenega gozdarja, kateremu se je srce že jelo nagibati na napačno stran.

»Bi že bilo morda, ali mene vendar skrbi, in ne mogel bi storiti kaj takega.«

»Le srčnost. Jaz sem lesni trgovec v N. Ako vam je prav, lahko meni prodaste nekaj smrek, in moji ljudje spravili jih bodo na tihem po noči iz gozda. Dam vam še nocoj desetak na račun«, pri tem začne odpirati listnico in šteti papirnat denar v njej.

Rovtarju so se pocedile sline po bankovcih, katerih je videl cel šop v listnici. Slaba stran je zmagala v njem.

»Če bi se ne zvedelo, jaz bi že prodal.«

»Kaj se bo zvedelo. Kdo bo pa mislil, da ste jih vi prodali, če bi ravno zapazilo se, da kake hoje manjka. Saj ni treba družega, kakor da mojih ljudij ne naznanite, kadar bi sekali. Za vsako drevo dobite pa gotovo plačilo. In če bi bilo ravno nevarno, saj bomo pa lahko odnehali. Poskusimo za jedenkrat.«

Rovtar se je vdal skušnjavcu. Kupčija bila je sklenjena. Spraznila sta še jedno steklenico. Rovtar dobi desetak. Oba se pozno vležeta spat.

Opomniti se mora, da trgovec-goljuf ni sem zašel, ampak prišel je nalašč s tem zlobnim namenom, da zaslepi gozdarja, kar se mu je tudi posrečilo.

Kmalu so se gospodarji jeli pritoževati, da jim manjka nekaj hoj v gozdu. Zdaj je ta gospodar tožil, da mu je jedna smreka posekana, zopet drugi, da mu je zginila lepa jelka iz gozda. Prijeli so gozdarja, kako da straži, da je toliko lesa pokradenega. Ali on je zatr-

jeval, da ni videl še nikdar nobenega sumljivega človeka v gozdu, in da se take tatvine zgodé le po noči; sicer hodi on cele noči okrog, ali kje bo dobil tatove v temi v tako obširnih gozdih? Občani so molčali, ali bili so nezadovoljni s stražnikom, in župan je tudi trdil, da dobiva nekaj časa sem menj divjačine.

Rovtarjeva kupčija je bila jako nevarna, ker les se ne dá izvesti tako lahko pod roko, kakor kaka druga reč. Nekaj časa bi šlo morda, ali slednjič priti mora goljufija vendar na dan.

Rovtar sam je sprva hotel odnehati, toda prilizljivo prigovarjanje goljufa in pa denar sta ga slepila, da je šel še dalje v zanjke. Nekaj časa jima je šlo od rok. Dolgo še žena Rovtarjeva ni vedela o tej nevarni zvezi svojega moža. Ko jej mož pove, se strese in ga prosi, naj nikar ne kupčuje, ker je to greh in lahko sam pride ob službo in dobro ime. Mož je sicer ženi obetal, da bode zanaprej zopet pošteno ravnal; toda podpihovalec ni odjenjal, zopet ga potegne na svojo plat z zapeljivim denarjem.

»Samo nocoj še in nič več potem«, pravi Rovtar neki večer svoji ženi. In v resnici samo jedenkrat še prodal je dve hoji iz gozda. Kajti ravno isto noč bili so trgovčevi hlapci in pa Rovtar sam zasačeni od kmetov, ki so šli sami čuvat v gozd.

Goljufija in tatvina sta prišli na dan. Rovtar je zgubil službo in bil vrhu tega še kaznovan. Zgubil pa je tudi pošteno ime.

Od tega časa se je Rovtar ves predrugačil. Udal se je pijači in streljal vse jedno še vedno po gozdu.

Novi gozdar ga je večkrat opominjal, da naj ne strelja po gozdu. Ali ker ni nič maral, ga je naznanil, da krade divjačino po gozdu. Bil je zopet kaznovan. Ali to ga ni zboljšalo, pòdivjal je popolnem. Gozdarju pa je obetal, da ga bode vstrelil, če ga dobi v gozdu.

III.

Šega je pri Slovencih od davnih časov vdomačena, da če kdo umrje, mu vaščani skažejo še ta znak ljubezni in prijateljstva, da pridejo zvečer molit zanj, in da potem ostanejo pozno v noč pri njem. Navadno se na take večere razgovarjajo o ranjkem ali ranjci pretresajoč najčešče njegove dobre in slabe lastnosti. Tudi marsikaj družega zanimivega se čuje. Kak star oče vé mnogo pripovedovati iz preteklosti, čemur se čudi mlajši rod.

Pri Rovtarju je sedela cela vrsta moških krog mize, starih in mladib, kadeč iz starih kranjskih pipic v živahnem razgovoru, kak vihar je bil sinoči, da nihče drugi ni napravil one nevihte, kakor čarovnice, ki znajo točo delati, na metli jahati in Bog si ga vedi, kaj še vse. Zopet so napeljali govor na Senčarja, novega gozdarja, katerega ni dva dni že domov.

»Kaj pravite, kam bi bil zginil?« oglesi se star mož izza mize.

»Bog si ga vedi, saj Rovtarja tudi že ni tri dni domov«, poprime drugi sosed. »Opoldne so šli štirje možje iskat v gojzd, če bi katerega našli«, pripoveduje tretji.

»Jaz se pa bojim, da bi oba v gozdu ne bila kje skupaj trčila. Rovtar mu že delj časa žuga, in tudi storil bi, kar mu obeta«, pripoveduje drugi pomenljivo.

Zopet pride v hišo neki vaščan, pokropi mrliča in poklekne k odru prebiraje jagode na molku.

Odmolivši prisede k mizi.

»Tako, Senčarja so vendar dobili«, prične pogovor.

»Kje?« oglasijo se vsi okrog mize.

»Za Gradiščem v prepadu, prsa ima prestreljena« ; odgovori novodošlec.

»Kdo ga je pa?«

»Kdo ga je pa? Župan se je že ob štirih peljal v K. naznanit sodniji. Seveda sluti se, da ga menda ni nihče drugi, kakor — — —.« Mož preneha in pomenljivo pogleda okoli sedeče, ki so ga vsi razumeli, da méni Rovtarja.

»Kam človek pride, če zapusti pot pravice«, pristavi jeden izmed vaščanov.

Sedeli so celi večer okrog mize, govor se je zakukal zopet na druge stvari.

Od daleč so se čuli udarci ure, naznanjajoče polnoč.

Nenadoma se vežna vrata odpró in v sobo stopi moška oseba visoke postave. Razmršeni lasje padajo mu po nagubančenem čelu in izpod gostih obrvi sveti se dvoje temnih očij. — Bil je Rovtar.

Obstal je sredi hiše in gledal na oder, sedaj zopet na može okrog mize, ki so vsi molčé in začudeno opazovali prišleca. V rokah držal je puško, bil je golorok in odkrit. Pogled na oder zmede Rovtarju pamet . . .

»Tako sem bežal. Zakaj me je pa tožil; zato sem ga pa. Dva moža sem videl za seboj; vsa črna sta bila in nekaj svetlega sta imela na rami. Hitela sta za menoj; a ušel sem jima vendar.«

S strahom gleda na vse strani.

V tem se čuje hoja v veži. Dva žandarja stopita v hišo. Rovtar zakriči in hoče skočiti skozi okno ven, ali železne roke žandarjev ga obdržé, ko se je hotel braniti s puško; iztrgata mu jo iz rók.

»Kaj mi hočeta, pošasti, kaj sem vama storil?« kriči nesrečni mož in se jima trga iz rók. Kmalu je bil trdno vklenjen v jeklene okove.

Hči priskoči v tem trenutju k očetu in mu pade z glasnim vikom okoli vratú: »Kaj ste naredili, da vas vklepajo?«

»Proč, dekle, za-me ni rešitve. Preje preganjal me je le eden, sedaj me preganja ves svet.«

Deklica pade pred kolena žandarjema in jih milo prosi, naj spustita očeta. Zastonj so bile njene solze.

Še jedenkrat se ozre nesrečni mož na oder na svojo ženo in jokajočo hčer, potem pa odide z žandarjema v temno noč. Nesrečna hči zgubila je mater in očeta na jedni dan.

IV.

Svetišče božje!

Čarobno doné glasovi orgelj in glasovi pevcev odmevajo po svetem prostoru. Pred altarjem pa kleči cela vrsta belo opravljenih deklic z venci na glavi in s svetilnicami v roki. In na drugi strani kleči cela vrsta mladih, rudečeličnih dečkov.

Danes pristopajo k prvemu svetemu obhajilu. Kako so krasni in lepi! Mislil bodeš, da je cel zbor angeljev zapustil sveti dom svojega očeta in se preselil sem na zemske nižave. Nedoržnost odseva jim z obrazov in rajsko veselje jim napaja srca. Željno pričakujejo Gospoda.

V kotu za durimi stoji človek starikav in zamišljen. — Slučajno stopil je v cerkev. Saj že ni bil notri, Bog si ga vedi koliko časa, koliko let ne. Danes ga je nekaj sem privedlo. Pobožnost ne, saj on ne pozna pobožnosti. Sam ne vé, kako je stopil semkaj. Željno vpira oči v mlado družbo. In nekaj mu je tesno pri srcu. Ko gleda mladi svet v prvih popjih življenja, kako pobožno časti svojega rešenika, kaka radost odseva z njihovih lic, tišči ga nekaj, nekaj ga grize.

Vtopi se v preteklost svojega življenja. Kako je bil zadovoljen, ko ga je mati pred več kot štiridesetimi leti pripeljala v cerkev k sv. obhajilu. Kako je bil takrat srečen. Ali ni se že sklenil s svojim Rešenikom več kot petnajst let. Po neizmernem času je danes zopet jedenkrat v cerkvi. Kam je zašel, kam se zagreznil. Kje je ona sreča, oni mir, ki mu je napajal srce v mladosti? Zginil je. — Na njegovo mesto vselil se je neumirljiv črv grizoče vesti, ki ga muči noč in dan. Mlada družba pristopa k mizi Gospodovi in ga prejema danes prvič v življenju.

Pogled na to svatovščino omeči jekleno srce grešniku za durimi, kes nad zgubljenim življenjem, nad grešno preteklostjo vzbudi se mu v srcu in solze, krasneje od večerne rose, zaiskré se mu v očeh. Človek, trd ko jeklo, joka solze kesanja. Kazni je dovolj.

Poleg njega stala je spovednica, v kateri je spovedoval stari župnik, med tem ko je kapelan obhajal mladino.

Njej se starec približa in stopi vanjo. Spoved se prične. — — — Dolgo traja. — Ves prenovljen stopi iz nje in korači s počasnimi koraki proti podobi Kri-

žanega. Ljudstvo je odšlo že iz cerkve, le še nežni rod, danes prvokrat obhajancev, klečal je še pred Najsvetejšim in ga slavil v nedolžni, sveti molitvi.

Dolgo kleči pred podobo Križanega, solza je pobijala solzo po njegovem obrazu. Molil je na pol glasno.

Zvonček zapoje in kliče k mizi Gospodovi.

Mož se dvigne s klečalnika in s povešeno glavo bliža se božji mizi.

Kapelan mu prinese telo Odrešenika, katero on prejme z ganljivo pobožnostjo. Zopet odide nazaj pred podobo Križanega. Dolgo moli tu, dolgo, da odidejo vsi iz cerkve do zadnjega.

Pozneje pride star cerkvenik, da bi zaprl cerkev; a ko zapazi, da jeden mož še vedno kleči v njej, je odšel.

Po dolgem času pride zopet, ali mož kleči še vedno na mestu. Pristopi tedaj k njemu in ga potrka po rami. Oni se ne gane.

Pogleda ga natančneje, ali oni ne vidi, ne sliši, roke ima sklenjene še v molitev — ali mrtev je. Molilnik je še moker od solzá.

Cerkvenik se prestraši, pokliče hitro ljudi, ki prideró od vseh stranij skupaj gledat mrtveca.

V njem spoznajo — Rovtarja.

D r a g o š.

XVIII.

Posvečuj praznik!

(Resnična dogodba.)

Imel sem navado po leti vsako nedeljo po »nauku« pod kakim drevesom ležati v senci. A zadnjič sem ležal pod košatim drevesom — in jedel kislo mleko. Kar prihrumi jata otrok od leve strani sem. Precej zvem vso stvar. — Doma so jim rekli iti v cerkev, a ti so se šli kopat, in eden izmed njih je — utonil. — Precej za njim prikrevsa počasi star, močno hrom mož — berač — in sede poleg mene ter pomaga meni nič tebi nič prazniti latvico mleka.

»Glejte«, mi reče, »ti otroci so se šli kopat, namesto v cerkev, in za kazen je jeden utonil. Da, tudi jaz bi ne bil kruljev, ako bi nekoč ubogal pametnega moža, ki mi je velel iti v cerkev, a žal, — nisem šel. Za kazen sem si zlomil nogo.«

»Povejte mi no vso zgodbo!«

»No, če si že tako radoveden, pa naj bo. — Rojen sem v mali vasi. Hrastnik se imenuje. — Imel sem dobro mater in skrbnega očeta. — Živel sem do štirinajstega leta brez vse skrbi; res, srečen sem bil takrat. — Toda, čas se je približal, ko bi se moral odločiti za kako rokodelstvo. — Črevljarstvo me je že od nekdaj veselilo. Pa me dadó torej k dobro znanemu črevljarskemu mojstru, svojemu prijatelju, v mesto. — Ha, tu je bilo življenje! Mojster je bil res strog in natančen, a bilo nas je več paglavcev, ki smo uganjali burke, da da je bilo veselje. Ob nedeljah in praznikih smo morali hoditi redno v cerkev, kar se nam pa ni prepri-

jetno zdelo. — Bilo je zopet neko nedeljo popoldne. Mojster nam zopet veli iti v cerkev; a mi smo imeli druge muhe v glavi. Namenili smo se čez Krko tja nekam »v nograde« »nad črešnje.« Toda, kako čez Krko? Denarja nismo imeli, da bi plačali za čoln. Pa, koliko veselje, ko tja pridemo! Čolnarja ni doma. — Hitro odvežemo čoln, in hajdi na ono stran. Tu ga zopet privežemo, potem pa vsak na jedno črešnjo. Kmalu smo jih siti do vrha, poleg tega jih imamo pa še polne žepe.

Kar pa nekdo na oni strani nad nami na ves glas zakriči, in s pestjo zažuga — bil je čolnar. Od strahu se zganem, veja, na kateri stojim, se mi zlomi, in z visoke črešnje padem na tla. Neznansko me zaskeli noga. Vendar hočem vstati, — a noga mi več ne služi. Za božjo voljo prosim tovariše, naj mi pomagajo, toda oni so že v čolnu in veslajo dalje po Krki, dokler ne stopijo na suho tam, kjer jim čolnar ne more več do živga. Strašno jezen odpelje le-ta čoln zopet na pravo mesto. — Jaz pa pod črešnjo stokam in vpijem, a zastonj. Že se približa večer. Kolikor mi daje moči, kličem na pomoč. Nazadnje me je menda vsejedno začul čolnar, kajti s čolnom privesla na to stran in gre naravnost proti meni. Jaz mu povem, kaj se je zgodilo in ga milo prosim pomoči. — Zadene me na-se in me nese v čoln, potem pa v svojo kočo. Tu mu povem, kdo sem, in kje stanuje mojster. — Naloži me na voziček in me odpelje v mesto k mojstru. Pristrčno se mu zahvalim za rešitev; oni odide z vozičkom domov, a jaz pa v posteljo. Več tednov sem ležal bolan. Sčasoma se je tudi moja noga zacelila; bil sem zopet zdrav, a

— šepav. — Ne dolgo potem sem postal pomočnik, ob enem pa tudi — pijanec.

Kar sem zaslužil, sem tudi sproti zapil. Hodil sem ves strgan in zamazan. Čeprav sem imel kedaj tudi novo ob'eko, ni ostala dolgo lepa; saj veste, pijanec se rad v lužo ali jarek zvrne, posebno če je šepav. — Tako je bilo dve leti. Kar mi pa umrje mojster. Postal sem še mnogo slabši, kajti ta me je še nekaj krotil. — Kmalu potem mi pa umrjó tudi oče. (Mati so mi že prej umrli.) Podedoval sem po njem 400 goldinarjev. — Vdova, sedaj »mojstrovka«, me je začela nagovarjati — na ženitev, torej, naj bi se jaz z njo oženil. Seveda, denar sem imel, prenapačne postave tudi nisem bil; kaj ne, da bi ne bilo slabo. Jaz sem bil takoj zadovoljen, saj prestara še tudi ona ni bila. Postal sem sedaj nekoliko bolj postaven. Kupil sem si novo obleko in tudi pil nisem več tako zelo. Delal sem tudi bolj pridno, a plačila nisem dobil nikoli; rekla mi je vselej: »Saj bode potem tako ali tako vse tvoje.« — Toda, »navada je železna srajca«; pijančevati se nisem mogel odvaditi, posebno, ker mi je še moja »prihodnja soproga« neutrudljivo pomagala. Ženitev je pa kar vedno odkladala in odkladala, dokler nisva pognala vseh 400 goldinarjev, — tedaj se mi je pa odločno odrekla. Torej me je prekanila. Bil sem neizrečeno jezen. Delal sem sicer še, a zapil precej vsak krajcar. Tedaj me pa začne še noga boleti, vedno boleti, vedno bolj. Peljali so me v bolnišnico. Tu sem res zopet ozdravil, a postal tudi hrom, kakor me sedaj vidite, in nesposoben za vsako delo. — Ne pijem ga tudi ne več, le tu pa tam včasih še kakšen »frakelj«.

»Glejte«, je pristavil naposled, »vse to bi se ne zgodilo, in jaz bi ne prosjačil sedaj od hiše do hiše, ako bi šel ono nedeljo »k nauku.«

Nato vstane in odide.

KAZALO.

	Stran
I. Četrta božja zapoved	1
II. Štrama	8
III. Logarjev Andrej	12
IV. Dekret cesarja Jožefa II.	20
V. Mladi junak	28
VI. Božja roka	32
VII. Begun	38
VIII. Dobro delo — lepše plačilo	56
IX. Kaj pripovedujejo v Podzemlju o kačah	59
X. Angelj varuh	72
XI. Lucijan	76
XII. Straža	90
XIII. Čez petindvajset let	98
XIV. Tatinski lovec	104
XV. Obhajilo	108
XVI. Ne preziraj revežev!	112
XVII. Zadnje solze	116
XVIII. Posvečuj praznik!	133

